

- RAKENNEMUUTOS JA AIKUISKOULUTUS
- KEHITTÄMISEN ARVOLÄHTÖKOHDAT
- TUTKIMUSPOLITIIKKA

AIKUISKASVATUS 1/88

KANSANVALISTUSSEURA
&
AIKUISKASVATUKSEN
TUTKIMUSSEURA

Aikuiskasvatus

Aikuiskasvatustieteellinen
aikakauslehti

numero 1/1988

8. vuosikerta

Päätoimittaja

Jukka Tuomisto
Tampereen yliopisto
Pyynikintie 2
33230 Tampere
puh. 931-156 092

Toimitussihteeri

Marja-Liisa Putkonen
Kansanvalistusseura
Museokatu 18 A 2
00100 Helsinki
puh. 90-406 632

Toimituskunta

Jukka Tuomisto, Aulis Alanen,
Timo Toiviainen, Singa Sandelin,
Jaakko Virkkunen ja Marja-Liisa Put-
konen

Toimitus

Kansanvalistusseura
Museokatu 18 A 2
00100 Helsinki
puh. 90-441 725
Postisiirtotili 18030-2

Tilaukset

Toimituksen osoitteella.
Tilaushinta 60 mk/vsk 1988

Ilmoitushinnat

Koko sivu 1200 mk,
puoli sivua 700 mk.

Toimitusneuvosto

Erkki Aho (pj), Olavi Alkio,
Jouko Haavisto, Yrjö-Paavo
Häyrynen, Helena Kekkonen, Seppo
Konttinen, Veli Lehtinen, Timo
Lähdesmäki, Liisa Korhonen, Jorma
Turunen, Lea Salminen ja Heikki
Sederlöf.

Aikuiskasvatus ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehdessä julkaistaan tieteellisiä artikkeleita aikuiskasvatuksen alueelta sekä esitellään alan tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tarkoituksena on myös osallistua aikuiskasvatuspoliittiseen keskusteluun sekä lisätä vuorovaikutusta alalla eri tef.tävissä toimivien kesken.

Kansi: Elsa Ytti

Julkaisija

Kansanvalistusseura
ja Aikuiskasvatuksen
Tutkimusseura

ISSN 0358-6197

Oriveden Sanomalehti Oy —
Kirjapaino

Sisältö

<i>Jukka Tuomisto</i>	Rakennemuutos tarvitsee aikuiskasvatusta	2
ARTIKKELIT		
<i>Pentti Pitkänen</i>	Ihminen uudistuvassa työelämässä	4
<i>Liekki Lehtisalo</i>	Rakennemuutos ja aikuisväestön koulutus	13
<i>Jukka Tuomisto</i>	Aikuiskasvatuksen arvolähtökohtien tarkastelua	19
KATSAUKSIA		
<i>Tapio Vaherva</i>	Aikuiskoulutuksen tutkimuksen kehittäminen	29
<i>Timo Lähdesmäki</i>	Aikuiskoulutuksen kehittäminen 1988—1990	32
<i>Marja-Liisa Putkonen</i>	Vapaa sivistystyö valtion budjetissa	35
	Pekkasen komitean ehdotukset	39
	Valtioneuvoston periaatepäätös ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämisestä	40
KESKUSTELUA		
Aikuiskoulutuksen tutkimuspoliittinen ohjelma		
<i>Juha Sihvonen</i>	Kommenteja aikuiskoulutuksen tutkimuspoliittisesta ohjelmasta	42
<i>Singa Sandelin</i>	Ajatuksia tutkimuspolitiikasta	44
Kehittämisehdotusten arviointia		
<i>Olli Rätty</i>	Ammatillisen koulutuksen kehittäminen 1988—90	45
<i>Seppo Tahvanainen</i>	Aikuiskoulutuksesta markkinatavaraa	47
<i>Pekka Karakoski</i>	Maksupalveluperiaate — kehitystäkö	49
<i>Andragogi</i>	Valtion vastuu aikuisten ammatillisesta koulutuksesta	50
<i>Liisa Korhonen</i>	Aikuiskoulutusneuvoston testamentti — hallinnollista ideologiaa kansalaisten arjesta	51
<i>Jyrki Jokinen</i>	Lausunto kehittämissuunnitelmasta	52
	Kesäyliopistotoimikunta	52
<i>Singa Sandelin</i>	Tutkimusmatkailijat ihmemaassa	53
	Aikuiskoulutuksen arvot ja tavoitteet rakennemuutoksen keskellä	54
KIRJALLISUUTTA		
<i>Jaakko Numminen</i>	Yliopistokysymys (Osmo Lampinen)	55
	Seminaareja ja koulutustilaisuuksia	56
	Aikuiskasvatuksen sisältö 1987	58
	Uutisia ja tapahtumia	59
	Kirjoittajat	59
	English Summary	60

Rakennemuutos tarvitsee aikuiskasvatusta

Rakennemuutoskeskustelun laineet huuhtovat yhä voimallisemmin myös aikuiskasvatusta saarekkeen rantoja. Viime marraskuussa pidettiin Joensuussa valtakunnallinen talouspoliittinen konferenssi Ihminen uudistuvassa työelämässä. Siihen osallistui maamme talouspoliittisen johdon edustajia valtionhallinnosta, yritysmaailmasta sekä työmarkkinajärjestöistä. Mielenkiintoista on, että aikuiskasvatusta nousi erääksi konferenssin keskeiseksi puheenaiheeksi. Lähes kaikissa puheenvuoroissa vauhdittiin aikuisten ammatillisen koulutuksen kehittämistä ja sitä, että yritysten on otettava entistä suurempi vastuu oman henkilöstönsä kouluttamisesta. Aikuiskasvatuksella nähdään siis olevan keskeinen asema nykyisen, rakennemuutokseksi nimitetyn yhteiskunnallisen kehitysvaiheen hallinnassa.

Samantapaisia ajatuksia on esitetty monella muullakin taholla. Mm. viime vuonna ilmestyneessä ns. Pekkasen komitean mietinnössä, joka on julkaistu nimellä Tuottava osallistuminen uudistuvassa työelämässä (Kom. miet. 1987:40), todetaan että nykyinen talouselämän rakenteiden ja toimintatapojen muutos edellyttää yritysten sisäisen toiminnan kehittämistä lisäämällä johdon ja henkilökunnan yhteistoimintaa. Yhtenä keskeisenä yritysten sisäisen kehittämisen muotona komitea mainitsee henkilöstön täydennyskoulutuksen. Sitä tulisi komitean mielestä uudistaa lähivuosina perusteellisesti. Tästä syystä komitea esittää mm. aikuisopintotuen, koulutuksen tarjonnan ja palkallisen opintovapaan kehittämistä. Erityisen mielenkiintoinen on komitean esitys Erorahaston kehittamisestä. Komitean mielestä tuotannollisista ja taloudellisista syistä irtisanottaville työntekijöille maksettavia erorahoja tulisi suunnata koulutusrahoiksi, joilla edistetään työntekijöiden siirtymistä uusiin ammatteihin ja heidän sijoittumistaan uusiin tehtäviin. Näyttää siltä, että meilläkin alkaa vähitellen vallita entistä laajempi yksimielisyyttä siitä, että henkilökoulutuksen kehittäminen on mahdollista vain jonkinlaisia uusia rahoitusjärjestelmiä luo-

malla; se on makuasia tulevatko rahat tähän erityisestä koulutusrahastosta vai jostakin erotai kehitysrahastosta.

Myös Aikuiskoulutusneuvoston julkaisemassa raportissa Aikuiskoulutuksen kehittäminen vuosina 1988—1990 on uudistustyön painopiste asetettu työelämän koulutukseen. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että siellä alan hallinnollinen, organisatorinen ja lainsäädännöllinen kehitys on jäänyt selvimmin jälkeen nyky-yhteiskunnan uudistustarpeita ajatellen.

Aikuisten mahdollisuuksia ammatilliseen opiskeluun pyritään parantamaan rahoitusjärjestelmää kehittämällä. Valtioneuvosto antoi 24. päivänä maaliskuuta periaatepäätöksen ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämisestä (Päätös julkaistaan kokonaisuudessaan toisaalla tässä lehdessä). Siinä on pyritty selkiyttämään eri tahojen rahoitusvastuuta sekä luomaan edellytyksiä ammatillisen aikuiskoulutuksen joustavalle ja tehokkaalle rahoittamiselle. Periaatepäätöksen sisältämän maksupalveluperiaatteen eduista ja haitoista tullaan vielä keskustelemaan varmasti paljon. Toistaiseksi uudistuksen kokonaisvaikutuksia käytännön toimintaan on vaikea arvioida. Järjestelmään on tarkoitus siirtyä vähitellen vuoteen 1992 mennessä. Paitsi avointa keskustelua, uuteen järjestelmään siirtyminen tarvitsee rinnalleen jatkuvaa evaluaatiota sekä mahdollisimman objektiivista tutkimustietoa sen vaikutuksista.

Periaatteessa työelämän ja ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittäminen on tietysti hyvä asia. Se mikä siinä joskus vaivaa, on vaihtoehtottomuus ja uudistustoiminnan arvolähtökohdientien pohdiskelun vähäisyys. Missä määrin rakennemuutos on todellinen, missä määrin talouselämän johto haluaa vain sen varjolla perustella omalta kannaltaan välttämättömiksi ymmärtämänsä uudistustoimenpiteet. Rakennemuutos markkinoidaan suurelle yleisölle samanlaisena mystisenä pakkona kuin aikaisemmin kansainvälisen kilpailukykyyn säilyttäminen. Kuitenkin näillä molemmilla käsitteillä

peitellään usein vain jatkuvan kasvun ideologiaa, joka näyttää elävän yhteiskuntasuunnittelijoiden ajatuksissa sitkeästi siitä huolimatta, että jokaisen pitäisi nähdä sen haitat, kun vain katselee avoimin silmin ympärilleen. Kun arvoista ja erilaisista kehittämisvaihtoehdoista ei keskustella, niin teknokraatit ja talouselämän johto pääsevät vaikuttamaan liikaa maassa harjoitettavaan uudistuspolitiikkaan. Aikuiskasvatusorganisaatioiden tulisi tästä syystä käynnistää laaja nykyisen yhteiskunnallisen kehitysvaiheen arvoperusteita pohdiskeleva kriittinen keskustelu.

Kehittämistyön edistyessä näyttää kiinnostus aikuiskasvatuksen tutkimusta kohtaan vähitellen lisääntyneen. Aikuiskoulutusneuvoston asettaman tutkimusjaoston työn tuloksena ilmestyi viime vuoden lopulla Aikuiskoulutuksen tutkimuspoliittinen ohjelma. Siitä keskustellaan enemmän ensi syksynä järjestettävässä tutkimuspoliittisessa seminaarissa, mutta myös tämän lehden palstoilla on tarkoitus käydä sen pohjalta keskustelua.

Jostain syystä kehittämissyö ja tutkimustoiminta on ollut meillä Suomessa melko erillään toisistaan. Kehittämistoiminnasta vastaavat ovat joskus valitelleet alan tutkimuksen vähäisyyttä, mutta toisaalta tutkimustoiminta ja sen resurssointi on jätetty aina kehittämissuunnitelmissa huomiotta tai siirretty tulevaisuuteen. Toivottavasti nyt virinnyt kiinnostus tuottaa myös konkreettisia tuloksia. On selvää, että tutkimustoiminnan kehittämisen täytyy perustua jo olemassa olevien tutkimusyksiköiden resurssien parantamiseen. Laitosten nykyisillä henkilöresursseilla ei kovin ihmeitä saada aikaan jo yksistään siitä syystä, että niiden työntekijöillä on paljon muutakin laitosten opetukseen ja yliopistojen hallintoon liittyviä tehtäviä,

joten aikaa intensiiviseen tutkimustyöhön ei tahdo riittävästi löytyä. Tarvittaisiin erillisprojekteja, joihin voitaisiin palkata laitosten ulkopuolista työvoimaa sekä tutkimusapurahoja, jotta laitosten henkilökunta voisi aika ajoin irrottautua omaan tukimukseensa. Tutkimusaiheista ja -halusta ei ole puutetta. Tämä kävi ilmi, kun Tampereen ja Helsingin yliopiston aikuiskasvatuksen edustajat kokoontuivat jokin aika sitten keskustelemaan laitostensa kehittämistä. Kaikki mukana olleet totesivat tutkimustyön pahimpana esteenä olevan ajan puutteen ja tutkimusrahoituksen vähäisyyden. Yhtenä konkreettisenä esimerkkinä tutkimusrahoituksesta vastaavien suhtautumisesta alan tutkimukseen tuli esiin Suomen Akatemian Jatkuvan koulutuksen tutkimusohjelma, joka oli haettavana viime syksynä. Ohjelmalla oli selviä yhtymäkohtia aikuiskasvatustutkimukseen. Sitä haki yhteensä 19 tutkijaa tai tutkijaryhmää. Loppusuoralle pääsi 6 projektia, mutta Akatemia teki loppujen lopuksi erikoisen ratkaisun, se ei hyväksynyt yhtään projekteista todeten, ettei mikään niistä liittynyt riittävän keskeisiin jatkuvan koulutuksen kysymyksiin. Lienee tarpeetonta todeta, että tutkijat olivat asiasta eri mieltä. Akatemialla on kuitenkin kuulemma tarkoitus tarkistaa ohjelmaansa ja järjestää mahdollisesti uusi hakukierros. Aika näyttää, mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Joka tapauksessa aikuiskasvatuksen tutkimukselle olisi luotava nopeasti riittävät resurssit. Positiivisena seikkana on pidettävä sitä, että päätöksentekijät alkavat vähitellen huomata, että alan kehittämissyö tarvitsee tuekseen jatkuvaa evaluaatiota ja tieteellistä tutkimusta.

Jukka Tuomisto

Ihminen uudistuvassa työelämässä

Pitkänen, Pentti. 1988. *Ihminen uudistuvassa työelämässä*, Aikuiskasvatus 8, 1. 4—12. — Marraskuussa 1987 pidettiin Joensuussa korkean poliittisen tason talouspoliittinen konferenssi *Ihminen uudistuvassa työelämässä*. Aikuiskoulutus nousi eräksi konferenssin keskeiseksi keskusteluteemaksi. Artikkelissa esitellään valmisteltujen puheiden poliittiset ja koulutuspoliittiset ydinajatuksot ja analysoidaan niitä. Hallituspuolueiden ja työmarkkinaosapuolten puheenvuoroissa työ ja talous arvoutuivat ihmistä ja koulutusta hallitseviksi ajattelun lähtökohdiksi ja peruservoiksi. Ihmisarvon asettivat etusijalle vain opposition edustajat.

Joensuussa järjestettiin 17.11.1987 talouspoliittinen konferenssi *Ihminen uudistuvassa työelämässä*. Valmisteltuja puheita pitivät johtavien hallituspuolueiden ykkösministerit pääministeri Hari Holkeri ja ulkoministeri Kalevi Sorsa, oppositiopuolueiden kansanedustajat Eeva Kuuskoski-Vikatmaa ja Jarmo Wahlström sekä Toivo Yläjärvi, rahatalouden asiantuntija, Postipankin johtaja Susanna Miekk-oja, yritysten edustajat toimitusjohtajat Seppo Halttunen ja Pekka Laine sekä vuorineuvos Casimir Ehrnroot ja työmarkkinaosapuolten edustajat Antero Mäki ja Jarmo Pellikka, joka keskittyi puhumaan koulutuksesta aik. opetusministeri Kaarina Suonion ohella.

Kertaan puhujien poliittiset ja koulutuspoliittiset ydinajatuksot verraten tarkasti käyttäen heidän omia sanojaan, ettei ilmaisuista häviäisi arvostus, asenteellisuus eikä tunnepitoisuus. On huomattava, että puhujat edustavat alojen poliittista ja hallinnollista, mutta eivät tieteellistä asiantuntemusta. Puheet ilmentävät esittäjiensä yleisiä arvovalintoja, joskin tilannekohtaisesti painottuneina: sanomat oli suunnattu konferenssiin kutsutuille ja niitä säätelivät konferenssi ja esitysten aiheet.

1. Poliittiset ydinajatuksot

Sorsa: Elvytyksestä uudistumiseen

Korpilammelta Joensuuhun kokonaistuotanto kasvoi yli odotusten ja keskinäinen luottamus lujittui, mutta työttömyysaste on hälyyttävä ja henkilöstöpolitiikkaa on hoidettu huonosti: Työmarkkinaosapuolet ovat laiminlyöneet yhteistoimintalain tarjoamat mahdollisuudet. Työnantajat ovat karsastaneet hallintoedustusta ja vesittäneet työelämän uudistushankkeita. Ay-liike on laiminlyönyt jäsentensä yritystaloudellisen koulutuksen.

Suomen kansantalous on dynaamisessa kehitysvaihteessa. Tekninen kehitys avaa uusia mahdollisuuksia, ja yhteiskunnallinen asenneilmasto on yrittäjyyttä suosiva.

Edellytykset työttömyyden alentamiseen ovat hallusamme. Työllisyysongelman hoitamisessa on peräänkuulutettava paitsi yhteiskunnan myös yritysten vastuuta.

Työvoiman tarjonnan kasvu on tyrehtymässä ja työvoiman ikärakenne vanhenee. Yritysten on oivallettava kehittämisvastuunsa, uudenlainen vastuu työvoimasta ja sen kehittämisestä. Vastuuta jakamaan on saatavissa ja saatava koko yrityksen henkiset voimavarat. Henkilöstöpolitiikan asemaa yritysten päätöksentekohierarkiassa on nostettava. Henkilöstön ammattitaidon aktiivinen ylläpito ja kehittäminen kaikilla tehtävatasoilla luo tietopääomaa, jota hyödyntäen yritys voi pysyä hengästyttä kärkeen tuntumassa taloudellisen kilvan maratonilla. Keinot ja menettelytavat henkilöstön kaikkien voimavarojen mobilisoimiseksi yritysten parhaaksi ovat yhteistuimin löydettävissä.

Jos tästä kokouksesta lähtisi liikkeelle uusi henkilöstöpoliittinen ajattelu, Joensuu olisi Suomen taloudelle ja yhteiskunnalle monin verroin tärkeämpi kuin Korpilampi.

Miekk-oja: Rahatalouden työympäristön muutos

Suomen talous on hyvin kehittynyt. Rahaa liikenee muuhunkin kuin välttämättömään.

Kansainvälistyminen ja säännöstelyn purkaminen mahdollistivat Suomen lyhyen rahan rahamarkkinoiden kehittämisen. Rahan hinnan määrää markkinoilla vallitseva tarjonta ja kysyntä eli markkina-voimat.

Kilpailu, ei vain kotimaisten vaan myös ulkomaisten rahoittajien kanssa on lisääntynyt. Rahaa on myytävä ei myönnettävä. Pankkien rinnalle on tullut uusiin rahoituspalveluihin erikoistuneita yrittäjiä. Arvopaperistuminen on siirtymässä Suomeen.

Panostus tietotekniikkaan, informaation nopeaan saatavuuteen ja uusien työkalujen (esim. velkara-

hoitusvaihtoehtojen) kehittelyyn on rahoituskentäsämme tärkeää tänään.

Kansainväliset rahoitusmarkkinat globalisoituvat: pääomat pääsevät nopeasti ja joustavasti siirtymään maasta toiseen hakemaan parasta tuottoa suhteessa riskiin. Suomi on osa kansainvälisiä rahoitusmarkkinoita.

Markkinavoimien hillitsemiseksi tarvitaan myös tietynasteista sääntelyä. Kotitalouksilta vaaditaan rahoitusosaamista sekä luotonannossa että sijoittamisessa. Tehokas rahoitusjohto parantaa olennaisesti yrityksen kilpailukykyä sekä koti- että ulkomailla.

Pankkien on panostettava myymiseen, tuotteenaan palvelut. On panostettava asiakkaiden tuntemukseen, kokonaistarpeiden kartoittamiseen ja rahoitusratkaisujen räätälöimiseen niiden ympärille. Mutta ennen kaikkea nopeuteen.

Rahatalouden työympäristön muutos on ollut nopea ja se jatkuu. Kehitys parantaa kansantaloutemme kilpailukykyä. Tasapaino kasinotalouden ja reaalityalouden välillä on tavoittelemisen arvoisin.

Pankkitoiminnan perusarvot ovat luottamus, asian tuntemus ja palvelu ja ne säilyvät.

Halttunen: Halton: PKT-yrityksen synty ja kansainvälistyminen

Ajatus oman yrityksen perustamisesta kypsyi viiten vuotta. Rahalaitokset kuitenkin hylkäsivät pienen yrityksen kasvua ja kansainvälistymistä korostavan raha-anomuksen. Painostuksen jälkeen rahoituspäätös saatiin 1969, ja toiminta voitiin aloittaa kunnan rakentamassa vuokratilassa.

Toiminta-ajatuksena oli ryhtyä valmistamaan laitteita, joille markkinarako Suomessa oli olemassa. Yrittäjä päätti voimakkaana tuotekehityksen avulla erikoistua kapealle sektorille.

SITRA lähti 1971 rahoittamaan tuotekehittelyprojektiä, minkä seurauksena yritys kehitti ja patentoi laadukkaan laitteen. Lähivientiin lähdettiin 1972. 1978 perustettiin tehdas Kanadaan: Alkuvaikeudet yllättivät, mutta yritys saatiin kannattavaksi. Kotimaan tehtaita kehitettiin jatkuvasti. Oma tuotekehitys- ja tutkimuskeskus valmistui 1984.

Strategiaa on ollut panostaa voimakkaasti tuotekehitykseen ja valmistukseen Suomessa ja pääasiassa omien myyntiyhtiöitten kautta markkinoida tuotteita Eurooppaan ja vähäisemmässä määrin erikoistuotteita kauemmaksikin.

Suomalaisten yritysten menestyminen kansainvälisillä markkinoilla perustuu siihen, että yritysilmaston, lainsäädännön ja kustannusten suhteen voimme kilpailla tasapaisesti kilpailijamaittemme kanssa.

Suomalaisen yrityksen menestys ratkaistaan viimekädessä omalla työpaikalla. Ihmisten yritteliäisyyttä ja työntekoa tulee kannustaa. Kaikkien tulee kantaa vastuuta työpaikkansa kehittämisestä. Olemme koelleet henkilöstöedustajien osallistumista ryhmätyöskentelyyn, ja kokemukset ovat myönteisiä.

Yhteistyöjärjestelmien kehittämisen tavoitteena tulee olla henkilökunnan motivointi vastuun kantamiseen, viihtymiseen ja yrityksen kilpailukykyyn parantamiseen.

Yritysten vapautta hoitaa omia sisäisiä asioita tulee lisätä. Palkkauksessa tulisi kehittää tulospalkkauslinjaa. Perustutkimusta tulisi jatkuvasti kehittää. Yrityksissä tapahtuvaan tuotekehitykseen tulisi inves-

toida enemmän, ja sen vuoksi pitäisi TEKESin, Keran ja Ulkomaankauppaliiton toimintaedellytyksiä parantaa.

Laine: Uusia työtapoja etsimässä

Tervakoski Oy:n ja Wärtsilä Meriteollisuuden (Wärtsilä Valmet -telakkafuusio, toimialarationalisointi) muutosprosesseissa henkilöstön vähentämistarve oli huomattava. Henkilöstön uudelleen työllistymistä valmisteltiin monin keinoin: Tervakoskella perustettiin työnvälityspiste yritykseen, käynnistettiin yrittäjäkoulutusta, hankittiin erityisalue-etuudet ja luotiin korvaavia työpaikkoja perustamalla teollisuushalleja rakennuttanut osakeyhtiö. Uudelleen työllistymistä edisti ihmisten vapaaehtoinen hakeutuminen muihin työpaikkoihin. Uudelleen koulutus ei houkutelut.

Yhteistyötä henkilöstön kanssa ei aluksi saatu kunnon käyntiin. Yhteistyö eri viranomaisten kanssa Tervakoskella oli epävirallista. Telakkayhtiötä muodostettaessa yhteistyö virallistettiin.

Muutosprosessin vaiheet yrityksessä: On luotava visio yrityksen menestymismahdollisuuksista ja strategioita kannattavaan toimintaan; On selvítettävä muutoksen vaikutukset henkilöstöön ja yrityksen tai toimintapaikkakuntien talouteen ja työllisyyteen; On käynnistettävä oppimisprosesseja organisaatiossa toiminnan uudelleen suuntaamiseksi; Tavoitteet tulee purkaa avaintehtäviksi vastuualueittain niin että organisaation kaikilla tasoilla (koko henkilöstön asiantuntemus huomioon ottaen) pystytään selkiyttämään se, millaisin toimenpitein menestys on saavutettavissa. Johdon tulee aktiivisesti osallistua keskusteluihin henkilöstön kanssa ja tiedotustoiminnan tulee olla selkeää ja tosiasiapohjaista oman henkilöstön, asiakkaiden, osakkaiden ja rahoittajien luottamuksen säilyttämiseksi.

Työikäinen ja -kykyinen väestö tulee pitää työelämän piirissä aktiivisen työhön sijoittamisen ja uudelleen kouluttamisen avulla. Ennenaikaisen eläkkeelle siirtämisen järjestelmiä ei tule rakentaa. Työtömyysajan alkuun toimeentuloturvaksi luotu eroraha-järjestelmä ei edistä työttömäksi jääneiden nopeaa työllistymistä. Se tulisi liittää koulutukseen tai uuden työpaikan hakemiseen. Työvoiman liikkuvuuden tukimuotoja (asuntotuotanto) olisi kehitettävä. Viranomaisten vastuunjaosta rakennemuutostilanteissa pitäisi tehdä päätös.

Rakennemuutostilanteessa on myös yrityksen osallistuttava ja avustettava ratkaisuvaihtoehtojen hakeemisessa työtä vaille jääville. Jotta muutosten toteuttaminen onnistuisi, tulee yhteisen johdon, esimiesten ja henkilöstön aidon yhteistyön perustua motivoituneen henkilöstön varauksettomaan haluun tukea yrityksen menestymistä. Hallintoedustus on vain edustuksellinen osa yhteistoimintaa.

Kansantalouden kannalta on tärkeää, että muutosprosessien toteuttamista pyritään edistämään ja luomaan toimintamalleja, joilla helpotetaan ihmisten mahdollisuuksia siirtyä tehtävästä tai ammatista toiseen.

Päättäjien on kehitettävä visioita tulevaisuuden teollisuuspolitiikasta. Voimavaroja tulisi ohjata valittujen alojen perustutkimukseen sekä korkeakoulutukseen ja ammattikoulutuksen uudelleen suuntautumiseen. Vastaavasti tulisi pystyä ennakoimaan ongelma-aloja ja tehtävä ratkaisuja oikeaan aikaan lykkäämättä niitä epämääräiseen tulevaisuuteen.

Yläjärvi: Maaseutu muuttuu, miten?

Maataloustuotannon tulee laskea lähemmäksi Suomen omaa elintarvikkekulutusta. Tavoite voi toteutua nopeastikin: Maatalouden rakennemuutos toteutuu työvoiman ikääntymisen ja eläkkeelle jäännin kautta. Viljelijöistä 43 % on 55 vuotta täyttäneitä. Viljelystä luopuvien toimeentulo on kohtuullinen nykyisten eläkejärjestelyjen jälkeen. Tilakohtaiset tuotannonrajoitukset jäädyttävät tuottavuuden nousun ja estävät tuotantovälineiden tehokkaan käytön.

Työllisen työvoiman osuus 1985 oli maataloudessa 7,8 % ja metsätaloudessa 2,4 %. Metsätalouden osuus pysynee ennallaan. Sen sijaan maatalouden työvoima vähenee: sen työvoimaosuus olisi 5 % vuonna 2000. Koko muutos kohdistuu maaseudulle, jonka osuus on noin 25 % Suomen työvoimasta. Maaseutu keskimäärin kokisi melkomaisen muutoksen. Muutoksen rajuus korostuu alueilla, joilla alkutuotannon työvoimaosuus voi olla 60-70 %; niiden työpaikkojen väheneminen olisi 25-30 %. Tällaisten alueiden ongelmien hoitoon yhteiskunta ei ole varautunut.

Maaseudun kehittämiseksi: 1) Nuorten viljelijöiden tilojen tuottavuuden kehitys on turvattava kestävällä tavalla; 2) Metsätalouden panostuksen ja tulojen aikaero-ongelma on ratkaistava. 3) Maaseudun elinkeinojen rahoitus vaatii nopeaa muutosta. 4) Työpaikkojen muutostarve alkutuotannosta yksityisiin palveluihin vaatii asennemuutosta. 5) Tulevaisuuden maatalouden rakenne on hahmotettava.

Maatalouspolitiikan seuravaikutukset kohdistuvat ensisijaisesti maaseudun rakenteeseen, maataloustuotantoa palvelemaan teollisuuteen sekä elintarviketeollisuuteen.

On erikseen kiireellisesti selvitettävä maatalouden tuotannon ja rakenteen alueellista kehitystä ja siihen liittyviä yhteiskunnallisia ongelmia.

Kuuskoski-Vikatmaa: Yksilö, yhteistyö ja julkinen sektori

Tasa-arvo? Vaadimme itsellemme lisäetuksia. Huono-osaisille (työttömät, vammaiset) riittäköön välttämättömin. Emme enää pyri tasa-arvoon.

Ihmisen eheys? Eheyden ydin on siinä, että ihminen voi luoda omat arvonsa ja asettaa oman elämänsä päämäärät. Sekä aineellisen hyvinvoinnin että henkisen tasapainon parantamiseksi toimitaan silti ikään kuin ihmisen elämän päämääränä olisi kilpailukyky tuotantolämässä. Saako teknisteollinen kilpailutalous pirstoa jatkossakin ihmisen eheyden?

Yhteisvastuu? Ajatellaan, että vastuu kuuluu yhteiskunnalle organisaationeinen, ei minulle. Vuorovaikutusta toisiin ihmisiin ei kuitenkaan voida korvata millään organisaatiolla eikä lähimmäisuuksilla ja inhimillisistä kanssakäymistä voida määrätä lainsäädännöllä. Milloin olemme valmiit tunnustamaan, että työ, josta nyt ei makseta palkkaa, on yhteiskunnan kannalta arvokasta.

Itsekkyys? Hyvinvoiva enemmistö tulee yhä itsekkäämmäksi. Vaaditaan, että on puhuttava enemmistöjen puolesta, vähätellään kuuden prosentin työttömyyttä ja korostetaan sosiaaliturvamme olevan maailman kattavimpia. Onko itsekkyys ylittänyt sen rajan, ettemme kykene näkemään ympärillämme olevia epäkohtia (työttömyys, perusturvan puutteet, epätoivo, väkivalta, rikollisuus).

Tulosvastuu? Ihmisten ja perheiden elämässä on tilanteita, joissa tarvitaan ammatti-ihmisen apua. Olemme rakentaneet kattavan ja monipuolisen palveluverkoston, josta valtio ja kunnat yhdessä vastaavat. Palvelujärjestelmien toimivuutta ei kuitenkaan voida mitata sillä, kuinka monta suoritetta niissä saadaan päivässä aikaan tai mikä on suoritusten hinta. Ainoa oikea mittari on, miten ne palvelevat kansalaisia ja miten ne vastaavat inhimilliseen häntään.

Julkisten palvelujen inhimillisuus? Byro-organisaatioissa työn tärkein sisältö, lähimmäisen auttaminen ja hoitaminen, on hukummassa. Hoidon ja palvelun korkea eettinen taso vaatii aina henkilökohtaista vastuunottoa ja sitoutumista tehtävään. Inhimillisesti korkeaa palvelutasoa ei saada aikaan kannustuslisillä ja urakkapalkoilla, kuristavilla suoritevaatimuksilla ja ahdistavilla määräyksillä.

Wahlström: Voidaanko rakennemuutosruhteet ehkäistä?

On hämäästä väittää meneillään oleva ns. hallitun rakennemuutoksen yhteisymmärryspolitiikka yhteiseksi, demokraattisesti tehdyksi valinnaksi. Ensimmäinen ehto on valintojen poliittisuuden tunnustaminen, toinen on valinnoista keskustelu ja kolmas niistä päättäminen poliittisissa päätöksentekoelemissä. Myös talouspolitiikasta pitää keskustella ja päättää eduskunnassa.

Puhuminen yhteisymmärryksestä on asioiden poliittisuuden, valinnan mahdollisuuden kieltämistä, yritys saada kaikki yhteiskunnalliset voimat ainoaksi väitetyn vaihtoehdon taakse. Konsensus on käsitetty niin, että ongelmia ovat ne asiat, jotka yksimielisesti on ongelmiksi todettu. Vain niihin etsitään ratkaisua. Muut ongelmat lakaistaan suuren konsensusmaton alle! Kun on täysin vastakkaisia käsityksiä työttömyydestä, työsuhdeturvasta, asuntopoliitikasta tai perustoimeentulosta, niitä ei hoideta lainkaan.

Keskiarvoajattelu, yhteiskunnan sosiaalisen vastuun kiertäminen ja palkkatyöhön sidottu ajattelu kärjistävä toimeentulo-ongelma. Koko systeemi, kilpailu, korostaa itsekkyyttä ja vastuuta vain omasta elämästä. Muiden osattomuus ei kosketa. Kulutus on ns. hyvinvointivaltion elämänsisältö. On vaarana, että työelämän ulkopuolella olevia: opiskelijoita, työttömiä, sairaita, lapsia tai eläkeläisiä aletaan pitää painolastina. Ihmisiksi näillä ryhmillä on liian vähän kulutuskykyä!

On valittu työttömyys. On valittu kansainvälistymiseen sopeutumisen politiikka? Entäpä, jos sopeutumisen sijasta päättäisimme asettaa ihmisen ja ympäristön keskeisimmäksi, ja siitä lähtökohdasta tekisimme valintamme?

Politiikan päätehtävänä tulisi olla oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon puolustaminen sekä kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen. Talouspolitiikka, joka syrjäyttää nämä tavoitteet, ei ole välttämätöntä, vaan väärää. Yhä vaikeammalta näyttää saavuttaa tulonjaon oikeudenmukaisuus, vaikka Suomessa on rikkautta enemmän kuin koskaan.

On valittava sosiaalinen yhteiskuntapolitiikka tavoitteena valtio, jossa vähäosaisten asema paranee nopeammin kuin muualla, jossa tuloerot supistuvat, ympäristö säilyy terveenä, demokratia laajenee työelämässä ja vastuuta kannetaan koko maailmasta. Tämäkin vaihtoehto vaatii panostusta koulutukseen,

teknologian kehittämistä, aktiivista paikkamme etsintää kansainvälisessä työnjoossa ja yhteistyötä oman maamme asioissa.

Mäki: Palkansaajat työelämän muutoksissa

Moni työntekijä ei tänä päivänä välitä työstään. Useiden ihmisten työ on yksitoikkoista, raskasta, henkisesti tylsistyttävää, vaikutusmahdollisuuksista puhdistettua ja suhteellisen huonosti palkattua.

Ihmisten työhalujen ylläpitämiseksi tarvitaan uusia keinoja. Työmotivaatiota ja uskoa työnteon mielekkyyteen voidaan lisätä työntekijöiden vaikutusmahdollisuuksia kasvattamalla (mm. työntekijöiden hallintoedustuksen järjestäminen ja yhteistoimintamenettely kehittäminen). Kysymys on työtyytyväisyyden lisäksi henkilöstön voimavarojen hyödyntämisestä tuotantoa ja palvelua kehitettäessä. Henkilöstön osallistumismahdollisuuksia lisättäessä on kuitenkin varottava yksioikoisia tulospalkkamalleja, joissa investointi- ja työllisyysnäkökohdille ei anneta riittävää painoa.

Työntekijäpuoli haluaa lisäksi yritysten toimintaa säädeltäväksi sopimusten ja lakien avulla. Työelämän uudistamisen tärkein asia on erityisesti työsuhteiden parantaminen irtisanomisia ja lomautuksia vastaan. Lainsäädäntöä pitäisi muuttaa niin, että yritykselle asetettaisiin ensisijaisesti henkilöstönsä uudelleen kouluttamisen ja -sijoittamisen velvoite. Yhteistoimintalaki on saatava sellaiseksi, että yrityksissä haetaan todellisia vaihtoehtoja lomautuksille ja irtisanomisille ja että työntekijöiden vaikutusmahdollisuuksia lisätään.

Yhteistoiminta on laajennettava koskemaan myös konserneja ja monitoimipaikkayrityksiä. Yrityskaupat, fuusiot ja uuden tekniikan käyttöönotto ovat kaikki yhteistoimintamenettelyyn kuuluvia ja sopivia asioita.

Lait ja sopimukset asettavat yritysten kehittämislle reunaehdot. Jos työntekijät näiden ansiosta kokevat asemansa turvatuksi ja kokevat saavansa osansa tuotannon tuloksista, niin he mitä todennäköisimmin osallistuvat mielellään myös yrityksen ja tuotannon kehittämiseen. Yritysten pitää voida kehittyä, mutta ei jauhamalla väkeä tehtaiden portista sisään ja ulos.

Työnantajat ovat uudistuksessa avainasemassa: he voivat toteuttaa sellaisiakin uudistuksia, joihin ei mikään pakota — ja toisaalta vaikeuttaa muita uudistuspyrkimyksiä. Todetaanhan sopimuksissa, että työnjohto-oikeus kuuluu työnantajalle.

Ammattiyhdistysliike pyrkii työelämän nykyaikaistamiseen neuvotteluteitse. Työnvälityksen huono toiminta lisää tarpeettomasti työttömyyttä ja rakenne- muutosongelmia.

Ehmroot: Henkilöstö yrityksen voimatekijänä

Yritystoiminnassa menestyminen edellyttää yritykseltä oman liiketoimintansa hyvää osaamista, keskittymistä toiminnassa siihen, mitä osaa, yrityksen kehitysvaiheeseen sopivaa parhainta mahdollista teknologiaa ja tuotantokoneistoa sekä ammattitaidollisesti pätevää, tehokkaasti työskentelevää henkilökuntaa, joka viihtyy työssään ja kokee sen mielenkiintoiseksi. Kun lisäksi työntekijän suhde esimie-

hiinsä on kunnossa ja työpaikka myöskin pitkällä tähtäyksellä turvallinen sekä mahdollisuudet edetä uralla kohtuulliset, voidaan puhua kokonaisuudesta, joka on yritykselle suuri voimavara.

Hyvä yritys ottaa palvelukseensa hyvin koulutettuja, ammattitaitoisia ja vireitä ihmisiä. Kysymys onkin enemmän siitä, miten hyvä henkilökunta saadaan pidetyksi yrityksen palvelukseensa ja miten nämä henkilöt saadaan motivoitua työskentelemään yrityksen tavoitteiden suuntaisesti. On myös osattava pitää huolta siitä, että henkilökunnan pyrkimys ylläpitää ja kehittää ammattitaitoaan säilyy ja että halukkaille järjestetään siihen mahdollisuus.

Avainasia on se, että yrityksen henkilökunta saadaan ymmärtämään yhtiön tavoitteet ja myötävaikutamaan yrityksen toimintaan tavalla, jolla heidän osaamisensa voidaan parhaiten yhtiön ja koko työyhteisön hyväksi hyödyntää. Tähän ei ole mahdollista päästä ilman luottamukseen ja tehokkaaseen tiedonvälitykseen perustuvaa suhdetta johdon ja henkilöstön kesken.

Päätösvaltaa on yrityksessä pyrittävä viemään niin lähelle varsinaista toimintaa kuin suinkin mahdollista. Sen varmistaminen ja henkilöstön myötävaikutuksen järjestäminen on paitsi yhtiön etu myös tärkeä motivaatiotekijä henkilökunnalle. Työn antaman henkisen tyydytyksen ohella tärkeä motiivi tekijä on palkkaus, johon voidaan liittää saavutetusta tuloksesta riippuvia kannustimia. Tuotantopalkkiot antavat lisäansiota tuotannon määrän noustessa. Ne eivät ehkä kuitenkaan ota riittävässä määrin huomioon aikaansaadun tuotannon taloudellista tulosta. Osa lisäyksestä, joka yhtiön tulokseen on aikaansaatu yhtiön johdon ja henkilöstön hyvän yhteistyön tulokseen, voitaisiin siirtää henkilöstön hyväksi yhtiön henkilöstön hallitsemalle rahastolle.

Mikäli henkilöstön myötävaikuttamisen (henkilöstökoulutus) ja erilaisten kannustinjärjestelmien (rahastot) kautta halutaan luoda edellytyksiä paremmalle tulevaisuudelle yrityksissä, on kullekin yritykselle sopivat järjestelmät kehitettävä itse yrityksessä. Valtiovallan tulee järjestää tarvittaessa puitteet, jotka mahdollistavat monipuoliset yrityskohtaiset järjestelyt, ja avata lainsäädännöllisiä kapeikkoja, jotka estävät yrityksiä toteuttamasta tarpeelliseksi havaitsemaan toimenpiteitä organisaationsa ja johtamisensa kehittämisessä.

Holkeri: Yhteisymmärryspolitiikan syventäminen

Tulevaisuutemme on paljolti omissa käsissämme, jos niin yhdessä tahdomme ja päätämme. Suomi ei ole taloudellinen ajopuu. Virtaa emme kuitenkaan voi kääntää.

Yhteisymmärryksen syventäminen tarkoittaa yhteisen edun tajuamista ja rajojen asettamista eri mielipiteiden keskinäiselle kamppailulle. Eri tahtoihin sisältyviä voimalatauksia on käytettävä yhteiseksi hyväksi.

Pienen maan parhaita menestyskeinoja avoimen talouden olosuhteissa on hyvin toimiva sisäinen yhteistyö. Opittua talouspolitiikkaan hoitotaitoa tulee sekä vaalia että kehittää. Yhteistyökeinoja tarvitaan ennakoivaan edunvalvontaan kasvavassa kansainvälisessä yhteistyössä. Kansallisen kulttuuripohjan vahvistaminen on yhteistyöponnistuksia vaativa työ-

kenttä. Julkisen ja yksityisen sektorin välille tarvitaan uutta yhteistyöhenkeä: Myös hallituksen ja yleensä julkisen vallan on pysyttävä tahdissa mukana ja uudistuttava tavalla, joka tuntee vastuunsa tulevaisuudesta, ei holhoa, vaan pitää huolta, luottaa ja antaa vastuuta, muttei jätä heitteille.

Hallituksen näkökulmasta keskeisimmät yhteistyötä vaativat alueet ovat hallitusohjelmassa kirjatut asiat: työllisyyden hoidosta ja alueellisesta kehityksestä huolehtiminen, työelämän uudistus ja verouudistus. Uudenaikaisen hyvinvointivaltion roolin tulisi kehittyä joustavan yhteistyövaltion suuntaan. Valtion osaksi tulee ja sille tarjotaan jatkuvasti uusia tehtäviä. Niitä ottaessaan valtion tulisi olla hyvin käytännönläheinen ja joustava. Kansalaisten, yritysten ja järjestöjen omaehtoinen toiminta ja yhteistyö on asetettava etusijalle. Tilanteen ja yhteisen edun vaatiessa valtion tulee kuitenkin puuttua voimakkaastiinkin epäkohtiin ja ottaa aloite asioiden hoidossa käsiinsä. Hallituksen rooliin kuuluu taito toimia aikaisempaa nopeammin, mutta vastaavasti kyky myös vetäytyä tehtävistä, kun asiat alkavat muuten hoitautua.

On aika siirtyä hallintokulttuurista palvelukulttuuriin.

Uuden yhteisymmärryspolitiikan avainsanoja ovat koulutus, nopeus ja joustavuus.

Hallituspuolueiden edustajien näkemykset eroavat olennaisesti opposition näkemyksistä. Holkerin ajatusmaailmassa korostuvat kansallinen yhteisymmärrys ja kansainvälinen kilpailukyky. Kansallista yhteisymmärrystä tulee syventää erityisesti kansainvälisen kilpailukyyn ja suomalaisten hyvinvoinnin kohentamiseksi tavoitteina esim. "hyvinvointivaltioiden paras verojärjestelmä" ja 1990-luvulla "maailman paras koulutuspolitiikka". Kun perusarvona on kansallinen hyvinvointi, ei ajattelun lähtökohdaksi sovellu kansainvälistä solidaarisuutta vaativa ihmisyyden. Holkeri elää lähitulevaisuudessa ja tulevaisuudessa (1990-luvulla) ja uskoo hallituksen kykenevän nopeisiin, mutta kestäviin ratkaisuihin hallitusohjelmaan valittujen asioiden hoitamiseen. Pyrkimyksestä nopeisiin ratkaisuihin seuraa, ettei demokraattiselle keskustelulle koeta jäävän riittävästi aikaa. Siitä seuraa myös, että kestävien ratkaisujen sijasta on tydyttävä etenemään vähin askelin. Holkerille luonteenomaista on halu tarkastella asioita myönteisessä valossa. Holkeri puhuu esim. työllisyyden hoidosta, ei työttömyydestä.

Sorsa esiintyy Joensuussa yritysten edustajille. Myös Sorsa painottaa taloudellisen kilpailukyyn merkitystä ja toteaa, että yritysten koko henkilökunta on saatava toimimaan yrityksen parhaaksi. Sorsan sosialismi ilmenee siten, että tavoitteena on henkilöstöpolitiikan asemaa yrityksissä kohentamalla saattaa henkilökunta osallistumaan yritystalouden hoitoon. Sorsan

kin esitystä hallitsee työn arvostus yli ihmisyyden arvostuksen. Ihmistä lähestyessään Sorsa puhuu työvoimasta, henkilöstöpolitiikasta ja yritysten henkilöstöstä.

Oppositio on oivaltanut hallituksen linjavallinnat yksipuolisiksi ja esittää politiikkansa lähtökohdaksi ihmisarvosta kumpuavan vaihtoehdon. Kuuskoski-Vikatmaa epäilee tasa-arvon ja yhteisvastuun unohtuneen, kilpailutalouden pirstovan ihmisen eheyden, hyvinvoinnin lisäävän enemmistön itsekkyyttä, tulosvastuun johtavan järjettömyksiin ja työn tärkeimmän sisällön, lähimmäisen auttamisen ja hoitamisen, hukkuvan palvelualoilla. Kuuskoski ihannoii ihmisen sitoutumista työhön, mutta haluaisi laajentaa työn käsitettä sisällyttämällä siihen sellaistaakin työtä, josta nyt ei makseta palkkaa.

Walström asettaa ihmisen ja ympäristön keskeisimmäksi politiikan lähtökohdaksi kansainvälistymiseen sopeutumisen sijasta. Hän korostaa, että politiikasta ja talouspolitiikasta pitää keskustella ja päättää eduskunnassa, ja puhuu sosiaalisen yhteiskuntapolitiikan puolesta. Wahlström pitää puhetta yhteisymmärryspolitiikasta hämähäksenä.

Holkeri sanoi yhteisymmärryksen syventämisen tarkoittavan yhteisen edun tajuamista ja rajojen asettamista eri mielipiteiden keskinäiselle kamppailulle. On ilmeistä, että Holkerin rajaus sisältää ensisijaisesti pyrkimyksen yhteisymmärryksen tavoittamiseen hallituspuolueiden kesken, mikä jo saattaa osoittautua oletettua vaikeammaksi. Mikäli Holkerin korostaman kansallisen yhteisymmärryksen saavuttaminen on hallituksen päämääränä, sen tulee ei vain kuulla opposition ääntä seminaarissa, vaan syventää opposition ymmärtämystään ja muuntaa sisäpolitiikkaansa. Ellei oppositio tähän taivu, saattaa Koivisto-Holkeri linja merkittävässä kysymyksissä murentua kapeuteensa. Missään tapauksessa Holkerin puhetta ei voida tulkita siten, että yhteisymmärryksen piiri oli maailmanlaajuinen.

Miekk-oja kuvaa rahatalouden työympäristön nopeaa muutosta, kansainvälistymistä, liberaalistumista, teknistymistä ja monipuolistumista. Ihmiset ja yritykset sijoittavat yhä enemmän aikaansa raha- ja arvopaperityöhön eli kuluttavat aikaansa kasinopeleihin. Näin rakennetaan reaaliutuotannon ohella kansallista hyvinvointia.

Yritysten ja työmarkkinaosapuolten edustajat (Halttunen, Laine, Ehrmroot, Mäki, Pellikka) korostavat yksimielisesti työn arvoa ja haluavat motivoida ihmisiä tekemään työtä ja kehittämään yritystä kaikin voimin. Näkemykset keinoistakin ovat pääosin yhdensuuntaisia ja työn yliarvostuksen puitteissa liberaaleja.

2. Koulutuspoliittisia ydinajatuksia

Yläjärveä lukuunottamatta kaikki puhujat sivusivat tai koskettelivat koulutusta, jota pidetään rakennemuutoksen hallitsemisen keskeisenä keinona. Sen lisäksi mitä edellä Sorsa, Laine, Wahlström, Mäki, Ehrnroot ja Holkeri ovat yleisemmässä yhteydessä puhuneet koulutuksesta, ovat puhujat kajonneet siihen seuraavasti.

Sorsa:

Pienellä kansakunnalla ei ole varaa tuhata henkilöresurssejaan. Kasvua on vain vanhemmissa ikäryhmissä, joihin suuret ikäluokat — heikosti koulutettuina ja syrjäytymisen, uloslyönnin uhka päälänsä — ovat nyt siirtymässä. Uutta ammattitaitoa ja osaamista ei enää opetussektorin toimittamana virtaa yrityksiin entisessä mitassa. Yritysten on nyt itse oivallettava vastuunsa ja koulutettava jatkuvasti työvoimaansa.

Miekk-oja:

Kansainvälisten pankkien kannattavuus on heikentynyt, työntekijöitä on irtisanottu ja palkkoja pienennetty. Kokemus ja koulutus ovat tulleet arvoon. Kehityksen sopeutumisen avainsana on koulutus ja tieto. Uusien tehtävien vaatima uudelleen koulutus pankeissa on aloitettu. Suomessa pankkitoimihenkilöiden pohjakoulutus on korkea. Kouluttajien haasteena onkin osaavan henkilökunnan motivoiminen, asenteiden muuttaminen sekä tietyn mystisyyden poistaminen uusien tuotteiden ja uuden tekniikan ympäriltä. Koulutuksen, jonka tulisi tapahtua lähellä operatiivista toimintaa, suurin ongelma on kouluttajien puute. Ne harvat, joille uusi toiminta on tuttua, ovat kiinni operatiivisessa työssä. Koulutus tulisi suunnata myös asiakkaisiin. Toivoisin, että sekä koululaitos että korkeakoulu panostaisivat enemmän nykyaikaiseen raha- ja pääomamarkkinatietouden koulutukseen.

Halttunen:

Oli rakennettava vieraalle kulttuurialueelle (Kanada) tehdas, koulutettava henkilökunta ja löydettävä asiakkaat. Uskon työn tuottavuuden kohoavan taloudellisen aikuiskoulutuksen, asennemuokkauksen ja paremman kaksisuuntaisen tiedonkulun avulla. Työvoiman liikkuvuus ja ammattiryhmästä toiseen siirtyminen tulisi tehdä ihmiselle houkuttelevaksi ja koulutusta tulisi edelleen kehittää.

Laine:

Ongelmaksi osoittautui, että uudelleen koulutus ei houkuttellut. Kun työllisyyskoulutuksesta maksettava korvaus on saman suuruinen kuin työttömyyskorvaus, miksi mennä kurssille, kun saman rahan saa muutenkin. Uskon, että yritykset olisivat tällaisissa tilanteissa valmiita maksamaan palkan ja työttömyyskorvauksen erotuksen, jotta koulutus koettaisiin houkuttelevaksi vaihtoehdoksi. Tämä edellyttä kuitenkin säännösten muuttamista. Telakalle perustetun työnvälitysyksikön tarjoamia

palveluja ei täysimääräisesti hyödynnetty. Muun muassa koulutustarpeen kartoitusta ei päästy tekemään. Valtiovallan ja työmarkkinaosapuolten tuella tulisi kehittää työnvälityksen palvelutasoa ja siten parantaa myös uudelleen koulutuksen arvostusta.

Mäki:

Työelämän muuttuessa koulutuksen merkitys yleensä ja erityisesti yritysten sisäisen koulutuksen merkitys korostuu. Kansakunta ja kansalaiset on muutettu yritysten palvelijoina, mikäli yritykset rakennemuutoksessa heittävä vanhat ja kouluttamatta jättämänsä työntekijät ulos ja ottavat uuden satsin yhteiskunnan sopivasti kouluttamia tilalle. Oman väen ammattitaidon puutteita eli jatko- ja täydennyskoulutuksen laiminlyöntiä käytetään usein myös verukkeena siirrettävässä yrityksessä tehtyjä töitä ulkopuolisille alihankkijoille.

Kannatan koulutusrahastotyypistä järjestelyä rakennemuutoksista aiheutuvan koulutustarpeen hoitamiseksi. Myös suhdannesyistä aiheutuvia tuotantoseisokkeja voitaisiin rahastoinnin avulla käyttää hyödyksi työntekijöiden kouluttamiseen yritysten maksukykyä vaarantamatta. Rahastojärjestely voitaisiin hoitaa esimerkiksi Erorahaston tehtäväalueella laajentamalla.

Koulutus ei liity vain rakennemuutokseen sopeutumiseen. Koulutuksen tulee edetä myös rinnan työntekijöiden osallistumisen lisääntymisen kanssa, jotta me todella osaisimme käyttää yhteiseksi hyödyksi tulevaisuuden mahdollisuudet.

Holkeri:

Työllisyyden hoito ja työelämän uudistus ovat myös sidoksissa toinen toisiinsa. Yhdistävä lenkki on koulutuksessa.

1990-luvun yhteiskuntapolitiittiseksi ykkösongelmaksi on osoittautunut koulutus. Aloittakaamme yhteismääräyspolitiikan syventäminen koulutuksesta. Koulutus kuuluu valtionhallinnossa opetusministeriön toimialaan, mutta se koskee useita ministeriöitä. Meillä on neuvostoja ja muita elimiä miettimässä koulutuksen eri osien tavoitteita. Nyt olisi kuitenkin viisaiden tehtävänä kiireesti laatia ehdotus koko väestön elinikäiseen koulutusjärjestelmään siirtymisestä. Tervehtisin tyytyväisenä ehdotusta, joka ottaisi huomioon elinkeinoelämän, työllisyyden, aluepolitiikan, kansainvälistymisen ja kulttuurin näkökohdat. Toiveeni olisi, että tämän työn ensimmäiset suuntaviivat olisivat käytettävissä, kun budjettiesitys vuodelle 1989 lyödään lukuun.

Suonio: Koulukin voi kasvattaa muutokseen

Meillä on hyvä koululaitos (yhdeksän vuoden yleissivistävä koulutus; koko ikäluokalle ammatillisesti eriytyvä koulutus; tiheä kouluverkko; ammattitaitoinen, hyvin koulutettu opettajakunta jne.). Aikuiskoulutuksessa on pitkät perinteet yleissivistävässä koulutuksessa, kolmen vuosikymmenen kokemus työllisyyskoulutuksessa ja nyt se on laajenemassa kaikkiin ammatillisiin oppilaitoksiin uuden lainsäädännön myötä.

On kuitenkin tärkeämpää tarkastella koulutuksen sisältöä kuin ulkoisia rakennuspuita. Kouluamme syytetään irtotiedon kasaamisesta ja oppiaineiden

pirstalemaisuudesta. Paljon tärkeämpää on oppia hankkimaan tietoa kulloinkin esille tulevaan ongelmaan, jäsentämään tietoa, tuottamaan tietoa ja käyttämään sitä luovasti. Tärkeintä olisi herättää aito kiinnostus asioihin ja ilmiöihin.

Säilyttävä oppiminen on välttämätöntä jokaisen yhteiskunnan toiminnalle ja vakavuudelle. Mutta "toinen oppimismuoto", uudistuva, innovatiivinen oppiminen on vielä tärkeämpi. Se voi aiheuttaa muutosta, uudistuksia, ongelmien muotoilua uudelleen — ja uudelleenasettelua. (Oppimisen uudet haasteet, 1979).

Monessa suomalaisessa yrityksessä harrastetaan luovuuskoulutusta. Näin syntyy yhteisöön kulttuuri, jossa ideointi, asioiden katsominen uudella tavalla, on herkässä. Vaikka vain kourallinen sadoista oivaluksista johtaisi vakavaan kehittelyyn ja niistä vain osa toteutukseen, ollaan edellä — ollaan tulevaisuudessa.

Oppimista voidaan uudistaa. Suomalaisessa koulussa on opettajilla täysi pedagoginen ja didaktinen vapaus. Opettaja voi valita ja kehittää menetelmäänsä. Oppiminen voi olla innostavaa, luovaa, ongelmakeskeistä, osallistuvaa ja siis uudistavaa oppimista. Vaikeaa oppimisen uudistaminen on siksi, että on paljon kahleita, joita pitäisi jaksaa murtaa (oppikirjojen orjuutus; opetus suunnitelmien ja oppimismäärätavoitteiden sokea noudattaminen; suoritusmittaaminen; oppilaiden keskinäisen kilpailun käyttö; oppiaineiden erillisuus; harha, jonka mukaan vain taideaineilla on luovuutta kirvoittava sisältö ja tehtävä; oheiskasvattajien turmiollinen vaikutus).

Mitä tekemistä uudistavalla oppimisella ja uudistuvalla työelämällä on keskenään? Voidakseen hallita elämäänsä ja vaikuttaa tulevaisuuteen niin työelämässä kuin muissa toimissaan ihmisellä tulee olla valmiudet kohdata muutokset luovasti. Tähän liittyy myös valmius jatkuvaan itsensä kehittämiseen. Uudistuva työelämä puolestaan tarvitsee monipuolisia, luovia, aloitteellisia ja itseään arvostavia ihmisiä.

Työelämä vastusti aikoinaan ammatillisen koulutuksen laaja-alaisuutta, yleissivistävien aineiden sisällyttämistä ammatilliseen koulutukseen ja koulutusaikojen pidentämistä. Pitkäjännitteinen tulevaisuuteen kurottaminen ei vielä tuntuu olevan yritystoiminnassa yleisenä viisautena. Jos niin olisi: Yritykset toimisivat kiinteässä vuorovaikutuksessa oppilaitosten kanssa (työelämään tutustuttaminen; kesätyö; koulutus- ja oppisopimukset; yritysten parhaat asiantuntijat oppilaitosten neuvottelukuntiin ja tuntiopettajiksi); Yritykset käyttäisivät hyväkseen työntekijöiden koulutusta ja työssä karttunutta kokemusta laajentamalla osallistumista päätöksenteossa; Yritykset huolehtisivat jatkuvasti ja tulevaisuutta ennakoiden henkilöstönsä jatko- ja täydennyskoulutuksesta.

Suomalaisella koulutusjärjestelmällä on vahva pohja ja toimiva rakenne, joka pitää hienosäätää, mutta ei jälleen mullistaa. Koulun uudistamisessa olisi nyt keskityttävä sisältöön. Koulu voi ja sen tulee kasvatata tulevaisuuteen. Tulevaisuuteen valmistautumisen ja muutoksen hallinnan tulisi ohjata koulun työtapoja, ilmapiriä, pedagogisia valintoja, jokaisen opettajan ja oppilaan yhteistä oivallusta.

Pellikka: Palvelualojen koulutusmalli

Nuorisosteiden peruskoulutus on kehittynyt viime vuosina myönteiseen suuntaan. Aikuisten ammatillinen koulutus on sitävästoin retuperällä. Lähivuosina on kehittämisen painopiste siirrettävä selvästi tähän koulutusmuotoon. Työelämän nopea muutos vaatii aikuisten ammattitaidon jatkuvaa kohentamista.

Ehdotan aikuiskoulutusmallia, jossa työssä olevien ammatillinen koulutus kytketään tiiviisti työ- ja vapaa-aikaan. Koulutus-työ-koulutus-työ ... on jatkuvaa oppimista. Opiskelujaksot nivoutuvat työntekoon ja vapaa-aikaan. Työntekijän itsensä on ensisijaisesti vastattava siitä, että tiedot ja taidot pysyvät ajan tasalla. Myös yrityksen ja yhteiskunnan vastuu korostuu tulevaisuudessa entistä enemmän.

Ammatillisen jatko- ja uudelleen koulutuksen tulee perustua todettuun tarpeeseen sekä yrityksen että työntekijän näkökulmasta. Koulutuksen tuotoksen tulee olla siihen sijoitettua panosta suurempi.

Rakennemuutosta yritetään nyt hallita toimilla, joiden pääpaino on "uhrien hoidossa" ja toisaalta rakennemuutoksen estämisessä. Päätäjiltä tarvitaan asennemuutosta: toimenpiteiden pääpainon siirtämistä rakennemuutosta edistäviin toimiin.

Helppo keino rakennemuutoksen hallintaan on ollut kokeneiden ihmisten työntäminen sosiaaliturvan varaan. Varhaiseläkkeillä, erorahalla ja työttömyysturvalla on pyyhkäisty työmarkkinoilta 200 000 työhön kykenevää ja työkästä syrjään. Sosiaaliturvajärjestelmät on muutettava passivoivista aktivoiviksi: on estettävä niiden käyttö saneerausten varaventtiileinä ja rakennettava ne koulutusta, oppimista ja työntekoa palkitseviksi.

Önnistuneen aikuiskoulutuksen tuloksena on parempi osaaminen. Yrityksille se tuo ammattitaitoista työvoimaa. Lisäksi yritys voi olla varma sekä omasta että työntekijöidensä paremmasta muutosvalmiudesta. Työntekijälle parempi osaaminen ja itsensä kouluttaminen on ainoa todellinen työelämän turva ja elintason kohentamiskeino. Myös yritysten tulisi muuttaa asenteitaan: On pakko uudelleen kouluttaa myös yrityksessä olevia. Toimivan aikuiskoulutusjärjestelmän avulla syntyy osaaminen luo yhteiskunnalle edellytykset kilpailukykyyn parantamiseen ja hyvinvoinnin jatkuvaan kehittämiseen.

Aikuiskoulutukseen tarvittavat voimavarat ovat jo pääosin olemassa. Koulutuksen infrastruktuuri ja voimavarat on käytettävä nykyistä tehokkaammin (päättöksentekoa hajautetaan; koulurakennukset tehoikäyttöön; opettajat yritys koulutusjaksoille; tyhjä ammattikoulutuspaikat aikuisten uudelleen koulutukseen; oppisopimuskoulutuksesta aikuiskoulutusmalli). Työntekijä voi panostaa koulutukseen omaa vapaa-aikaansa ja opiskeluun tarvittavaa energiaa. Yrityksissä on tietoa nykyisistä ja tulevaisuuden tarpeista. Yritysten asiantuntijat voivat toimia "vierailuvina" opettajina. Yrityksen voimavarat tulevat käyttöön monella muullakin tavalla. Tuskin aikuisten ammattikoulutusta on järjestettävissä ilman työajan käyttöä koulutustarkoituksiin. Olisi yhdessä vakavasti harkittava, voitaisiinko jo sovitua työajan lyhennystä käyttää ammattikoulutukseen.

Koulutusrahasto ei ole ratkaisu esillä oleviin ongelmiin. Kytkenästä tulopoliittisiin neuvotteluihin on syytä varoittaa. Önnistuminen edellyttää yhteistoi-

mintaa yrityksissä, järjestöissä ja viranomaisten kesken ja kaikkien niiden välillä. Työmarkkinajärjestöillä on valmis yhteistyön koneisto, joka on käytettävissä. Ehdotan, että työmarkkinajärjestöt ottaisivat aikuisten ammatillisen koulutuksen jatkuvan, pitkäjänteisen yhteistyön kohteeksi.

Koulutusta pidetään lähes poikkeuksetta hallitun rakennemuutoksen, tuottavuuden kohentamisen ja hyvinvoinnin saavuttamisen välineenä. Suoniokin pitää esityksessään kasvatusta välineenä: "Koulu voi ja sen tulee kasvattaa tulevaisuuteen". Tosin Suonio korostaa ansiokkaasti oppimisprosessien merkitystä, minkä myös Laine on ymmärtänyt olennaiseksi puhuessaan oppimisprosessien käynnistämisestä organisaatiossa. Näkemykseen, jonka mukaan oppiminen on elämää, ei konferenssissa yllät. Pellikka painottaa tehokkuutta. Pellikan esityksessä on varteenotettavia koulutusresurssien käytön tehostamishdotuksia. Työn ja tehokkuuden arvot kuitenkin hallitsevat ja peittävät alleen ihmisarvon ja inhimillisyyden. Pellikan lausuma koulutuksesta työmarkkinajärjestöjen turmeltumattomana yhteistyöalueena on hurskastelua, sillä hän sitoo käteensä jo esityksessään asennoitumalla torjuvasti koulutusrahastoihin.

Aikuisopintojen ja aikuiskasvatuksen näkökulmasta konferenssin pääesityksiä koulutuksesta ei voi pitää onnistuneena. Suonio tarkasteli ensisijaisesti lasten ja nuorten koulutusta ja aikuiskoulutusta vain vähäisessä määrin. Pellikan ajatusmaailma on yksipuolinen: tehokkuuden maksimointi on hänen unelmansa.

3. Yhteisymmärryksen syventäminen

Hallitusvaltaa pitävien keskustelua yhteisymmärryksen syventämisestä hallitsee työn arvo, ei ihmisarvo. Työksi katsotaan palkkatyö ja toiminta, jolla ansaitaan rahaa tai kartutetaan pääomaa. Muuta toimintaa ei lueta työksi. Korostetaan, että ihmisiä pitää motivoida tekemään työtä. Motivoinnista elämään täydesti ihmisarvoista elämää ei puhuta. Ihmisen arvo ja lisäarvo rakentuvat työlle ja vauraudelle, eivät ihmisyydelle eivätkä kansalaisuudelle.

Opposition näkökulmasta voidaan asettaa kysymyksiä: Onko maan hallitus enemmän yritysten ja etujärjestöjen kuin ihmisten ja kansalaisten asialla? Eikö julkisen vallan tulisi ensisijaisesti toimia kokonaisuus halliten niiden ihmisten ja kansalaisten puolesta, joista työmarkkinaosapuolet huolehtivat huonosti tai eivät lainkaan? Eikö juuri silloin, kun tuottavuus ja vauraus ovat kasvaneet, olisi varaa hahmotella uudestaan yhteiskunnan rakentamista ihmisyyden ja kansalaisuuden varaan? Eikö täl-

laisena aikana olisi tärkeää selvittää ja ratkaista, miten kansalaisten ja maahanmuuttajien toimeentulo järjestetään kokonaisvaltaisesti erillismenettelyistä (lapsilisät, sosiaalihuolto, työttömyyskorvaukset, erorahat, eläkkeet, verotus) yksinkertaisesti yhdistäen, lainsäädäntöä pelkistäen ja tulojakoja tasaten? Lähihistoria on jo kyllin selkeästi osoittanut, että tähän eivät työmarkkina- eivätkä muutkaan etujärjestöt kykene. Hyvinvoivien pyrkimys vointinsa kohentamiseen on rajaton. Eivät yksityksellä eivätkä julkisella sektorilla suurempia palkkoja nauttivat johtajat eivätkä työntekijät ole ilmaiseet tyytyvänsä vähempiin nettotuloihin kuin mitä he nyt ansaitsevat. Vai havahdutetaanko esim. pikkulapset tunnustamaan perustoimeentuloon oikeutetuiksi ihmisiksi vasta kun työvoimapula (lapsipula) käy sietämättömäksi?

Mikäli yhteisymmärrystä halutaan puolin ja toisin laajentaa, perustavaa laatua oleva kysymys kuuluu: Kuinka pian yhteisymmärrystä on syvennettävissä siten, että hallitus — kokoonpanostaan riippumatta — on valmis keskustelemaan aiheen *ihminen uudistuvassa työelämässä* ohella tai sijasta aiheesta *uudistuva ihminen työelämässä* ja milloin vihdoin aiheesta *uudistuva ihminen*.

Ammatillisen koulutuksen ja vapaan sivistystyön kannattajien yhteisymmärryksen syventämisestä ei juurikaan ole puhuttu. Äänessä ovat ammatillisen koulutuksen kannattajat ja erityisesti työmarkkinajärjestöt, jotka ovat ottaneet hallintaansa aikuiskoulutuskeskustelun. Vapaan sivistystyön kannattajien ääni hukkuu myötätuuileen. Kouluhallitus ja kasvatustiede vaikenevat sosiaalisen tilauksen äärellä. Suunnitelmia puuttuu, tai jos niitä on, ne haudataan. Juuri nyt kuitenkin tarvittaisiin alalla asiantuntemusta, suvaitsevaisuutta, yhteisymmärrystä ja yhteisymmärryksen syventämistä.

Myös koulutuskeskustelun peruseroksi asetuu työ, ei ihminen eikä kansalainen. Keskustelussa hallitusta rakennemuutoksesta koulutuksella osoitetaan välinmerkitys: koulutus on rakennemuutoksen keino, keino suunnata ihminen työalalta toiselle, työtehtävistä toisiin työtehtäviin. Koulutusta pidetään vaikuttamisen välineenä: joku tai jotkut kouluttavat, opettavat muita, vaikuttavat toisiin. Kyse on vaikuttamisesta ja vallankäytöstä. Ihmisyyden lähtökohdista tulisi oppimista painottaa koulutusta vahvemmin. Lähtökohtana olisi tällöin ihmisen oma tahto ja halu asettaa itselleen päämääriä ja tavoitteita, joita kohti hän voi pyrkiä oppimalla ja opiskelulla.

Ihmisten vapaasta tahdosta purkautuva opiskelunhalu on ollut vapaan sivistystyön aateperustana. Järjenvastaista on, että tämän vapauden ideologian nimissä on henkeen ja ve-

reen vastustettu vapaan sivistystyön suuntautumisista palvelemaan työn ideologiaa. Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa on vieroksuttu työhön liittyvää opetusta huolimatta siitä, että huomattava osa opiskelijoista opiskelee niissä nimenomaan parantaakseen edellytyksiä menestyä työelämässä. Vapaan sivistystyön edustajille yhteisymmärryksen syventymistä on, että Pellikkaakin pitää voida ymmärtää. On ihmisiä, joille työ on ensiarvoista ja jotka haluavat kehittyä työssään ja kehittää työtään sekä työ että vapaa-aikoinaan. On ihmisiä, jotka haluavat vaihtaa alaa ja haluavat valmistautua siihen vapaa-aikoinaan. Tällaisia henkilöitä on palkkatyössä mm. vapaan sivistystyön oppilaitoksissa ja järjestöissä. Vapaa sivistystyö voisi vapautua paradoksistaan ja kyetä laajentamaan vapausnäkemyksensä siten, että sen toimien piiriin kuuluu varauksetta myös työstä kiinnostuneiden ihmisten tukeminen. Jotta tähän voitaisiin kiertelemättä ja kaartelematta päätyä ja luoda esim. kansalaisopistoista inhimillisen kasvun ja kulttuurin tukikohtia, tarvitaan niitä koskevan lainsäädännön perusteellinen remontti. (Ks. Pentti Pitkänen: Kansalaisopistot kunnallisina oppilaitoksina, 1988). Tarvitaan avartuvaa yhteisymmärrystä, jotta esim. suurimpiin kuntiin voitaisiin perustaa opintolautakunta huolehtimaan kattavasti aikuisten sekä yleissivistävien että ammatillisten opintojen kehittämisestä.

Toisaalta työhön ja tehokkuuteen juuriaan myöten sidoksissa olevien tulisi hyväksyä se tosiasia, että on olemassa muunkinlaisia ihmisiä. On ihmisiä, jotka palvelevat muita siitäkin huolimatta, vaikka eivät saa siitä palkkaa. On ihmisiä, jotka eivät halua antautua palkkaorjiksi, mutta huolehtivat itsestään ja lähimmäisistäänkin. On ihmisiä, jotka eivät pidä työstä eivätkä halua tehdä työtä. Kaikille näillekin ihmisille pitäisi myöntää ihmisarvo ja sen nojalla perustoimeentulo. Heiltäkään ei pidä kiel-

tää oikeutta oppimiseen. Avattakoon oppimisen ovet, ei vain kansalaisopistoihin, vaan myös ammatillisiin oppilaitoksiin ja korkeakouluihin niillekin, jotka eivät tähtää ammattitutkintoihin tai työelämään, vaan elämään.

Eryteisesti valtiovallan ja julkisen hallinnon tulisi minimoida tiedon esteitä maailmassa, jossa tieto uhkaa sulkeutua rahasalpojen taakse. Kun koulutuksen arvo tajutaan, se kallistuu ja ajautuu markkinavoimien syliin. Tietoa voi saada vain se, jolla on rahaa. Tämä kehitysuunta on tosiasia, jolta ei ole lupa ummistaa silmiä. Sen yhtenä ilmenemänä on keskustelu koulutusrahastoista. Työnantajalta ja työntekijöiltä kerättävien rahastojen luominen edistäisi varmasti sekä yritysten että työntekijöiden kehitystä. Rahastojen käytön tulisi kuitenkin olla väljää siten, että työntekijä voi käyttää kartuttamaansa rahaa yhtä hyvin nykyistä työpaikkaa kuin työpaikan vaihdosta ja myös vapaata itsensä kehittämistä edistävään opiskeluun. Työtä tekevät voivat varsin hyvin rahastojen avulla luoda edellytyksiä kehittää itseään, osallistua koulutukseen ja harjoittaa opintoja. Julkisen hallinnon ja sen laitosten kuten esim. kansalaisopistojen tulee kuitenkin huolehtia siitä, että varattomillekin annetaan samat mahdollisuudet itsensä kehittämiseen kuin varakkaillekin ja työssä käyville. On syytä syventää yhteisymmärrystä siten, että tajutaan, ettei ihmisen ainutkertaisen ja -laatuisen elämän sitominen yhteen ja ainoaan työpaikkaan, vieläpä mahdollisesti yhteen ja samaan yksitoikkoiseen ja toisten tahdon ohjaamaan työtehtävään, voi olla elämän tarkoitus.

Lähteet

- Valtioneuvoston tiedotusyksikkö, Ihminen uudistuvassa työelämässä, talouspoliittinen konferenssi 17.11.1987, Joensuu.
Pitkänen, Pertti, Kansalaisopisto kunnallisena oppilaitoksena, Vantaa, 1988.

Rakennemuutos ja aikuisväestön koulutus¹⁾

Lehtisalo, Liekki 1988. *Rakennusmuutos ja aikuisväestön koulutus*. Aikuiskasvatus 8, 1. 13—18. — Artikkelissa tarkastellaan aikuiskoulutuksen mahdollisuuksia yhteiskunnan, työelämän ja kulttuurin rakennemuutosten hallinnan välineenä. Muutokset edellyttävät uudentyyppistä koko väestön koulutusstrategiaa, joka rakentuu joustavalle jatkuvan koulutuksen periaatteelle. Rakennemuutos merkitsee siirtymistä teollisuusyhteiskunnan koulupolitiikasta jälkiteollisen yhteiskunnan koulutuspolitiikkaan. Uudella koulutuspolitiikalla on jokaiselle taattava elämisen laadun ja muutosten edellyttämä tieto-, taito-, osaamis- ja luovuusvaranto.

Rakennemuutos haastaa koulutuksen

Meneillään olevan yhteiskunnan rakennemuutoksen yksiselitteinen määrittely ei ole ongelmattonta. Monet ovat sitä mieltä, että rakennemuutoksessa on perimmältään kysymys uuden tekniikan käyttöönoton laajaulotteisista vaikutuksista kaikkiin yhteiskunnan ja kulttuurin lohkoihin, koko ihmisen elämiseen ja elämäntapaan. Jo tänään täyttää todellisuutta oleva rakennemuutos voitaneen yksinkertaistaen määrittää prosessiksi, jossa teollisuusyhteiskunta asteittain muuttuu jälkiteolliseksi. Rakennemuutos on kansainvälistä ja se tapahtuu kiristyneen kansainvälisen kilpailun ja yhdenmisen leimaamassa taloudellisessa tilanteessa.

Yhteiskunnan kehityksen päävisio ja samalla koulutuksen tulevan toimintaympäristön kehys on siis jo näkyvissämme. Edellinen iso rakennemuutos vyörytti Suomen 60- ja 70-luvuilla uudenaikaiseksi teollisuus- ja osin myös palveluyhteiskunnaksi aloittaen samalla koulujärjestelmän asteittaisen uudistumisen. Nyt käynnissä oleva rakennemuutos näyttää varsin ripeästi siirtävän meitä jälkiteolliseen tieto- ja palveluyhteiskuntaan, minkä keskeiseksi tunto-merkiksi kohoaa tieto erilaisissa jalostetuissa ja järjestelmällisissä muodoissa. Jotkut epäilijät pitävät tietoyhteiskuntaa huikeana harhana ja puhuvat mieluummin jäsentymättömän informaation hallitsemattomasta tulvasta. Joka tapauksessa olemme kokemassa ihmisen tie-

don ja tietämisen ennen näkemätöntä ekspansiota. Usein tuo tieto on painotetun teknistä: tietotekniikkaa, viestintäteknikkaa, biotekniikkaa. Yhä useammin tuote on kulutettava tieto, tiedosta tulee tavara.

Tiedon sisäistäminen perustavan laatuiseksi tuotannon tekijäksi, jonka rinnalla pääoma, työ ja maa ovat toissijaisia, on muuttamassa jopa kansainvälisiä toimintaympäristöjä ja -strategioita. Kun valtioiden välillä ruvetaan käymään kilpailua tiedon tason kohottamisesta, menestyksen keskeisiksi edellytyksiksi nousee niiden kyky luoda tehokkaita koulutusjärjestelmiä. Koulutuksesta on tulossa kansainvälisen kilpailukyvyyn keskeinen keino ja samalla uusi tason mittari.

Kansalaisten osaamisen, taitotiedon taso on nousemassa kansakunnan elämisen ja samalla sivistyksen tasoon olennaisimmin vaikuttavaksi tekijäksi. Tästä seuraa johdonmukaisesti voimakkaita koulutustarpeita ja välttämättömyys ruveta kehittämään uudentyyppistä koko kansan koulutusstrategiaa, joka rakentuu joustavalle jatkuvan koulutuksen periaatteelle ja jossa aikuisväestön koulutus nostetaan uudelle tasolle.

Aikuisväestön koulutusajattelun painopistealueet

Tärkeimmät aikuisväestön koulutuksen painotukset lähivuosina ja 90-luvulla keskittyvät oletettavasti 1) jatkuvan/elinikäisen koulutuksen todelliseen käytännön läpimurtoon, 2) siihen sisältyvään ammatillisen aikuiskoulutuksen korostumiseen sekä 3) koulutuksen käyttöön suomalaisen kulttuurikehityksen turvaajana ja edistäjänä.

¹⁾ Perustuu Aikuiskoulutuksen arvot ja tavoitteet rakennemuutoksen keskellä — seminaarissa 17.3.1988 pidettyyn alustukseen.

Merkittävimpiä viime aikojen keskustelupuheenvuoroja koulutuksesta on ollut pääministeri Harri Holkerin Joensuun konferenssissa pitämä, jossa hän totesi mm.: "1990-luvun yhteiskuntapolitiikan ykkösongelma-alue on koulutus; kansalaisten koko elinikäiseen oppimiseen siirtyminen ja järjestäminen. Nyt olisi viisaiden tehtävänä kiireellisesti laatia ehdotus koko väestön elinikäiseen koulutusjärjestelmään siirtymisestä."

Puheen myönteistä painoarvoa ei vähäisimmässäkään määrin laimenna se, että opetusministeriössä on jatkuvan/elinikäisen koulutuksen periaatetta ja strategioita selvitetty viime vuosina varsin perusteellisesti. Samoin koulutuksen kehittämistä koskevissa osittaisratkaisuissa jatkuvan koulutuksen periaatetta on pyritty soveltamaan käytäntöön, joskaan ei riittävän järjestelmällisesti.

Koulutuksen ja työn kohtalonyhteys

Koulutuksen kohtalonkysymys tänään ja tulevaisuudessa on työ. Tähän asti suuressa määrin hallitsematon rakennemuutos näyttää kipeimmin ja hallitsemattomimmin iskevän yksilöä juuri perinpohjaisten teknologisten muutosten kouriin joutuneen työn ja ammatin alueella. Keskeisiä ongelmia on työvoiman kysynnän ja tarjonnan yhteensovittaminen. Mikäli tässä onnistuttaisiin, voitaisiin jo varsin hyvällä omallatunnolla puhua työelämän rakennemuutoksen hallinnasta. Koulutus puolestaan on työvoiman kysynnän ja tarjonnan yhteensovittamisessa yhä merkittävämpi keino, ehkä ratkaisevin.

Työn ja ammattien tulevaisuutta pohtiesaan monet yhteiskuntatieteilijät ovat viime vuosina päätyneet varsin synkin värein määlaamaan työyhteiskunnan kriisiä. Seuraavat väittämät eivät ole olleet harvinaisia: Työn määrä vähenee jopa ratkaisevasti, työ polarisoituu ja tekniikka köyhydyttää työn sisältäjiä, vieraannuttaa ja passivoi työntekijää.

Miten työelämä sitten on muuttumassa ja tulee muuttumaan sekä mitä tästä kehityksestä seuraa yleensä koulutukseen ja erityisesti aikuisväestön koulutukseen 90-luvulla?

Elinkeinorakenteemme on viime vuosikymmeninä kokenut ratkaisevia muutoksia. Maa- ja metsätaloudesta toimeentulonsa saavien osuus oli 1950 noin 46 prosenttia, mutta 1985 enää 11 prosenttia. Samanaikaisesti palveluelinkeinoista toimeentulonsa saavien osuus kasvoi 25 prosentista 57 prosenttiin. Ensi vuosikymmenellä maa- ja metsätalouden osuus

laskee alle 10 prosentin, teollisuuden alle 30 prosentin ja palveluelinkeinoista saa elantonsa jo kaksikolmasosa työvoimasta. Elinkeinorakenteen muutokseen on kiinteästi liittynyt yhdyskuntarakenteen muutos, joka on merkinnyt vahvaa kaupungistumista ja urbanisoitumista.

Tarkasteltaessa työelämän toimialojen ja ammattirakenteiden tulevaisuutta voidaan suhteellisen varmasti ennakoida seuraavia pääsuuntia 1990-luvulle: Ruumiillisen työn ammattien, teollisuudessa ja alkutuotannossa, osuus ja absoluuttinen koko on pienentynyt jatkuvasti ja suunta on edelleen varsin nopeasti aleneva. Johtavan teknisen työn, ml. suunnittelun, kehittämisen ja tutkimuksen, arvioidaan kuten tähänkin asti kasvavan nopeasti, samoin taloudellis-hallinnollisen ja muun johtotyön määrä lisääntyy edelleen. Kulttuuri-, opetus-, kasvatus- ja vapaa-aikatyön määrä kasvaa niinkään nopeasti ja aivan erityisen voimakasta on terveys- ja sosiaalityön ammattien kasvu. Toimistotyöntekijöiden määrän tähänastinen kasvu taittuu; tietotekniikka vähentää ennen pitkää toimistotyöntekijöiden (ei sihteerien) tarvetta, mutta synnyttää toisaalta myös uusia tehtäviä. Kaupan alan työvoima saattaa vielä jonkin verran lisääntyä, mikä johtuu muun muassa osa-aikatyön kasvusta. Huolto- ja asennustyön määrä vähenee, samoin varastotyö automaation johdosta.

Jo edellä esitetty oikeuttaa nähdäkseni tekemään johtopäätöksen, että yleinen työn kriisistä ja rappiosta puhuminen on pahasti harhainen yleistys. Sen sijaan on kyllä vakavaa aiheita painottaa suorittavan fyysisen, yksinkertaisen ja vähän koulutusta edellyttävän palkkatyön joutuneen ilmeisesti lopulliseen kriisiin jos siksikin, että sen määrä jatkuvasti vähenee. Tässä olemme keskellä työelämän rakennemuutoksen yhtä ydintä: kysymys on deindustrialisaatiosta, vanhateollisten rakenteiden rapautumisesta ja purkautumisesta. Samalla se merkitsee vastaavan ammatillisen koulutuksen joutumista uudelleen arvioinnin kohteeksi.

Mutta eikö tällainen kehitys ole perimmäistä myönteinen, etenkin kun työelämän kääntöpuolella näkyy monipuolisempaa ja korkeatasoisempaa taitoa, kykyä ja koulutusta edellyttävien ammattien selvä lisääntyminen? Toimihenkilöammatit lisääntyvät ja noin neljä palkansaajaa kymmenestä tekee jo jonkinlaista tietotyötä eli tuottaa, käsittelee tai jakaa tietoa.

Mikroelektroniikkaa hyödyntävä tietotekniikka vaikuttaa jo kaikkialla työelämään ja ammattitaitovaatimuksiin, vaikka työn laadut ja sisällöt kehittyvät eri työelämän aloilla eritahaisesti. On selvää, että vielä pitkään on suuri määrä työtehtäviä, joihin tarvitaan vain melko vähän koulutusta. Aivan ilmeisesti automaation vaikutuksesta eräät ammatit jopa köyhtyvät sisällöllisesti.

Koulutusmallin takinkääntö

Mutta tulevaisuuden työ, siinä määrin kuin sitä löytyy, edellyttää kuitenkin entistä useammalta yhä korkeampaa ammattitaitoa ja samalla yhä korkeatasoisempaa koulutusta. Työ pitää hallita abstraktilla, käsitteellisellä otteella. Se edellyttää kykyä käsitellä tietokokonaisuuksia, vaatii taitoa sopeutua nopeasti uusiin tilanteisiin, soveltamistaitoa, sosiaalista joustavuutta ja — mikä vähintään yhtä tärkeää — kykyä irtaantua entisistä, vanhentuneista toimintamalleista ja ajattelutavoista. Nuo kyvyt tulevat yksittäisissä työsuorituksissa saavutettua varmuutta ja rutiinimaista ammattitaitoa tärkeämmiksi. Työ vaatii entistä niukemmin ennalta määriteltäviä, tiukasti rajattuja taitoja ja kapeita lopullisia käytäytymismalleja, mutta kylläkin yhä enemmän tiedollista ja taidollista joustavuutta, luovaa ja ennakoivaa oppimista, sekä laaja-alaisia ja monikäyttöisiä perustietoja ja -taitoja. Työelämän peruskvalifikaatiotkin ovat asteittain muuttumassa. Samalla aikuiskoulutustarpeet tulevat yhä monipuolisemmiksi ja yksilöllisemmiksi.

Koulutuksen päämäärien kannalta erittäin mielenkiintoiselta vaikuttaa, että itse asiassa koko elämä yhteiskunnassa tulee parhaimmillaan edellyttämään samantapaisia taitoja kuin moderni työelämä. Pääodotukset tulevaisuuden ihmiselle, kansalaiselle, vapaa-aikana ja työelämässä toimivalle ovat hämmästyttävästi samansuuntaistumassa. Työelämän taitotietovaatimukset lähenevät koulutuksen itsearvoa korostavia sivistyksellisiä ja kasvatuksellisia näkökulmia.

Pohjimmiltaan edellinen sisältää laajemminkin perinteisen koulutusmallin takinkäännön: taitoa luopua aikaisemmista henkisistä ja toiminnallisista käytäytymismalleista uusien ja tarkoituksenmukaisempien hyväksi. Ei ainoastaan aikuiskoulutuksessa, vaan kaikenikäisten koulutuksessa olisi rohjettava siirtyä uusintavan, luovan ja ennakoivan oppimisen korostamiseen. Koulutuksen laadullisen kehittämisvaatimuksen taustalla korostuu laaja-alaisen ja monikäyttöisten perustietojen ja -taitojen, sekä yleissivistyksen että ammattisivistyksen merkityksen lisääntyminen. Tarvitaan perinteisen yleissivistyksen ja ammattisivistyksen rohkeata ja perinpohjaista uudelleen arviointia sekä ennen kaikkea niiden uutta synteesiä.

Väestön ikärakenteen vaikutuksia aikuiskoulutukseen

Aikuiskoulutusnäkymin vaikuttaa ratkaisevasti väestön ikärakenteen kehitys. Vielä tällä hetkellä työikäisen väestömme osuus koko väestöstä on teollisuusmaiden korkeimpia ja työ-

voiman ikärakenne on edullinen.

Väestön ikärakenne on kuitenkin suhteellisen vauhdikkaasti muuttumassa. Sillä on kauaskantoisia vaikutuksia kaikille yhteiskuntapolitiikan alueille eikä vähiten koulutuspolitiikkaan.

Taulukko: Väestömuutokset Suomessa vuosina 1970—2030, 1 000 henkeä

Ikä	1970-1985	1985-2000	2000-2015	2015-2030
0-14	- 168	- 103	- 99	- 92
15-40	+ 196	- 294	- 179	- 198
41-64	+ 94	+ 378	- 58	- 206
65-	+ 195	+ 155	+ 227	+ 133
Yhteensä	+ 318	+ 136	- 108	- 363
Väestöjakson alussa	4 600	4 900	5 100	4 900

Lähde: KELA Julkaisuja T9:27.

Alle 15-vuotiaiden määrä vähenee edelleen. 15—40-vuotiaiden joukko pienenee vuoteen 2000 mennessä nykyiseen verrattuna erittäin merkittävästi, lähes 300 000:lla. Samaan aikaan yli 40-vuotiaiden työikäisten määrä lisääntyy lähes 400 000:lla. Ja muutenkin Suomi on selvästi harmaantumassa.

Keskimmääristä vähemmän koulutusta saaneen vanhemman työvoiman lisääntyminen ja samaan aikaan vähän koulutusta vaativien ammattien ja työtehtävien määrän väheneminen luovat työpoliittisen aikapommin. Se saattaa hoitamattomana räjähtää ennen kuin yleisesti tunnettu vanhusten määrän kasvusta johtuva aikapommi ehtii edes kunnolla syntyä.

Peiliin tänään katsoessaan suuret ikäluokat, nelikymppiset ja hieman nuoremmat toteavat yltäneensä vakaaseen keski-ikään. Maamme työvoima on keski-ikäistymässä heidän mukanaan. Heillä pitäisi olla vielä pari-, kolmekymmentä vuotta eläkeikään. Näiden ikäluokkien uusiutumiskyvystä on ryhdyttävä pitämään hyvää huolta. Tämä on kansantaloutemme ja kansainvälisen kilpailukykyämme sekä myös kulttuurimme kehittymisen kannalta aivan keskeistä.

Kannattaa muistaa, että suurista ikäluokista vain vajaalla 60 prosentilla on oppivelvollisuuskoulun jälkeinen tutkinto. Näistäkin osalla on ainoastaan ylioppilastutkinto, joten ammatillisesti suuntautunut perustutkintokin puuttuu noin puolelta suuriin ikäluokkiin kuuluvilta. Jo 50-luvun alkupuoliskolla syntyneillä ikäluokilla koulutustaso on selvästi korkeampi: 70 %:lla

heistä on perusasteen jälkeinen tutkinto. Nuorimmissa työmarkkinoille siirtyneissä ikäluokissa tuo osuus on jo 80 %. Näyttää siltä, että myös aikuiskoulutusmahdollisuuksien paraneminen tapahtuu suurten ikäluokkien kannalta osin liian myöhään.

Vanhemmille ikäluokille, joilla ammatillisessa peruskoulutuksessa on vielä vakavampia aukkoja, uusiutumisen ja kehittymisen mahdollisuus on luonnollisesti vähintään yhtä tärkeää kuin nuoremmille. Pienellä maalla ei ole inhimillisesti, kansantaloudellisesti eikä kulttuurisesti varaa yhteenkään menetettyyn sukupolveen eikä edes sen osaan. Varhaiseläkejärjestelmä ei voi olla suositeltavin ratkaisu yhteiskunnan sen paremmin kuin ikääntyvän työntekijän itsensä kannalta.

Suomessa tarvitaan ainutlaatuisen poikkeuksellinen ja mittava uudentyypinen, painokkaasti ammatissa toimivaan aikuisväestöön kohdistuva koulutusponnistus.

Aikuiskoulutettavuuden rajat ja niiden avartuminen

Vaikeimmin ylitettäväksi ongelmaksi koulutuksessa saattavat muodostua aikuisen ihmisen koulutettavuuden rajat ja reunaehdot, ennen kaikkea ne luulotellut ja kuvitellut. On totta, että pellolta oli aikanaan helpompi siirtyä tehtaaseen kuin nyt kaatuvasta tehtaasta erikoiskoulutusta edellyttäviin toimihenkilö- tai ihmisuhteammatteihin. Jämerän metallimiehen pukeminen esimerkiksi sosiaalityöntekijän kaapuun ei taida helposti onnistua, ei ainakaan millään lyhyellä kurssituksella. Jos vielä koulutus olisi jossain määrin mahdollista, asenteet eivät anna riittävästi periksi muuttua. Onneksi monet eivät joudu näin radikaalin ammatinvaihdon kohteeksi.

Mutta tulevaisuudessa kenen tahansa aikuisen kouluttautumisen on oltava mahdollista. Tilanne edellyttää uutta asennoitumista aikuisen kykyyn oppia uutta ja uudistua.

Monella aikuisella näyttää olevan pyrkimystä aliarvoida kykyjään oppia uutta. He antavat liian suuren painon aikaisemmille koulukokemuksilleen ja samalla aliarvostavat myöhemmin hankkiemiensa laajojen informaalistien oppimiskokemusten merkitystä. Aikuisopiskelijoiden keskuudessa on vielä hämmästyttävän yleisenä luulo oppimiskyvyn nopeasta heikkenemisestä varhaisaikuisuuden jälkeen.

Motivoituminen opiskeluun ja muuhun osallistumiseen riippuu aikuisuuden olemukseen ja elämäntilanteisiin liittyvistä asioista. Koulusoptimismi on kuitenkin aina paikallaan, ja se on useimmiten myös perusteltua aikuisopiskelijan kohdalla.

Kannattaa muistaa, että ihmisen koulutettavuuden rajat on aina historian aikana pystytty ylittämään. Joka tapauksessa tulevaisuudessa alati muuttuvassa työelämässä tarvitaan jatkuvaa ammattitaidon kohentamista, toistuvaa lisää- ja täydennyskoulutusta. Kerran saatu laadukkainkaan, perinpohjaisinkaan peruskoulutus ja ammattitaito eivät enää riitä koko elämän eväiksi. Jokainen joutuu kohtaamaan ”henkilökohtaisen rakennemuutoksensa” ehkä useinkin kerran elämänsä aikana.

Työ ja koulutus vuorottelevat ja limittyvät yksilön koko työuran ajan. Moderni ammatillinen koulutus voi olla vain jatkuvaa koulutusta; ammattiin ei olla koskaan lopullisesti valmiita

Ammatillisen aikuiskoulutuksen käytännön järjestäminen ja rahoitus

---

Aikuiskoulutuksen käytännön järjestelyjen kannalta hyvin merkittäväksi jo lyhyellä aikavälillä tulee osoittautumaan päätös, jonka valtioneuvosto on tehnyt ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoitusjärjestelystä.

Päätöksessä ammatillinen aikuiskoulutus jaetaan omaehtoiseen koulutukseen, henkilöstökoulutukseen ja työllisyyskoulutukseen.

Omaehtoiseen ammatilliseen aikuiskoulutukseen opiskelija hakeutuu omatoimisesti. Omaehtoisien, pitkäkestoisten koulutuksen tarjonnan rahoittamiseen osallistuvat valtio, opiskelijan kotikunta ja kohtuulliseksi katsottavalla osuudella opiskelija itse. Lyhytkestoisen omaehtoisin koulutuksen, jota järjestetään pääasiassa ammatillisten oppilaitosten kurssitoimintana, rahoittavat valtio ja opiskelija itse.

Henkilöstökoulutuksen rahoitusvastuu jää pääsääntöisesti työnantajalle. Julkisen hallinnon ja yksityisen sektorin henkilöstökoulutuksesta vastaa työnantaja joko järjestämällä itse tämän koulutuksen tai ostamalla sen muilta koulutuksen järjestäjiltä. Tällä hetkellä yritysten arvioidaan käyttävän työntekijöidensä koulutukseen 2—3 miljardia markkaa vuodessa.

Työllisyyskoulutuksen rahoituksesta vastaa valtio. Tavoitteena on kehittää työllisyyskoulutuksen hallintoa siten, että työvoimahallinto ostaa työllisyyskoulutuksena järjestettävän ammatillisen perus- ja jatkokoulutuksen ammatillisilta kurssikeskuksilta, oppilaitoksilta ja korkeakouluilta sekä muun koulutuksen edellä mainituilta tai muilta koulutuksen järjestäjiltä valtion tulo- ja menoarviossa työvoimaministeriön pääluokkaan osoitettavalla määrärahalta.

Rakennemuutoksen hallinta koulutuksen avulla edellyttää, että koulutusta voidaan käyttää ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä keinona. Tästä syystä pitäisi erityisesti edistää omaeh-

toiseen ammatilliseen koulutukseen osallistumista sekä henkilöstökoulutusta. Työllisyyskoulutukseen tulisi turvautua yleensä vasta sen jälkeen kun omaehtoisena ja henkilöstökoulutuksen mahdollisuudet on käytetty.

Oikeastaan työllisyyskoulutustermi olisi syytä korvata nykyaikaisemmalla nimellä. Joka tapauksessa työllisyyskoulutuksen tavoitteita ja opetussuunnitelmia pitäisi lähentää vastaavan omaehtoisen aikuiskoulutuksen kanssa ja samalla tehdä ammatillisista kurssikeskuksista aikuiskoulutuskeskuksia.

Ammatillisen aikuiskoulutuksen käytännön järjestelyissä, jotka vaikuttavat kaikessa aikuisväestön koulutuksessa, olisi otettava huomioon seuraavat kehitysnäkökohdat:

- koulutustarpeiden tyydyttämisen yksilöllistyminen ja erikoistuminen,
- koulutuksen joustavuusvaatimusten lisääntyminen,
- koulutuksen itseohjautuvan säätelyn kasvaminen sekä
- koulutuksen rahoituksen ohjautuminen pääasiassa koulutuksen kysynnän kautta.

Koulutustoiminnan ohjautuminen kysynnän ja tarjonnan välisillä markkinamekanismeilla ei luonnollisestikaan ole riskitöntä. Tähän asti on henkilöstökoulutuksen sisällä ollut nähtävissä vaikeita tasa-arvovoniamia koulutuksen jakautumisessa eri työntekijäryhmien ja elinkeinoalojen välillä. Ammatillisen aikuiskoulutuksen polarisoitumista on kyettävä vähentämään ja ehkäisemään myös yhteiskunnan rahoitus- ja muin keinoin.

Ammatillisen aikuiskoulutuksen järjestämisen avainkysymyksessä, rahoitusjärjestelyissä, pitäisi päästä nopeasti etenemään. Lopullinen kädenvääntö koulutuskustannusten jakautumisessa työnantajien, työntekijöiden ja muun yhteiskunnan kesken on vielä edessä.

Aikuisopiskelijan halukkuus osallistua ammatilliseen koulutukseen riippuu useimmiten hänen koulutusvapaansa aikaisesta toimeentuloturvasta. Tarkoituksena on, että omaehtoisesti osallistuvien opintotukijärjestelmää kehitetään siten, että 30 vuotta täyttäneille päätoimisesti koulutukseen osallistuville taataan toimeentuloturva, joka on mitoitettu vähintään työttömyyden perusteella maksettavan perusturvan mukaisesti. Henkilöstökoulutukseen työntekijä osallistuu työnantajan määräämänä työ-, virka- tai toimiehtosopimuksen mukaisin eduin. Työllisyyskoulutuksen osallistuva henkilö saa tähän koulutukseen jo nykyisin kuuluvan toimeentuloturvan.

Omaehtoisesti koulutukseen osallistuvan aikuisopiskelijan toimeentuloturvan kehittämiseksi on 1.7.1987 aloitettu kolme vuotta kestävä aikuisopintorahakokeilu. Aikuisopintorahaa voidaan maksaa työelämässä viisi vuotta toi-

mineelle 30 vuotta täyttäneelle henkilölle, joka aloittaa vähintään kahdeksan viikkoa kestävästä täysipäiväisestä opinnot. Aikuisopintorahaa voidaan saada 20 % vakiintuneesta tulotasosta, kuitenkin vähintään 700 markkaa ja enintään 2 000 markkaa. Tuen lisäksi saajalla on mahdollisuus normaaliin opintotukeen.

Omaehtoisesti aikuisopiskeluun osallistuvan toimeentuloturvan kehittämisessä tarvitaan vielä huomattavia yhteiskunnan jatkotoimenpiteitä pidettäessä päämääränä sellaista aikuisopintotukijärjestelmää, joka takaa koko aikuisväestölle jatkuvan koulutuksen periaatteen edellyttämän monimuotoisen ja joustavan todellisen koulutusosoikeuden kaikissa yksilön elämänvaiheissa.

Kulttuurin rakennemuutos ja aikuiskoulutus

Koulutus tuottaa huonoimmillaankin ja teknisimmilläänkin nimenomaan kulttuuria. Kasvatus on aina kulttuurisidonnaista ja oppilaitos on yhteiskunnan merkittävin kulttuuri-instituutio.

Kautta aikojen on käynyt niin, että kun ihmisen käyttämä tekniikka muuttuu, myös kulttuurijärjestelmä on ruvennut uusimaan rakenteita.

Suomi ei tänään ole ainoastaan talouden ja työelämän rakennemuutoksen keskellä. Näköpiirissä siintää myös henkisen kulttuurin murros, mikä kantaa sisällään asteittaisen siirtymisen uudentyyppiseen kulttuurikauteen. Tälle kulttuurikaudelle leimallista on kulttuurien yhdistyminen, yhteisten piirteiden voimistuminen, minkä uusi tietotekniikka tietokoneineen, satelliitteineen ja taivaskanavineen mahdollistaa sekä toisaalta paikallisten ja kansallisten kulttuurien erityispiirteiden ja omaleimaisuuden niukentuminen. Uuden kulttuurivaiheen keskeisin tekijä on viestintäympäristössä tapahtuva muutos.

Sähköisten viestimien ja muun uuden teknologian vaikutus kulttuurimurroksessa tarjoaa ristiriitaisia näköaloja. Pienten kansallisvaltioiden omasta tahdonmuodostuksesta ja valittavista toimenpiteistä pitäisi riippua paljon se, käytetäänkö uuden teknologian ja viestinnän mahdollisuuksia kansallisen kulttuurin voimistamiseen. Toinen mahdollisuus on ajautua kulttuurisen muutoksen virrassa ilman omaehtoista kehittämistoimintaa. Maailmanlaajuiset tiedonsiirtoverkostot eivät meitä missään tapauksessa sivuuta, eikä yhä vinhemmin leviävä globaali massakulttuuri koskaan tule toimimaan meidän ehdoillamme eikä suomen kielellä. Teknosysteemi ravistelee jo ankarasti kansallisvaltiota.

1990-luvulle tultaessa on Suomessa välttämätöntä keskittyä kansallisen kulttuurin voi-

mistamiseen ja sen ehtona olevan kansalaisten omatoimisen aktiivisuuden ja luovuuden kehittämiseen. Pienen kansallisen kulttuurin olemassaolon edellytys ja sen piirissä elävien ihmisten hyvinvoinnin edellytys on, että kulttuurisia erityispiirteitä ei sysätä syrjään, vaan terveen itsetuntoista kansallista omaleimaisuutta vahvistetaan. Tämä tapahtuu painotusti koulutus- ja kasvatustoiminnan avulla.

Suuri yhteiskunnallinen ja samalla keskeinen aikuiskoulutuspoliittinen kysymys on suomalaisen kulttuurin toimintastrategian löytäminen. Siinä on olennaista omaleimaisen kansallisen kulttuurin ja myönteisten kansainvälisten kulttuurivaikutteiden tarkoituksenmukainen yhdistely. Kulttuurin kehittäminen on otettava koko yhteiskuntapolitiikkamme päämääräksi. Yhteiskuntamme kaikkien lohkojen kehittämisen tavoitteena tulisi olla suomalaisen kulttuurivaltion henkisen ja aineellisen itsenäisyyden ja omavaraisuuden turvaaminen.

Tästä tuoreesta näkökulmasta tarkasteltuna kansansivistysajattelu saattaa olla kokemassa aivan ennen aavistamatonta renesanssia, ei toki vanhakantaisen haaveilevana taaksepäin tuijottamisena, vaan uudentyypisenä kehittämis- ja kasvuajatteluna sekä suhtautumistapana ihmiseen, yhteiskuntaan, kulttuuriin ja kansainvälisyyteen.

Yhdeksättätoista vuosisataa on joskus pidetty kansansivistyksen vuosisatana. Voitaisiinko ennakoida, että kahdeskymmenesensimmäinen vuosisata olisi sivistyksen vuosisata?

Tässä maisemassa ja visiossa aikuiskoulutuksella ja sen uudistajilla on tavattoman paljon miettimisen arvoista.

Teollisuusyhteiskunnan koulupolitiikasta jälkiteollisen tietoyhteiskunnan koulutuspolitiikkaan

Jos meneillään olevaa syvälle ulottuvaa rakennemuutosta aiotaan pystyä hallitsemaan koulutuksella, tarvitaan uutta koko väestön koulu-

tustrategiaa. On koittanut aika siirtyä teollisuusyhteiskunnan koulupolitiikasta jälkiteollisen tietoyhteiskunnan koulutuspolitiikkaan. Uudella koulutus- ja kulttuuripolitiikalla on koko väestölle mahdollistettava riittävä tieto-, taito- ja luovuusvaranto, jotta elämisen laatu ja täysipainoinen osallistuminen rakennemuutoksen hallintaan ja yleensä yhteiskunnan kehittämiseen turvattaisiin jokaiselle.

Lähteet

- Aikuiskoulutuksen kehittäminen 1988—1990. 1987. Opetusministeriö. Aikuiskoulutusneuvoston julkaisuja 2.
- Jatkuvan koulutuksen projektiryhmän muistio. 1986. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1986:1. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Kortteinen, M. 1987. Hallittu rakennemuutos. Helsinki: Hanki ja jää.
- Lehtisalo, L. & Raivola, R. 1986. Koulutuspolitiikka ja koulutus suunnittelu. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Livslang laering. Norges offentlige utredningar 1986:23. Oslo-Bergen-Stavanger-Tromsø: Universitetsforlaget.
- Pääministeri Harri Holkerin hallituksen ohjelma. 1987. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Taloudellinen suunnittelukeskus. 1986. Harmaantuva Suomi 2030? Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Unescon 4. aikuiskasvatuskonferenssi 1985 1987. Suomen Unescotoimikunnan julkaisuja No 38. Helsinki: Yliopistopaino.
- Valtioneuvoston periaatepäätös ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittamisen suunnitteluperiaatteista. Valtioneuvoston yleinen istunto 5.3.1987.
- von Wright, G. H. 1987. Tiede ja ihmisjärki. Helsinki: Otava.

Aikuiskasvatuksen arvolähtökohtien tarkastelua¹⁾

Tuomisto, Jukka 1988. Aikuiskasvatuksen arvolähtökohtien tarkastelua. Aikuiskasvatus 8, 1, 19—28. — Artikkelin lähtökohtana on kaksi aikuiskasvatuksen keskeistä arvodimensiota: opiskelu välineenä — itseisarvona ja omaehtoisuus — ulkoahjautuvuus. Aikuiskasvatuksen yleiset arvolähtökohdat perustuvat humanismin perusajatuksille. Vapaa sivistystyö on perustanut toimintansa pitkälti juuri näille ajatuksille. Työelämän koulutuksessa ei arvolähtökohdista ole keskusteltu, vaan ne on johdettu suoraan teknokraattien asettamista tuottavuus- ja tehokkuustavoitteista, jolloin koulutuksesta on tullut pelkkä väline näiden tavoitteiden edistämiseksi. Ongelmana on, että osa vapaan sivistystyön ja työelämän koulutuksen piirissä toimivista aikuiskasvattajista noudattaa vain tunnollisesti ja tehokkaasti heille ulkoapäin annettuja arvoja ja tavoitteita pohtimatta itse lainkaan sitä, mitkä nämä arvot ovat ja mihin niiden noudattaminen johtaa.

1. Tarkastelun lähtökohtia

Ihmisten omaksumat arvot ohjaavat monella eri tavoin heidän toimintaansa. Ne ilmenevät ihmisten käyttäytymisessä toisaalta sanoina ja lauseina, toisaalta muuna käyttäytymisenä (esim. ajankäyttönä, rahankäyttönä). Ne ovat aina abstraktioita eli ilmiöitä, joita emme voi nähdä. Tarkasti ajatellen tavanomaiset sanontamme 'arvot muuttuvat' tai 'arvot ovat ristiriidassa keskenään' ovat hämäriä ilmauksia. Kysymys on oikeastaan siitä, että *joidenkin ilmiöiden tai asioiden arvo meidän ajatuksissamme muuttuu*, siis arvostus muuttuu (Hirsjärvi 1985, 79).

Kasvatus on aina kiinteästi arvoihin liittyvä kulttuurin ala. Toisaalta se on arvoja *luova*, toisaalta arvoja *välittävä* ja *toteuttava* instituutio yhteiskunnassa. Arvot ovat mukana kaikessa kasvatustoimintaa koskevassa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Kasvatustieteessä erityisesti tavoitteenasettelu ja eettisen alueen kysymykset ovat arvoihin sidoksissa. (emt. 176.)

Koulukasvatuksessa on ensisijaisesti kysymys vallitsevan, yleisesti hyväksytyyn arvojärjestelmän opettamisesta ja välittämisestä lapsille ja nuorille, kun taas aikuiskasvatuksessa tulisi tämän lisäksi pyrkiä myös arvojen kriittiseen arviointiin ja niiden uudistamiseen.

Käytännössä koulu- ja aikuiskasvatusjärjestelmän asema ja tehtävät arvojen välittämises- sä ja uudistamisessa eivät eroa tietytikään näin jyrkästi toisistaan. Esimerkiksi omakohtaisessa arvojen pohdinnassa ja arvojärjestelmän muuttamisessa on ilmeisesti kysymys asteittaisesta prosessista ja mm. itsereflektion valmiuksien vähittäisestä kehittämisestä iän mukana.

Vallitsevien arvojen siirtämiseen tuleville sukupolville osallistuu periaatteessa koko aikuisväestö, mutta nykyisin tässä prosessissa ovat entistä keskeisemmässä asemassa — lähikasvattajien ohella (koti, läheiset viiteryh- mät) — erilaisissa tiedonvälitys- ja kasvatus- tehtävissä toimivat aikuiset. Uusien arvojen tietoiseen pohdintaan ja kehittämiseen heistä osallistuu kuitenkin vain pieni osa, lähinnä kriittistä ja uutta luovaa ajatustyötä harjoittava eliitti. Useimmiten ihmisten arvojärjestelmä muotoutuu varsin spontaanisti, ilman tietoista, älyllistä pohdintaa. On myös huomattava, että tunteilla, emootioilla ja motivaatioprosesseilla on — tietojen ohella — keskeinen asema arvojärjestelmän muotoutumisessa.

Tarkasteluni lähtökohdaksi otan kaksi arvodimensiota, joiden avulla yritän jäsentää aikuiskasvatuksen eri toimintasektoreiden arvolähtökohtia.

Opiskelu välineenä — itseisarvona

Ensimmäisellä dimensiolla on kysymys siitä, nähdäänkö opiskelu ensisijaisesti välineenä vai itseisarvona. Sen pitäminen pelkästään

¹⁾ Perustuu Aikuiskoulutuksen arvot ja tavoitteet rakenne- muutoksen keskellä -seminaarissa 18.3.1988 pidettyyn alustukseen.

välineenä merkitsee sitä, että tietoa hankitaan ja itseä kehitetään ainoastaan siitä syystä, että opiskelulla pyritään joihinkin muihin arvokkaampina pidettyihin tavoitteisiin, esimerkiksi yhteiskunnan yleisen hyvinvoinnin jatkuvaan kohottamiseen, organisaation tehokkuuden ja tuottavuuden lisäämiseen tai yksilön elintason parantamiseen. (Hirsjärvi 1985, 79—80.)

Opiskelun ymmärtäminen *itseisarvona* taas merkitsee sitä, että sen katsotaan olevan arvo sinänsä. Toiminnan lähtökohtana on pyrkimys tällöin pelkästään ihmisen persoonallisuuden kaikenpuoliseen ja laaja-alaiseen kehittämiseen.

Akateemikko Georg H. von Wright tekee eron tiedon *välinearvon* ja (tiedon) *elämänmuodon* välille. Edellinen ei missään tapauksessa hänen mielestään riitä. Tiedolla elämänmuotona hän tarkoittaa jatkuvaa pyrkimystä oppimiseen ja ymmärtämiseen oppimisen ja ymmärtämisen itsensä vuoksi, ilman mitään muita päämääriä. Hän varoittaa kuitenkin tietojen lisäämisen ja erikoistumisen liiallisesta tavoittelemisesta, koska ihmisellä on velvollisuuksia myös perhettään, valtiota ja hädänalaisia lähimmäisiään kohtaan. (von Wright 1981, 56.)

Jotkut asiat voivat olla meille arvokkaita sinänsä, ts. emme tavoittele niiden avulla enää mitään muita asioita tai asiantiloja. Tässä tapauksessa voidaan sanoa, että näillä asioilla tai ilmiöillä on *itseisarvo*. Yhteiskuntamme yksi perustavimpia arvoja on *käsitys ihmiselämän pyhydestä*. Se on arvo, joka ei millään lailla ole riippuvainen yksilön laadusta tai hänen hyödyllisyydestään yhteisössä. Mm. YK:n ihmisoikeuksien ja lapsen oikeuksien julistus sisältää tällaisia itseisarvoa kuvastavia periaatteita ja asioita.

Omaehtoisuus — ulkoahjautuvuus

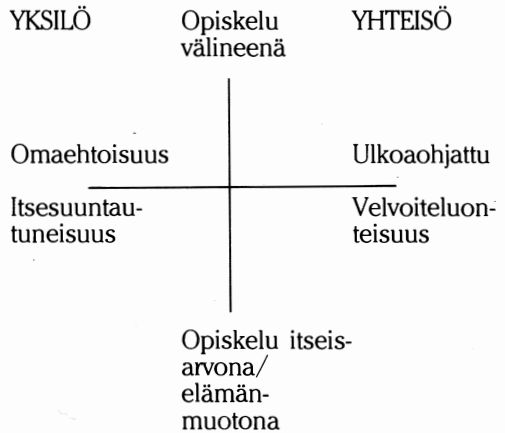
Toinen aikuiskasvatuksen keskeisistä dimensioista on omaehtoisuus — ulkoahjautuvuus. Monet alan teoreetikot ovat olleet sitä mieltä, että aikuiskasvatuksen tulisi olla aina ihmisten oma- ja vapaaehtoista toimintaa. Tämän mukaan ihmisten tulee saada itse päättää toiminnan arvoista ja tavoitteista. Toisena ääripäänä tällä dimensiolla on hallitsevan luokan arvojen opettaminen ja kuuliaisten kansalaisten kasvattaminen niin, ettei yhteiskunnan legitimejä arvoja aseteta kyseenalaisiksi. Tällöin toiminta on ulkoahjattua, eikä se sisällä kriittistä ja omakohtaista vallitsevien arvojen pohdiskelua. Lasten ja nuorten kasvatuksessa lähdetään yleensä vallitsevan yhteiskunnan arvojen opettamisesta, kun taas aikuisten katsotaan olevan kehityspsykologisesti jo sellaisessa vaiheessa, että heidän pitäisi kyetä pohtimaan arvoja itsenäisesti ja kriittisesti.

Toiminnan ulkoahjaaminen on yleistä tota-

litaarisissa yhteiskunnissa. Sen sijaan demokraattisissa yhteisöissä lähdetään enemmän tai vähemmän siitä, että kasvatuksen tulisi pyrkiä myös yksilön itsetajuisuuden ja minätietoisuuden herättämiseen. Harva (1965, 158) nimittää tätä personalisaatioksi. Hän näkee sosialisaa-tion (yhteiskuntaan sopeuttamisen) ja personalisaation yhtenä kasvatuksen formaalisena päämääränä ja toteaa, että se missä määrin näihin kumpaankin pyritään, vaihtelee suuresti kulttuureista ja yksittäisistä kasvattajista riippuen (emt.). Harva näkee personalisaation pitkälti sosialisaa-tion vastakohtana, individualisti-sena pyrkimyksenä "itsensä toteuttamiseen".

Weckroth näkee asian selvästi toisin. Hänen mukaansa ihminen on persoonallisuus sellaisissa tilanteissa, joissa hänen subjektiviteettinsa on osa sosiaalista subjektiviteettiä eli tilanteissa, joissa 'minä' lomittuu 'meihin'. Tämän lomittumisen edellytys on paitsi ajattelevainen, muistaminen, havaitseminen ja tahtominen, myös että 'me' tiedämme, mitä olemme tekemässä. Tämä tieto on Weckrothin mukaan yhtä kuin niin sanottu inhimillinen tietoisuus. (Weckroth 1988, 87.)

Kuvio 1. Aikuiskasvatuksen keskeiset arvodimensiot

Kun seuraavassa yritetään hahmotella aikuiskasvatuksen arvoja sen eri sektoreilla, niin tarkastelun pohjana ovat kuviossa esitetyt arvodimensiot. Tällöin on kuitenkin muistettava, että aikuiskasvatuksen arvot ja käytännön todellisuus eivät vastaa välttämättä toisiaan. Tästä syystä artikkelissa pyritään ainakin joiltakin osin analysoimaan, missä määrin näitä eroja esiintyy, mutta kovin syvälliseen analyysiin ei näin lyhyessä esityksessä ole mahdollista päästä. Asia vaatisi selvästikin tarkempaa tutkimusta.

2. Aikuiskasvatuksen arvot

On selvää, että aikuiskasvatuksen piirissä on havaittavissa hyvin monenlaisia, ristiriitaisiakin arvoja. Aikuiskasvatuksen yleinen arvofilosofia on kirjattu hallinnon kielellä aikuiskasvatuksen lainsäädäntöön, sitä valmistelleiden komiteoiden mietintöihin sekä opetusministeriön ja kouluhallituksen kannanottoihin. Tästä materiaalista käy ainakin jossain määrin ilmi, minkälaiseen arvofilosofiaan valtio edellyttää aikuiskasvattajien toiminnassaan nojautuvan. (Harva 1980, 9.)

Suomessa aikuiskasvatuksen kokonaisvaltainen valtiollinen suunnittelu alkoi 1970-luvun alussa, jolloin keskeisessä asemassa oli tietysti Aikuiskoulutuskomitea, joka pyrki täsmentämään oman tavoitteenasettelunsa arvoperusteita I osamietinnössään (Kom.miet. 1971:29, 26—27). Se totesi, että koulutuspolitiikan peruslähdekohdaksi on asetettava *yksilön henkinen kasvu* ja hänen *oikeutensa kehittymismahdolluuksiensa* toteuttamiseen ja omaleimaiseen kokonaispersoonallisuuden muotoamiseen. Tältä pohjalta komitea esitti kaksi perusarvoa, joiden tulisi sen mielestä olla suunnittelutyön pohjana.

Ensimmäiseksi perusarvoksi komitea nimesi *humaanisuu*den, ihmisyden ja totesi, että sen ehkä yleisesti tunnetuin muotoilu sisältyy YK:n ihmisoikeuksien julistukseen. Sen mukaan koulutusjärjestelmän kaikilla asteilla ja kaikissa muodoissa on pyrittävä edistämään ihmisten valmiutta kunnioittaa toistensa ihmisarvoa, ihmisoikeuksia ja perusvapauksia. Komitean mielestä aktiivinen humaanisuu den perusarvon toteuttaminen merkitsee määrätietoista asettumista ihmisyttä uhkaavia voimia vastaan ja koko ihmiskuntaan ulottuvan kohtalon-yhteyden ja yhteisvastuun tiedostamista.

Toisena perusarvona komitea mainitsee *demokraattisen yhteiskuntakäsityksen*, johon komitean mielestä sisältyy kansalaisten tasa-arvon vaatimus.

On helppo havaita, että ensimmäinen perusarvo liittyy humanismin toteuttamisen individualistiseen aspektiin, kun taas toisessa tulee esiin ihmisen asema yhteiskunnassa, eli humanismin sosiaalinen aspekti. Näitä humanismin eri näkökulmia ei voi erottaa toisistaan. Molempien tulee olla mukana kaikessa aikuiskasvatuksen suunnittelussa. Unescon vuonna 1979 Suomeksi julkaistussa "Aikuiskasvatussuosituksessa" on lähdetty näistä samoista lähdekohdista. (Ks. tarkemmin Aikuiskasvatussuositus. Suomen Unesco-toimikunta, Helsinki 1979.)

Kun aikuiskasvatuksessa on näin virallisella taholla vannottu humanismin nimeen, niin on syytä tarkastella hieman tarkemmin, mitä hu-

manistinen ihmiskäsitys oikein käytännössä merkitsee ja miten humanistiset ajatukset ovat välittyneet aikuiskasvatuksen käytäntöön. Lähdekohdaksi otan akateemikko Georg H. von Wrightin kirjassaan (1981) "Humanismi elämänasenteena" esittämät humanismin tunnuspiirteet.

Hänen mukaansa humanismi tarkoitti alkujaan italialaisen oppineiden yhteisön jäsentä, joka keskiajan lopulla löysi jälleen antiikin sivistyksen ja omaksui siitä ihanteita omalle ajalleen. Sanan laajemmassa merkityksessä voimme kuitenkin humanismilla tarkoittaa mielenlaatua ja elämäkatsomusta, jolla on omat psykologiset tunnusmerkkinsä. Ne ovat (von Wright 1981, 16—18):

1) Humanismin tärkein tuntomerkki on, kuten jo nimikin osoittaa *ihmisen kunnioittaminen*. Ihmisen kaikista luomuksista tärkein on ihminen itse. Yksilön kehitys täydellisyyden ihannetta kohti on lopullinen päämäärä, johon ihmisen kaiken yksilöllisen ja yhteisen ponnistelun tulee pyrkiä.

Aikuiskasvatuksessa ihmisarvon tunnustaminen on merkinnyt mm. vaatimusta sivistyksellisestä tasa-arvosta. On vaadittu, että kaikille on annettava mahdollisuus itsensä kaikinpuoliseen kehittämiseen opiskelun avulla. Tämä vaatimus sisältyi jo Aikuiskoulutuskomitean I osamietintöön ja myöhemmin mm. valtioneuvoston vuonna 1978 antamaan "periaatepäätökseen". Tämän tavoitteen toteuttamisessa ei ole edistytty kuitenkaan kovinkaan hyvin.

2) Humanismin täydellisyyssihanne on *sivistynyt ihminen*, joka *tunnustaa totuuden itseisarvon* kaikkia auktoriteetteja korkeammaksi. Tämän toteuttaminen on välttämätöntä, jotta ensimmäisessä kohdassa mainittua individualismia ei käytettäisi peitenimenä pyrkimyksille, jotka kenties ovat täysin humanismin vastaisia.

Aikuiskasvatuksessa tämä näkökohta on ilmennyt mm. siten, että on korostettu sivistyksen merkitystä yksilön kokonaispersoonallisuuden kannalta. Tähän liittyy *itseisarvoisen opiskelun* merkityksen korostaminen. Tätä painotti aikoinaan jo Zachris Castrén tunnetussa vapaan kansansivistystyön kehittämistä koskevassa komiteanmietinnössään (Castrén 1929, 121). Varhaisemman kansansivistystyön "tieteellisyys-" tai vaatimattomammin ilmaistuna "tieteenomaisuusihannetta" voidaan pitää pyrkimyksenä totuuteen. Ihanteena pidettiin asioiden sisäistettyä oppimista, eikä vain niiden ulkoa oppimista.

3) Humanismille on ominaista, että se *pitää sivistystä kokonaisuutena*, jakamattomana. Tiedot ja taidot muuttuvat sivistyksiä vasta kasvattaessaan ihmisen koko ajattelussaan ja toiminnassaan ilmentämään laajakatseisuutta, objektiivisuutta ja oikeamielisyyttä, jotka johtuvat totuuden vaatimuksesta.

Varsinkin aikaisemmin korostettiin, ettei vain ihmisen jonkin puolen kehittäminen riitä, vaan tarvitaan kokonaispersoonallisuuden kehittämistä. Tämä ilmeni mm. Harvan kirjoituksissa, joissa hän jakoi sivistyksen *perustavaan yleissivistykseen*, *ammattisivistykseen* ja *korkeampaan yleissivistykseen*. Viimeksi mainittua hän piti aikuiskasvatuksen varsinaisena tavoitteena, vaikka toteakin, että aikuiskasvatuksella on tehtäviä kaikilla mainituilla alueilla. (Harva 1958, 44.)

Kiistoissa aikuiskasvatuksen peruskäsitteestä (kansanvalistus/kansansivistys; sivistystyö/aikuiskasvatus; aikuiskasvatus/aikuiskoulu) on taitettu peistä ainakin osittain juuri aikuiskasvatuksen laaja-alaisuudesta versus kapea-alaisuudesta. Tähän humanismin tunnuspiirteeseen sisältyy myös näkemys siitä, että opiskelu saa merkityksensä vasta sosiaalisessa kanssakäymisessä ja toiminnassa.

- 4) Ihmisen kunnioittaminen edellyttää *tietylnaista näkemystä valtiosta ja yhteiskuntaelämästä*. Ihmistä ei tulisi valtiollistaa, vaan päinvastoin valtio tulisi inhimillistää. Ihminen, jonka humanismi pyrkii luomaan, voi syntyä vain jos hän on vapaa ulkopuolisesta pakosta. Tämän vapauden määrän mittaamisesta voidaan olla eri mieltä. Joka tapauksessa on selvää, että ihmisen vapautuminen edellyttää aina jonkinlaista sosiaalista yhteisöä tai organisaatiota, joka taas merkitsee aina myös jonkinasteista vapauden menettämistä. Jos tämä kuitenkin turvaa ihmiselle jossakin muussa suhteessa turvallisemman ja vapaamman elämän, niin tätä vapaudenmenetystä ei koeta välttämättä pahana asiana. Humanismia ei voida siis tarkastella vain individualistisesta näkökulmasta, vaan siihen sisältyy aina myös ihmisen *sosiaalinen puoli*. Humanismin toteutuminen on mahdollista ainoastaan sosiaalisessa yhteisössä. Voidaan sanoa, että yksilön rajoittamaton vapaus ei voi olla itsetarkoitus, eikä edes keino johonkin parempaan pyrittäessä.

Aikuiskasvatus perustui varsinkin alkuaikoina siihen Snellmanin ajatukseen, että "sivistyksen yleisyys on nykyaikaisen yhteiskunnan ainoa varma perustus" (Mikkonen 1943, 62). Kansalaiskasvatus on ollut aina keskeinen osa aikuiskasvatusta, vaikka se onkin saanut eri aikoina erilaisia ilmenemismuotoja. Tänä päivänä se näkyy selvimmän järjestömuotoisessa sivistystyössä. Tähän kohtaan liittyy tietysti myös kysymys kansalaisten ja valtiovallan suhteesta, eli missä määrin aikuiskasvatuksen tulisi olla ihmisten *omaehtoista toimintaa* ja mikä tulisi olla valtiovallan tehtävä tässä toiminnassa. Vapaan sivistystyön osalta Z. Cast-rén asetti *itsemäärämisen periaatteen* olennaiseksi osaksi kansansivistystyön identiteettiä. Mallina hänellä oli Englannin "The 1919 Report" (Final Report 1919). Sen mukaan aikuiskasvatuksen organisaatioilla on oltava vapaus päättää toimintansa tavoitteista, sisällöis-

tä ja muodoista valtionavun ehtojen asettamisessa väljissä puitteissa (ks. Alanen 1986, 61).

Työelämän koulutuksen kohdalla tämä itsemäärämisperiaate ei nähdäkseni toimi samalla tavoin, vaan siellä tavoitteet asetetaan paljolti yhteiskunnan tuotantotoiminnan tarpeista käsin (esim. työllisyyskoulutus). Vaikka yksilö joutuu tällöin olosuhteiden pakosta luopumaan tietystä määrin itsemäärämisestään, niin hän tekee sen yleensä vapaaehtoisesti oman toimeentulonsa turvaamiseksi. Pitäisi kuitenkin tarkemmin pohtia, milloin tämä yhteiskunnan "holhoaminen" on todella tarpeellista ja milloin siinä mennään liian pitkälle. Voidaan tietysti perustellusti myös kysyä, voidaanko toisenlaisessa historiallisessa tilanteessa ilmaista periaatetta soveltaa lainkaan nykyiseen työelämän koulutukseen.

- 5) *Vapauden periaatteiden tunnustaminen*. Vapauden tiettyjä peruseriaatteita ei voida kieltää kieltämättä samalla humanismia. Muuan tällainen vapaus on ajatuksen- ja sananvapaus. Ihmisen estäminen lausumasta julki ajatuksiaan on kaikissa tapauksissa väärä. Jos kielletty ajatus on tosi, mitä mahdollisuutta ei voida koskaan jättää huomiotta, niin riistämme näin muilta tilaisuuden vaihtaa väärät mielipiteensä oikeisiin. Jos se taas on väärä, estämme erehdystä vastaan taistelemalla henkilöä pääsemästä selvempään käsitykseen totuudesta. Tämä näkökohta on vähintään yhtä tärkeä kuin ensimmäinen. Totuuden todellinen vihollinen on dogmatismi, ei suinkaan epäily.

Aikuisopetuksessa tämä näkökohta merkitsee *mielipiteen ilmaisen vapautta* ja tietynlaisia *arvopluralismia* sekä sellaisia opetusjärjestelyjä, jotka mahdollistavat opiskelijoiden aktiivisen osallistumisen (esim. erilaiset ryhmätyömuodot).

Tämän vuosisadan alkupuolella aikuiskasvatuksessa siirryttiin "kansanvalistuksesta" "kansansivistykseen". Tätä käänteentekevää vaihetta on käsitelty mm. eräässä Työläisopiskelijalehden numerossa (ilman kirjoittajan nimeä). Artikkelissa todetaan, että *kansanvalistustyö* — jota nimitystä käytettiin aikaisemmin — tyytyi vain ylhäältäpäin jakamaan tietoja ja valmiita totuuksia. Nykyaikaisempana terminä artikkelissa pidetään *kansansivistystyötä*, joka kirjoittajan mukaan ohjaa voimakkaasti omatoimisuuteen ja kriittiseen tiedonetsintään (Työläisopiskelija 9/1929). Myöhemmin myös Ville Lehtola on ansiokkaasti käsitellyt tätä samaa problematiikkaa artikkelissaan "Julistus ja epäily vapaassa kansansivistystyössä" (1937). "Julistuksella" hän tarkoittaa valmiiden oppien opettamista (julistamista), kun taas "epäilyllä" hän tarkoittaa kriittistä ja omaehtoista tiedonetsintää. Hän pitää jälkimmäistä lähestymistapaa vapaalle sivistystyölle sopivampana.

Aikuiskasvatuksen kansainvälisissä julkaisuissa on kirjoitettu viime aikoina paljon aikuisten itsesuuntautuneesta oppimisesta (self-directed adult learning). Aikaisemmin sitä pidettiin varsin kriittikkömästi opiskelun ihanne-lähtökohdana, johon kaiken aikuisopiskelun pitäisi perustua. Viimeaikaisissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että kyky itsesuuntautuneeseen oppimiseen vaihtelee mm. koulutus-tasosta ja persoonallisuuden rakenteesta johtuen. Käyty keskustelu on täsmentänyt itsesuun-tautuneen opiskelun rajoja ja mahdollisuuksia (ks. esim. Brookfield 1984; Brockett 1985; Cafarella & O'Donnell 1987; Borgström 1985).

Edellä on esitelty humanismin tunnuspiirteitä hyvin yleisellä tasolla. Seuraavassa tarkastellaan hieman täsmällisemmin, minkälaisille arvoille vapaa sivistystyö ja työelämän koulutus on toimintansa rakentanut.

2.1. Vapaa sivistystyö

Lienee tarpeetonta todeta, että edellä esitetyt humanistiset tunnuspiirteet ovat olleet pitkälti ohjenuorana vapaan sivistystyön teoreetikkojen ajatuksissa, vaikka näitä periaatteita ei olekaan aina kovin selkeästi muotoiltu.

Ilmaistut arvot...

Alanen (1986) on analysoinut vapaan sivistystyön tehtäväkäsitystä tutkimuksessaan "Sivistysjärjestöjen tehtäväkuvan muuttuminen". Hänen mukaansa vapaan sivistystyön perinteinen tehtäväkäsitys koostuu seuraavista viidestä kehystymisestä:

1) *Kokonaispersoonallisuuden kehittäminen*. Tähän sisältyy persoonallisuuden kokonaisvaltaisen (tiedollinen, emotionaalinen ja moraalinen) kehittäminen, laaja-alainen kansalaissivistys sekä yksilöllisten taipumusten ja harrastusten kehittäminen.

2) *Omaehtoisuus*. Tähän sisältyy ajatus aikuiskasvatuksesta ihmisten "itsekasvatuspyrkimysten" edistäjänä ja aikuisten omaehtoisesta oppimisesta harrastuksesta.

3) *Opinnollisuus*. Tämän normin mukaan sivistystyön on oltava suunnitelmallisesti etenevä ja kokonaisuudeksi rakentuvaa oppimista.

4) *Harrastusopinnot ja yhteiskunnallinen kasvatus tehtävälana*. Varsinkin aikaisemmin katsottiin, että vapaan sivistystyön tehtäväala rajautui lähinnä vapaisiin harrastusopintoihin ja yhteiskunnalliseen kasvatukseen.

5) *Itsesäätelyn vapaus*. Itsemääräämisen periaate on ollut keskeinen osa vapaan kansansivistystyön identiteettiä. Opetuksen ja muun sivistystyön yleiseen itsesäätelyn periaatteeseen sisältyy ennen muuta aatteellinen vapaus, jonka mukaan erilaiset järjestöt ja aat-

teelliset ryhmät voivat toimia "omassa henkinessä ilmapiirissä" ja saada sitä varten valtion-apua, kunhan toiminta tapahtuu kasvatuksellisia periaatteita noudattaen. (Alanen 1986, 54—62.)

...ja käytäntö

Alasen tutkimus kohdistui ainoastaan sivistysjärjestöjen toimintaan, joten arvojen toteutumisesta voidaan tarkastella ainoastaan niiden osalta. Hänen mukaansa alkuperäinen tehtäväkuva ja niiden traditionaaliset ajattelumuodot ovat suurelta osin säilyneet 1980-luvulle saakka. Julkisivukuva ei kuitenkaan vastaa kovin hyvin reaalikuvaa. Esimerkkinä tästä Alanen mainitsee mm. seuraavat kehitystendenssit: järjestökeskeisyyden voimistuminen, byrokraatisoituminen, määrällisten tavoitteiden korostuminen laadullisten kustannuksella, omaehtoisuuden vähentyminen, rekrytoimispuhjan kaventuminen, praktisten tavoitteiden korostuminen sekä "pikaopintojen" lisääntyminen (Alanen 1986, 245—246).

Vastaavanlainen kriittinen analyysi paljastaisi varmasti "säröjä" myös kansanopistojen ja kansalaisopistojen julkisivukuvassa. Toiminnan muuttuminen ei tietyksi sellaisenaan ole pahasta, mutta sen tulisi perustua tietoiseen harkintaan ja arvovalintoihin, eikä esimerkiksi johonkin mystiseen yhteiskunnalliseen rakennemuutokseen.

2.2. Työelämän koulutus

Työelämään liittyvä aikuisten ammatillinen koulutus on kehittynyt melko suunnittelematomasti ja erillään muusta aikuiskasvatuksesta. Vasta 1970-luvulla tällainen koulutus alettiin tietoisesti lukea aikuiskasvatuksen piiriin kuuluvaksi. Ammatillisen aikuiskoulutuksen arvo-lähtökohdia ei ole ilmeisesti missään erityisesti pohdittu. Kuitenkin on selvää, että aikuiskasvatuksen yleiset arvot eivät ohjaa ainakaan kovin selkeästi sen kehittämistä.

Mistä sitten johtuu, ettei aikuisten ammatillisen koulutuksen yhteydessä puhuta arvolähtökohdista mitään? Tähän voi löytää ainakin kaksi selitystä.

1) *Ammatillisen koulutuksen "arvovapaus"*. Työelämän koulutuksen arvolähtökohdista ei haluta/kyetä puhumaan. Joskus tuntuu, että erityisesti ammatillisen opetuksen, jota työelämänkin koulutus pääasiassa edustaa, piirissä toimivat ja/tai siihen osallistuvat näyttävät kuvittelevan, että tällainen koulutus on jotenkin objektiivisempää kuin muu koulutus ja ettei siihen liity mitään arvönäkökohtia. Kysymys on samasta harhasta, joka on nähtävissä teknologian kehittämisen kohdalla. Se nähdään usein jonkin salaisen "mykän pakon" ohjailemaksi ymmärtämättä, että tekninen tutkimustyö ja uusien keksintöjen käytäntöön soveltaminen on

mitä suurimmassa määrin arvovalintaan perustuvaa. Tämä teknisen alan asiantuntijoiden kykenemättömyys omaa työtään koskevien arvokysymysten havaitsemiseen ja niiden pohdiskeluun johtuu ainakin osittain siitä, ettei arvokysymyksiä tuoda juuri koskaan esille heidän koulutuksessaan. Jokin aika sitten tekn. lis. Satu Hassi puuttui tähän asiaan eräessä päivälehdessä olleessa kirjoituksessaan. Hassin mukaan on merkittävää, että keskustelu arvoista on tabu esimerkiksi teknillisissä korkeakouluissa, joissa koulutettavat ihmiset muuttavat työllään maailmaa ehkäpä enemmän kuin ketkään muut. Hassi kysyy: "Mikä on todellinen seuraus siitä, että arvoja ja päämääriä ei pohdita siellä, missä tiedettä ja tekniikkaa tehdään? Se että noudatetaan niitä arvoja, joita ei tarvitse erikseen perustella. Eli vahvimman arvoja, vallan arvoja, 'arvovapaus' merkitsee toimimista vallan arvojen mukaan." Hassin mukaan arvoista puhumattomuus ja "arvovapauden" korostaminen merkitsee aina toimimista jonkin hallitsevan teknokraattisen eliitin arvojen mukaisesti. (HS 8.1.1988.) Näyttää siltä, että myös työelämän koulutuksessa on omaksuttu kriittikötömmästi tuotantotoimintaa ohjailevan teknokraattisen eliitin arvot. Tämä merkitsee sitä, että työelämän koulutuksen arvot on omaksuttu ulkoapäin kyselemättä ja miettimättä itse niiden järkevyyttä ja käytännön seurauksia.

2) *Koulutuksen välineluonne.* Puhumattomuus arvoista saattaa johtua myös siitä, että *ammattillinen koulutus nähdään usein pelkästään välineenä* tuotantotoiminnan yleisempien tavoitteiden saavuttamisessa. Tällöin ei ole syytä puhua ammatillisen koulutuksen omista arvoista. Ammatillisen aikuiskoulutuksen arvoja on tällöin lähdettävä etsimään niistä yleisistä arvoista, jotka ohjaavat enemmän tai vähemmän tietoisesti nykyistä tuotantoelämäämme.

Ristiriitaiset arvot...

Kuten sosiologi Alan Fox toteaa, vallitsevaa teollista sivilisaatiota ei ole rakennettu silmällä pitäen työn merkitystä ihmiselle, vaan pyrkimyksenä on ollut *tuotannon tehokkuus* taloudellisen voiton maksimoinniksi eli lyhyesti *tehokkuus* ja *tuottavuus*. Työn suunnittelun tavoitteena on ollut lähinnä maksimaalinen tuotos minimaalisin panoksin, eikä ihmisen "itsensä toteuttaminen" työnsä välityksellä. (Lainaus: Gröhn 1983, 65)

Ruotsalainen työelämän tutkija Bertil Gardellin mukaan tapa, jolla työ teollistuneissa yhteiskunnissa on organisoitu, on itse asiassa ristiriidassa inhimillisten perustarpeiden kanssa. Gardellin mukaan leimaa antavana piirteenä esim. Ruotsin työelämässä 1950-luvulta lähtien on ollut pyrkimys mekanisoinnin ja rationalisoinnin avulla lisätä tehokkuutta. Tämä on

tapahtunut tietoisesti työn sisällöllisen puolen kustannuksella. Tehokkuusajattelu hyväksyttiin, koska sen nähtiin mahdollistavan resurssien saamisen *hyvinvointivaltion* ideaalien toteuttamiseksi. Voimakkaasti kärjistäen voitaisiin ehkä sanoa, että monotoniselle, mielenkiinnostomalle ja stressaavalle työlle katsottiin saatavan riittävä kompensatio kohoavan aineellisen elintason ja lisääntyvän vapaa-ajan myötä. 1960-luvun puolivälissä alkoi kuitenkin ilmetä hankaluuksia: rationalisoinnin seurauksena työpaikkansa menettäneillä alkoi olla vaikeuksia saada uutta työpaikkaa. Mutta vasta 1970-luvulla havahduttiin laajemmin huomamaan erilaiset terveydelliset ja psykososiaaliset haitat. Tehokkuudesta, joka alun perin oli ollut keino toteuttaa hyvinvointivaltion tavoitteita, olikin vähitellen muodostunut itsetarkeisuus. Kaikesta päättäen Gardellin esittämät näkökohdat ovat suuressa määrin yleistettävissä myös Suomen ja yleensä teollistuneiden maiden teolliseen työhön. (Gröhn 1983, 65—66.)

Teknologian kehitys, yhteiskunnan ja työelämän jonkinasteinen demokratisoitumiskehitys sekä kansainvälisen kilpailun kiristyminen on pakottanut tuotantoelämän kehittämiseen vastuussa olevia kiinnittämään huomiota entistä enemmän myös ihmisten henkisten kykyjen kehittämiseen. Yhdysvalloissa alettiin jo 1960-luvulla puhua "inhimillisestä pääomasta", koska havaittiin että sen tuottoaste on selvästi suurempi kuin muun pääoman. Tämä pitää paikkansa sekä koko kansantaloudessa että sen yksityistaloudellisessa osassa. Koska koulutus on kannattava investointi, niin sen arvostus on jatkuvasti kohonnut myös talouselämän suunnittelijoiden keskuudessa.

Tämä näkyy mm. viime vuonna julkaistusta ns. Pekkasen komitean mietinnöstä. Oireellisesti komitea otti nimekseen "Tuottava osallistuminen uudistuvassa työelämässä" (Kom. miet. 1987:40). Nimellä komitea halusi korostaa, että ehdotuksilla etsitään ratkaisuja, jotka johtavat sekä yritysten että yksilöiden menestymiseen (lue: taloudelliseen menestykseen) olosuhteiden muuttuessa. Henkilöstön täydennyskoulutuksen kehittämisellä on keskeinen asema komitean uudistusohjelmassa. Komitea katsoo, että työntekijöiden täydennys- ja uudeleenkoulutuksen tarve on tulevilla vuosikymmenellä niin merkittävä, että tämän koulutuksen taloudelliset edellytykset tulee uudistaa perusteellisesti. Komitea tarkastelee koulutusta hyvin yksipuolisesti tuotannollisen toiminnan tehostamisnäkökulmasta, eli välineenä taloudellisen hyvinvoinnin lisäämisessä. Koulutuksen muita arvoja ei tuoda lainkaan esille. Yksilölle täydennyskoulutuksen merkitystä perustellaan myös lähinnä taloudellisen hyödyn näkökulmasta. (emt., 90.)

Mielenkiintoista on, että työelämässä ollaan

nykyisin niin kiinnostuneita henkilöstön koulutuksesta ja sen itsekehittämisyhtymien tukemisesta. Ammattipätevyyttä ei ymmärretä enää vain ajankohtaisten tehtävien hallintana, vaan henkilöstöltä edellytetään myös oman ammatillan kehityksen jatkuvaa seuraamista ja kykyä itse aktiivisesti kehittää ammattikäytäntöjään (Virkkunen & Miettinen 1981, 42—44). Tästä syystä organisaatioteoreetikot ja kasvatusalan asiantuntijat ovat kehittäneet monenlaisia henkilöstön kehittämismetodeja. Mainittakoon näistä esimerkkeinä mm. kehittävä kvalifikaatiotutkimus (Toikka 1984), kannustava työyhteisön kehittäminen (Ruohotie 1985), työelämän pedagogisointi (QWL = Quality of working life and adult education; Cohen-Rosenthal 1982), työn humanisointi ja inhimillisten voimavarojen kehittäminen (HRD = Human Resource Development). Nämä moninaiset kehittämisyhtymykset osoittavat, että inhimillisten voimavarojen käyttöön on todella kiinnitetty viime vuosina lisääntyvää huomiota. Sitä missä määrin nämä kehittämisyhtymykset antavat todella henkilöstölle mahdollisuuksia itesuuuntautuneeseen ja omaehtoiseen työnsä kehittämiseen on vaikea arvioida. Ainakin osa kehittämishankkeista perustuu pelkästään organisaatioiden itsekäseen tehokkuus- ja tuottavuustavoitteeseen, eivätkä ne välttämättä sisällä mitään todellista pyrkimystä työelämän kaikinpuoliseen kehittämiseen ja inhimillisten voimavarojen vapauttamiseen. Olisi tärkeää, että nämä suuntaukset otettaisiin kriittisen tutkimuksen kohteeksi, kuten jo osittain onkin tapahtunut (Julkunen 1986).

...ja käytäntö

Mitä sitten koulutuksen alistaminen tehokkuuden ja tuottavuuden lisäämisen välineeksi on vaikuttanut työelämän koulutukseen? Kovin tarkkaa tietoa tästä ei ole saatavissa, mutta joitakin yleisiä kehitystrendejä voidaan kuitenkin mainita. Seuraavat havainnot perustuvat teollisuustyönantajien koulutuksesta saatuihin tutkimustuloksiin (Tuomisto 1986), mutta luultavasti ne pitävät paikkansa myös monilla muilla työelämän sektoreilla.

Koska lyhyen tähtäyksen hyöty- ja taloudellisuusajattelu on ohjannut teollisuuden koulutuksen suunnittelua, niin se on pyrkinyt huolehtimaan lähinnä vain välttämättömistä ja ajankohtaisista henkilöstönsä kehittämistarpeista. Tästä on ollut seurauksena mm. työvoiman kvalifikaatioiden polarisoituminen, koulutussisältöjen kapea-alaisuus ja yksipuolinen erikoistuminen, koulutus suunnittelun lyhytjänteisyys sekä koulutuksen kyvyttömyys vastata ajankohtaisiin kehittämishaasteisiin.

Yritykset ovat kouluttaneet lähinnä tuotannon kehittämisessä avainasemassa olevia henkilöstöryhmiä, eli suunnittelu- ja kehittämissuunnitelmien mukana olevia toimihenkilöitä sekä joh-

toteuttavissa olevia. Tämä on johtanut kvalifikaatioiden polarisoitumiseen, mikä on tietysti koulutuksellista tasa-arvoa ajatellen ongelma. Näin työnantajien koulutus on vahvistanut eniten koulutuksellista eriarvoisuutta.

Työnantajien koulutus on nykyisin enimmäkseen varsin kapea-alaista, yrityskohtaista väline- tai erikoiskoulutusta. Laaja-alaisempi ja ammatillisen identiteetin kehittämisen kannalta välttämätön koulutus on vähäistä. Tämä on rajoittanut henkilöstön yleisempiä ammatillisia kehittämismahdollisuuksia ja kokonaispersoonallisuuden kehittämistä.

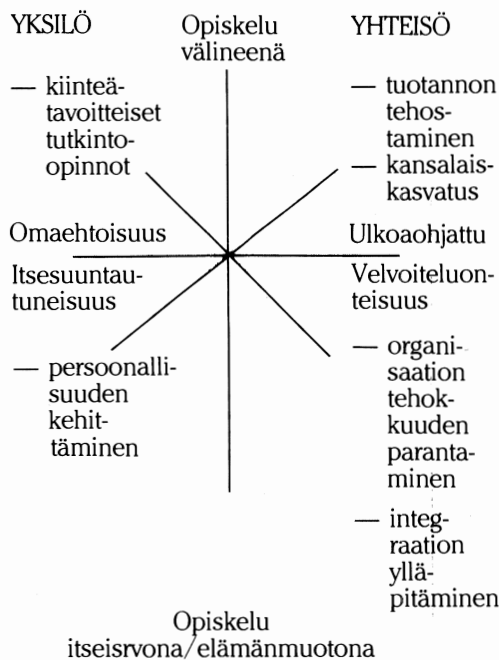
Koulutuksen rajoittaminen vain yrityksen lyhyen tähtäyksen ja ajankohtaisten tarpeiden tyydyttämiseen on synnyttänyt paljon lyhytkestoisia ja usein sirpalemaista koulutusta, jonka hyödyllisyys on asetettu nykyisessä nopean muutoksen vaiheessa yhä useammin kyseenalaiseksi. Koulutus on vain harvoin liitetty selkeästi henkilöstön urallakehittämiseen ja -eteenemiseen. Näin se ei ole edistänyt kovinkaan hyvin henkilöstön jatkuvaa ammatillista kasvua.

Yhteenvedon voidaan todeta, että vaikka henkilöstön kehittämisestä onkin paljon puhuttu, niin se on kuitenkin rajattu nykyisin varsin tiukasti yksinomaan yritysten taloudellisen tuottavuuden edistämiseen.

2.3. Arvot ja opiskelun tavoitteet

Seuraavassa kuviossa on pyritty havainnollistamaan, miten arvot vaikuttavat opiskelun tavoitteisiin.

Kuvio 2. Aikuiskasvatuksen keskeiset arvot ja opiskelun tavoitteet

Yksilön omaehtoinen opiskelu voi olla toisaalta persoonallisuuden kehittämiseen tähtäävää harrastusopiskelua tai sellaisten kiinteätavoitteisten tutkinto-opintojen suorittamista, joiden avulla henkilö voi mahdollisesti parantaa asemaansa työelämässä.

Vapaa sivistystyö on perinteisesti nähty vapaaehtoisena opiskeluna. Vaikka opiskelussa ei olekaan ensisijaisesti tähdätty tutkintojen suorittamiseen, niin osa opiskelijoista on asettanut itselleen myös tällaisia tavoitteita. On huomattava, että vapaassa sivistystyössä on ollut aina mukana myös yhteisönäkökulma. Varsinkin kansansivistystyön alkuaikoina oli kansalaiskasvatuksella keskeinen asema.

Oman järjestön tai organisaation tavoitteiden edistäminen on myös aina aikuiskasvatuksessa mukana. Tämä näkyy erityisesti sivistysjärjestöjen toiminnassa. Se missä määrin niiden tulee ohjata kasvatustoimintaansa omista lähtökohdistaan ja pyrkimyksistään ja missä määrin toiminnan taas tulisi tapahtua jäsenistön omilla ehdoilla, on vaikea kysymys. Nykyisin meillä on toisaalta varsin keskusjohtoisesti toimintaansa ohjaavia sivistysjärjestöjä, kun taas toiset pyrkivät mukauttamaan tietoisesti toimintansa jäsenistön muuttuviin tarpeisiin.

Työelämän koulutuksen lähtökohtana ovat pääpainoisesti yhteisölliset arvot. Näitä arvoja säätelevät valtion, kuntien, erilaisten työ- ym. organisaatioiden ja järjestöjen tavoitteet. Koulutustoiminta on ensisijaisesti näiden organisaatioiden tavoitteiden pohjalta suunniteltua. Yhteiskunnallisella tasolla koulutus lähtee työelämän vaatimuksista ja arvoista (mm. täystyöllisyys ja työmarkkinoiden joustavuus). Organisaatiotasolla voidaan erottaa työ- ja muut organisaatiot (esim. erilaiset järjestöt) toisistaan. Työorganisaatioiden tavoitteet ja arvot määräytyvät pääasiassa tehokkuus- ja tuottavuustavoitteista sekä henkilöstön integrointipyrkimyksistä. Tämä supistaa yritysten koulutuksen helposti pelkäksi työelämän kehittämisen välineeksi, jonka koulutuksen tavoitteet asetetaan henkilöstölle ulkoapäin. Vain poikkeustapauksissa (innovaatiotoiminnassa ja tieteellisessä jatkokoulutuksessa) henkilö voi itsenäisesti päättää toimintansa tavoitteista. Tällöinkin hänen tietonsa alistetaan myöhemmin organisaation muiden päättäjien arvioitavaksi.

On selvää, että opiskelijan arvot ja tavoitteet ovat yleensä samansuuntaisia. Joissakin tapauksissa opiskelija voi kuitenkin joutua opiskelemaan myös sellaisia asioita, joita hän ei välttämättä itse arvosta, mutta jotka ovat esim. yrityksen kannalta välttämättömiä. On myös huomattava, että vaikka henkilö korostaa tietynlaisia arvovalintoja, niin hän saattaa ymmärtää ainakin jossakin määrin muunlaisiakin ar-

voja. Toisaalta arvot ovat vain harvoilla ihmisillä harmonisessa järjestyksessä keskenään. Tavallisempaa lienee, että ihmiset arvostavat usein myös keskenään ristiriitaisia asioita. Tärkeätä on, että ihmiset tiedostaisivat nämä ristiriidat ja pyrkisivät analysoimaan niitä loogisesti.

3. Aikuiskasvattajat ja arvot

Ajateltaessa aikuiskasvattajien ammatillista perusajattelua heidät voidaan periaatteessa jakaa kolmeen ryhmään (vrt. Alanen 1985):

1) Aikuiskasvattajat, jotka lähtevät aidosti humanistisesta kasvatuskäsityksestä, jonka mukaan kaikilla tulee olla mahdollisuus itsensä kaikinpuoliseen kehittämiseen. Koska humanismiin liittyy keskeisenä ajatuksena kriittisyys, niin tästä näkökulmasta aikuiskasvatukseen tulee muodostaa yhteiskuntaa kriittisesti tarkasteleva ja sitä muuttamaan pyrkivä elementti, eli toiminnan tavoitteena tulisi olla ihmisen emansipaation edistäminen. Tällainen aikuiskasvattaja on kiinnostunut todella työstään ja pyrkii aktiivisesti herättämään ihmisissä halua itsensä kehittämiseen ja yhteiskunnan muuttamiseen. Tämä merkitsee yleensä sitä, että aikuiskasvattaja tiedostaa yhteiskunnassa vallitsevat erilaiset työmarkkina-, poliittiset yms. ristiriidat, eikä karta niitä opetuksesakaan. Opetuksen tavoitteena on kuitenkin aina kriittinen totuudenetsintä, eikä esim. jonkin ideologian ”pakkosyöttö”. Tällainen aikuiskasvattaja on todella huolestunut alistettujen asemasta ja pyrkii aktivoimaan heitä omien etujensa ajamiseen (arvorationaalisuus).

2) Aikuiskasvattajat, jotka näkevät olevansa vain jonkin virallisen tahon ajatusten toimeenpanijoita. He eivät pohdi oman toimintansa arvoilosophia lähtökohtia, vaan toteuttavat kyselemättä annetun päämäärän arvoperusteita, viisautta tai moraalialia (tavoiterationaalisuus). He näkevät yhteiskunnan funktionaalisen konsensusyhteiskuntana. Toimessaan he voivat pyrkiä ”tunnolliseen toimenhoitoon” ja ”tehokkaaseen palveluun” (Alanen 1985, 136). Säännösten ja järjestyksen orjallinen noudattaminen ei rohkaise oma-aloitteiseen toiminnan kehittämiseen ja kokeiluun.

Tällaiset aikuiskasvattajat ovat kiinnostuneita ainoastaan siitä, että he noudattavat mahdollisimman hyvin annettuja ohjeita ja että osallistumisluvut ovat mahdollisimman suuret. Näyttää siltä, että nimenomaan ammatillisen aikuiskasvatuksen puolella esiintyy tavallista enemmän tällaista ulkoajoitusta, vain tekniisiin yksityksittäin keskittyvää kasvatusajattelua ja opetusta.

3) Aikuiskasvattajat, jotka tekevät työtään pelkästään palkan vuoksi. He pyrkivät minimoimaan toimintansa sille tasolle, että se juuri täyttää vaadittavat suoritukset. Jotkut organisaatiot saattavat myös muodostua itsetarkoitukselliseksi, eli koska ne ovat olemassa, ne pyrkivät säilyttämään oman olemassaolonsa, vaikka niillä ei ole enää mitään todellista funktiota. On selvää, ettei tällainen toiminta voi menestyä kovin kauaa.

Edellä olevalla karkealla luokittelulla olen halunnut tuoda esiin sen tosiasian, ettei kaikki aikuiskasvatus ja -opiskelu ole samanarvoista. Jos tuijotetaan vain osallistumislukuihin, pohdiskelematta opetuksen sisältöä, voidaan edistää aivan muita asioita ja arvoja kuin mitkä on perinteisesti asetettu aikuiskasvatuksen tavoitteiksi. Niin kuin koulutusta yleensä, niin myös aikuiskasvatusta voidaan käyttää ihmisten "sopeuttamiseen" ja alistamiseen. Tästä on osoituksena se, että totalitaarisissa järjestelmissä kasvatustoiminta on yleensä varsin keskeisessä asemassa.

Sama vaara on koko ajan vaanimassa myös meidän konsensukseen perustuvissa hyvinvointidemokratioissamme. Tästä syystä on, aina kun puhutaan aikuiskasvatuksen ongelmista, pohdittava myös opetuksen laatuun (sisältöön) liittyviä kysymyksiä. Aikuiskasvatus ei saa olla pelkästään valtaapitävien ajatusten siirtämistä alamaiskansalaisten ajatuksiin, vaan siihen on aina sisällytettävä kriittisyys ja uutta ajattelua luomaan kehittävä pyrkimys.

4. Yhteiskunnallinen muutos vaatii arvojen arviointia

Tutkiessaan maassamme vuosina 1956—1975 tapahtunutta koulutuksen kehittämistä Peltonen (1979, 202) tuli siihen tulokseen, että tuolloin ilmestyneiden komiteanmietintöjen tavoitteidenasettelussa oli pääpaino sellaisissa arvoissa, jotka läheisesti liittyvät yhteiskunnan taloudelliseen kehitykseen. Sen sijaan arvot, jotka liittyvät sellaisiin elämänalueisiin kuin moraaliiin, uskontoon, ihmisten henkilökohtaiseen elämään ja kulttuuriin jäivät taka-alalle. Tarkasteltaessa viime aikaisia aikuiskasvatuksen kehittämisestä laadittuja komitean- ja toimikuntien mietintöjä, voi todeta, että tämä suuntaus jatkuu edelleen entisestään vielä voimistuneena.

On selvää, että tuotantotoiminnan kehittäminen on tärkeää yleisen hyvinvoinnin ylläpitämiseksi, mutta voi kysyä, eikö tuotannollinen näkökulma ole saanut jo liiaksikin huomiota osakseen muiden elämänalueiden kustannuksella. Tosiasia on, että vapaa-aika on lisääntynyt jatkuvasti, yhä suurempi osa yhteiskunnan kokonaisuudesta on työelämän ulkopuolella ja jopa työelämässä mukana olevat näkevät usein muut elämänalueet itselleen tärkeämiksi kuin työn. Tässä tilanteessa olisi koulutuspoliittisen suunnittelun pohjana olevia arvoja pohdittava kokonaan eri näkökulmasta kuin aikaisemmin. Ruotsalainen Gunnar Adler-Karlsson (1983) on painottanut, että koululaitosta ei saisi enää käyttää yksinomaan valmistuspaikkana työelämään, vaan nuorille tulisi opettaa muitakin arvoja kuin protestanttista työetiikkaa. Olisi korkea aika pohtia, minkälaisia tietoja ja arvoja nykyajan nuoret todella tarvitsevat, kun he aikuistuvat ja siirtyvät aikanaan mahdollisesti työelämän piiriin. On ilmeistä, että työ perinteisessä merkityksessä ei ole heille enää yhtä keskeinen ja tärkeä elämänalue kuin se on ollut aikaisemmille sukupolville. Tämä tulee aikanaan näkymään myös aikuiskasvatuksessa.

Kuten artikkelin alkupuolella totesin, aikuisten asema on yhteiskunnan arvojen uudistamisessa keskeinen. Tämä kuitenkin edellyttää heiltä kykyä ja halukkuutta omien arvojensa jatkuvaan pohdintaan ja uudelleenarviointiin. Tämä voi Harvan mukaan (1980, 21) tapahtua seuraavalla tavalla. Ensin tutkimme, ketkä mitään mielipidettä kannattavat. Sen jälkeen otamme selvää, mistä lähteestä jokin normi on peräisin ja millä argumenteilla sitä on perusteltu. Pohdimme niitä seurauksia, joita normin johdonmukainen seuraaminen aiheuttaa. Tutkimme, kenen tai minkä ryhmän etujen mukainen tai vastainen normi on ja selvitimme, minkälainen ihmiskäsitys tai elämän- ja maailmankatsomus on moraalisen mielipiteen taustalla. — Tätä arviointimenetelmää tulisi soveltaa sekä nykyiseen vapaan sivistystyön että ammatillisen aikuiskoulutuksen suunnitteluun ja uudistamiseen.

Vain jatkuvasti kehittämällä moraalisen ajattelumme menetelmiä voimme parantaa arvostelukykyämme. Omien arvostuksien jatkuvan pohdiskelun tulisi kuulua jokaisen aikuisen elämään, koska vain tiedostamalla oman toimintansa arvólähtökohdat ja niitä kriittisesti arvioimalla ihminen voi varmistua siitä, että hänen henkinen kehityksensä jatkuu. Makrotasolla tämä merkitsee mahdollisimman avointa ja kriittistä keskustelua nykyisen aikuiskasvatuksen kehittämistyön arvólähtökohdista.

- Adler-Karlsson, Gunnar 1983. Koulu — pysäköimispaikka tarpeettomille vai tie sisäiseen avartumiseen. Tammi: Helsinki.
- Aikuiskasvatussuositus. Suomen Unesco-toimikunta. Helsinki 1979.
- Alanen, Aulis 1986. Sivistysjärjestöjen tehtäväkuvan muuttuminen. Tampereen yliopisto. Aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitoksen julkaisuja 23.
- Alanen, Aulis 1985. Tehokas palvelu aikuiskasvattajan ammatti-ideaalina. Teoksessa Manni & Tuomisto (toim.), Humanistin teemojen tuntumassa. Acta Universitatis Tamperensis, ser. A, vol. 196.
- Borgström, Lena 1985. Self-directed learning and the reproduction of inequalities. Paper framlagt vid International League for Social Commitment in Adult Education Conference 1985.
- Brockett, Ralph 1985. Methodological and substantive issues in the measurement of self-directed learning readiness. Adult Education Quarterly, Vol. 36, number 1, 15—24.
- Brookfield, Stephen 1984. Self-Directed adult learning: A critical paradigm. Adult Education Quarterly, Vol. 36, number 2, 59—71.
- Caffarella, Rosemary & O'Donnel, Judith 1987. Self-directed adult learning: A critical paradigm revisited. Adult Education Quarterly. Vol. 37, number 4, 199—211.
- Castrén, Zachris 1929. Valtio ja vapaa kansansivistystyö. Valtioneuvostolle jätetty mietintö. Kansanvalistus- ja kirjastolehti 5—6, 1929.
- Cohen-Rosenthal, Edward 1982. Participation as pedagogy: Quality of Working Life and Adult Education. Convergence, Vol. XV, No 1.
- Final Report. Adult Education Committee. Ministry of Reconstruction. Command Paper 321, 1919. London.
- Forssell, Osmo 1983. Koulutuksen kehittämisnäkömiä. Koulutus, työelämä, talous. Opetusministeriön suunnittelusihteerin julkaisuja 1. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Gröhn, Kari 1983. Työelämän ja ammattien kehityksestä ja näiden yhteyksistä koulutuksen uudistamiseen ja mitoitukseen. Koulutus, työelämä, talous. Opetusministeriön suunnittelusihteeristön julkaisuja 1. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Harva, Urpo 1965. Systemaattinen kasvatustiede. Helsinki: Otava.
- Harva, Urpo 1958. Aikuiskasvatus. Johdatus aikuiskasvatuksen teoriaan ja työmuotoihin Suomessa. Helsinki: Otava.
- Harva, Urpo 1980. Aikuiskasvattajan arvofilosofia. Aikuiskasvattaja. Vapaa sivistystyön XXIV vuosikirja. Juva: WSOY.
- Hirsjärvi, Sirkka 1985. Johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Julkunen, Raija 1986. Työprosessit ja pitkät aallot. Tampere: Vastapaino.
- Kansansivistystyön käsitteistöä tarkasteltua. Työläisopiskelija N:o 9/1929.
- Komiteanmietintö 1975:28. Aikuiskoulutuskomitean II osamietintö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Komiteanmietintö 1987:40. Tuottava osallistuminen työelämässä. Helsinki 1988. Valtion painatuskeskus.
- Lehtola, Ville 1937. Julistus ja epäily vapaassa kansansivistystyössä. Opintotoveri, s. 27—31.
- Mikkonen, Wiljo 1943. Snellmanin ajatuksia sivistyksestä ja kouluopetuksesta. Kansanvalistus ja kirjastolehti 3.
- Peltonen, Aimo 1979. Koulunuudistuksen ihmiskäsitys ja eettiset periaatteet. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 113. Vammala.
- Ruohotie, Pekka 1985. Kannustava työyhteisö. Tampereen yliopiston Hämeenlinnan opettajakoulutuslaitos. Julkaisuja N:o 12.
- Toikka, Kari 1984. Kehittävä kvalifikaatiotutkimus. Valtion koulutuskeskus, julkaisusarja B n:o 25. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Tuomisto, Jukka 1986. Teollisuuden koulutustehtävien kehittyminen. Acta Universitatis Tamperensis ser. A, vol. 209. Vammala.
- Virkkunen, Jaakko & Miettinen, Reijo 1981. Opetus ja työstä oppiminen henkilöstön kehittämisessä. VKK, julkaisusarja B n:o 14. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Weckroth, Klaus 1988. Toiminnan psykologia. Helsinki: Hanki ja jää.
- von Wright, Georg 1981. Humanismi elämänasenteena. Keuruu: Otava.

Aikuiskoulutuksen tutkimuksen kehittäminen

Aikuiskoulutusta koskevan tutkimuksen kehittämisen tarve liittyy kiinteästi suomalaisen aikuiskoulutusjärjestelmän kehittämiseen. Jo 1970-luvun alussa Aikuiskoulutuskomitea tarkasteli silloista aikuiskoulutukseen kohdistuvaa tutkimustoimintaa ja esitti tutkimushankkeita tavalla, joka on edelleen ajankohtainen. Kyseinen komitea poikkesi muutenkin edukseen monista muista koulutuskomiteoista, sillä se teetti mietintönsä tueksi laajan osallistumistutkimuksen. Vuonna 1980 valmistuneessa Aikuiskoulutuksen kehittämisen yleissuunnitelmassa tutkimuksen kehittäminen sijoitettiin toisen vaiheen osaprojektien joukkoon. Aikuiskoulutuksen väliaikaisen kehittämisorganisaation työ tuotti kahdeksan komiteamietintöä ja useita työryhmämuistioita. Näissä kaikissa on kirjattu lukuisia joukko kehittämistyön kannalta keskeisiä ongelmia, joita ei kuitenkaan koottu yhtenäiseksi ongelmaluetteloksi vuonna 1985 ilmestyneeseen Aikuiskoulutuksen johtoryhmän mietintöön, vaikka tuossa koosteessa osoitettiinkin useissa kohdin kehittämistä tukevia tutkimustarpeita.

Kun ensimmäinen Aikuiskoulutusneuvosto asetettiin vuoden 1985 alusta, asettamiskirjeen 2. pykälä velvoitti neuvostoa seuraamaan ja tukemaan aikuiskoulutuksen tutkimusta. Näin väljästi formuloitu tehtävänanto ei sellaisenaan suunnannut mitenkään aikuiskoulutuksen tutkimuspolitiikkaa. Tämän pykälän mukaisesti neuvosto kuitenkin käynnisti tutkimusta koskevan keskustelun. Sen ilmentymänä oli mm. Tampereella 19.—21.8.1986 järjestetty aikuiskasvatuksen tutkimusseminaari. Sen anti on koottu Aikuiskasvatus-lehden teemanumeroksi 3/86. Tutkimuspoliittiselle keskustelulle kyseinen seminaari antoi monia viitteitä.

Aikuiskoulutuksen tutkimusta sivuavia hankkeita ja suunnitelmia on viime vuosien kuluessa esiintynyt useampiakin. Jo vuonna 1977 Suomen Akatemian koulutustutkimuksen jaosto laati kehittämissuunnitelman, jossa osoitettuja koulutustutkimuksen kohteita (koulutuksen tehtävät, koulutusjärjestelmän rakenteen muuttaminen ja toiminta, koulutusprosessit sekä koulutusresurssit) olisi voinut hyvin muokata myös aikuiskoulutustutkimukseen. Itse asiassa

kyseinen jaosto esitti aikuiskoulutuksen yhdeksi koulutustutkimuksen painoalueeksi, mutta suositus ei vaikuttanut käytännössä näkyvällä tavalla. Kevään 1987 kuluessa Suomen Akatemian yhteiskuntatieteellisen toimikunnan asettama jaosto valmisteli erityisen Jatkuvan koulutuksen tutkimusohjelman. Ohjelmalla on selviä yhtymäkohtia aikuiskoulutustutkimukseen. Syksyn 1987 kuluessa esitettiin joukko tutkimushankkeita rahoitettavaksi kyseisen ohjelman pohjalta, mutta mikään hankkeista ei kohdistunut riittävän keskeisiin jatkuvan koulutuksen kysymyksiin. Kyseistä ohjelmaa tullaan tarkistamaan ja on odotettavissa, että myös aikuiskoulutuksen suunnasta tulee uusi mahdollisuus suuntautua jatkuvan koulutuksen problematiikkaan uuden hakukierroksen myötä. — Koulutussuunnittelun neuvottelukunnan tutkimusjaostolta valmistui kesän 1987 alussa tutkimusohjelma työelämän ja koulutuksen suhteiden tiedonhankinnasta 1987—1992. Ohjelmassa käsitellään myös aikuiskoulutuksen kannalta tärkeitä teemoja ja muutamalla mainitulla projektilla on suora yhteys myös Jatkuvan koulutuksen tutkimusohjelmaan. — Monilla yliopistojen laitoksilla on laadittu tutkimuspoliittisia ohjelmia ja monissa aikuisoppilaitoksissa on viriämässä entistä enemmän pienimuotoista kokeilu- ja selvitystoimintaa. Toisin sanoen, monissa paikoissa etsitään linjoja, joiden mukaan koulutustutkimusta tulisi suunnata. Osana tätä pohdiskelua otetaan kantaa myös aikuiskoulutusta koskeviin ongelmiin. Osa näistä ongelmista liittyy käytännön aikuiskoulutuksen kehittämiseen. Toisaalta on olemassa aivan ilmeinen tarve kehittää ja tukea myös teoreettisemmin painotunutta perustutkimusta.

Tähänastisesta aikuiskoulutuksen tutkimuksesta Suomessa

Tutkimus on määrällisesti vähäistä ja laadullisesti monentasoista. Vähyys korostuu verrattaessa aikuiskoulutustutkimusta muuhun koulutustutkimukseen ja kehittämishaasteisiin. Laadun monentasoisuudella tarkoitetaan ennen

muuta sitä, että aikuiskoulutustutkimusta kuten ei muutakaan kasvatustieteellistä tutkimusta ole toistaiseksi maassamme kokonaisuutena arvioitu. Aikuiskoulutustutkimuksen tarkempi arviointi olisi kuitenkin jossain määrin mahdollista, sillä suomalaista alan tutkimusta on verrattua muissa pohjoismaissa ja Saksan Liittotasavallassa tehtyyn tutkimukseen (Eero Pantzarin väitöskirja ja siihen liittyvät artikkelit).

Aikuiskoulutuksen alaan luettavia tutkimuksia on 1980-luvulla julkaistu keskimäärin kymmenkunta raporttia vuotta kohti. Tosin tarkan arvion antaminen on vaikeaa ja mukaanluettavan tutkimuksen tason rajan vetäminen lähes ylivoimaista. Määrä on kuitenkin merkittävä aikaisempaan verrattuna ja määrällisen kasvun ohella tutkimukset suuntautuvat sisällöllisesti yhä useammalle ilmiöalueelle. Useat ongelmat ovatkin monitieteisiä ja todennäköisesti kaikkia aikuiskoulutuksen alaan luettavaksi sopivia tutkimuksia ei osata etsiäkään, niin monen laitoksen ja tieteen piirissä niitä saatetaan tehdä. Toistaiseksi meiltä kuitenkin ovat puuttaneet syvälleluotaavat, monitieteiset tutkimusprojektit.

Kasvatustieteestä tuttua jaottelua hyväksikäyttäen on todettu, että valtaosa aikuiskoulutustutkimuksesta sijoittuu aikuisdidaktiikan ja aikuiskasvatuksen sosiologian alueille. Nämä ovat tärkeitä ongelma-alueita, joiden tutkimista on edelleen tehostettava, mutta tarvittaisiin lisää myös aikuiskasvatuksen ja -koulutuksen perusteita koskettavaa filosofista ja historiallista tutkimusta ja aikuisen yksilön psykologista tutkimusta. Myös koulutuksen tulevaisuutta ja taloutta koskevat kysymykset ovat keskeisiä aikuiskoulutuksessakin. On kuitenkin tietyllä kriittisyydellä suhtauduttava tällaisiin luokitteliin toteamuksiin luokitusperusteita koskevan erimielisyyden johdosta. Suuntaa tällaiset toteamukset kuitenkin luovat jatkokehittelylle. Samalla tavalla voitaisiin ottaa kantaa tähänastisen tutkimuksen paradigmaattisiin ratkaisuihin. Aikuiskoulutustutkimuksessakin on tutkimusote monipuolistunut alkuaikeiden yksipuolisesta positivistis-empiristisestä otteesta monipuolisempaan tietoteoreettiseen keskusteluun ja erilaisten lähestymistapojen soveltamiseen. Tällaiset metodiset ongelmat ovat yhteisiä kaikille käyttäytymistieteille.

Aikuiskoulutustutkimuksen kehittämistarve

Aikuiskoulutustutkimuksen saama rahoitusosuus valtion koulutustutkimukselle osoittamista määrärahoista on viime vuosina ollut

arvioiden mukaan neljästä viiteen prosenttia. Aikuiskoulutuksen noustua kehittämiskohteeksi on oikeus odottaa alan tutkimusrahoituksen voimakasta kasvua. Opetusministeriön tulisiikin tukea ja rohkaista käytettävissään olevin keinoin ja voimavaroin aikuiskoulutuksen korkeatasoista tieteellistä tutkimusta asettamatta kuitenkaan tiukkoja ennakkoehtoja esimerkiksi tutkimusaiheiden suhteen. Vain näin luodaan sitä perustietoa, jota ilman soveltavaakaan tutkimusta ei pidemmällä aikavälillä voida harjoittaa. Toisaalta on todettava, että tutkimustieto on toistaiseksi välittynyt varsin heikosti suunnittelun ja päätöksenteon tarpeisiin. Pitäisiikin rakentaa kiinteämmät yhteydet opetushallinnon kokeilu ja kehittämistoiminnan ja varsinaisen tutkimuksen välille.

Valtioneuvosto teki vuonna 1978 periaatepäätöksen aikuiskoulutuksen kehittämisestä. Yhtenä keskeisenä ajatuksena on jatkuvan koulutuksen idean toteutuminen suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Aikuisten opiskelun ja oppimisen kannalta em. ajatus nostaa esiin monia tutkimuksen arvoisia kysymyksiä. Tällaisia ovat mm. uudenlaiset opetusjärjestelyt, tutkintojärjestelmien kehittämistarpeet, työn opinnollistamisen ongelmat, koulutettavuus- ja oppivuuskysymykset jne. Ylipäänsä aikuisten oppimismahdollisuuksia edistävää tutkimus- ja kokeilutoimintaa on lisättävä. Kriittisen tarkastelun kohteeksi on asetettava koko aikuisopetus: missä määrin sen ideologia ja toimitatavat ovat alistavia ja sopeuttamaan pyrkiviä, missä määrin se tarjoaa mahdollisuuksia osaloitteiseen ja itseohjautuvaan opiskeluun ja millaista tukea aikuinen näissä pyrkimyksissään tarvitsee ja saa.

Aikuiskoulutuksen odotetaan osaltaan auttavan yhteiskunnallisiin rakennemuutoksiin mukauttaessa. Mitä tämä vaatii aikuiskoulutukselta? Millä tavalla aikuiskoulutus auttaa vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin? Kun yhteiskunta tukee aikuiskoulutusta lisää resursseja osoittamalla, tutkimus auttaa osaltaan resurssien oikeassa kohdentamisessa ja virheratkaisujen välttämisessä. Viime kädessä tutkimuksen tärkein tavoite on koko aikuiskoulutuksen laadun parantaminen.

Aikuiskoulutuksen tutkimuspoliittinen ohjelma

Asettamiskirjeen velvoittamana Aikuiskoulutusneuvosto asetti helmikuussa 1987 tutkimusjaoston. Jaosto laati toukokuun loppuun mennessä opetusministeriön käyttöön toteuttamislisan kiireellisinä pitämistään tutkimushankkeista. Varsinainen ohjelmapaperi valmistui lokakuun puolivälissä ja neuvosto hyväksyi sen 11. päivä marraskuuta 1987. Kiireellisyyslistan tarkoituksena oli ohjata lähiaikojen rahoitus-

päätöksiä, mutta listalla tuskin oli tätä vaikutusta. Lista onkin sisällytetty myös varsinaiseen muistioon. Seuraavassa tarkastellaan alkuun kiireellisiä hankkeita ja sen jälkeen varsinaisia tutkimuspoliittisia ohjelmaehdotuksia. Edellä kirjoitettu muodostaa tausta- ja perusteluosan seuraaville suosituksille.

Kiireellisimmät tutkimushankkeet ovat virinneet ensisijassa ajankohtaisesta aikuiskoulutuksen kehittämisestä ja ovat soveltamiseen vahvasti suuntautuvia. Seuraavassa luetellut hankenimikkeet ovat ryhmäotsikoita, joita muistiossa selvennettiin esimerkinomaisilla lueteloilla ja lyhyillä kommentteilla. Nimikkeet eivät ole missään prioriteettijärjestyksessä ja ajatuksena on, että tutkijat ja tutkimusta rahoittavat suorittavat lopullisen teemapriorisoinnin ja -tarkennuksen.

Työelämän nopeutuvan muutoksen hallintaan liittyvät ongelmat

Työelämän aikuiskoulutuksen kehittäminen oli jo valtioneuvoston periaatepäätöksessä keskeisesti esillä ja syksyllä 1987 käyty rakennemuutoskeskustelu kongresseineen on antanut lisäpontta tämän alueen kehittämiseksi. Paineet koulutuksen ja työelämän välisiä suhteita kartoittavan tutkimuksen kehittämiseksi ovat vahvat. Kuinka integroitaisiin kasvatus-tieteellinen ja työtieteellinen tutkimus?

Aikuiskoulutuksen tehokkuus ja vaikuttavuus

Koulutusvastuulliset joutuvat yhä useammin tilille siitä, mitä koulutuksella oikein saadaan aikaan. Mitä ovat koulutuksen vaikutukset ja miten niitä on mahdollisuus empiirisesti mitata? Ennen muuta tarvittaisiin sellaisten laaja-alaisten, koulutusinterventioihin sisään rakennettujen arviointimallien kehitystä, joilla olisi toteavan funktion lisäksi koulutusta suuntaava ja kehittävä tehtävä.

Aikuisten opettamisen ja oppimisen ongelmat

Lähiaikojen kiireellisiä tehtäviä on aikuis-kouluttajien koulutuksen suunnittelu ja organisointi. Olisi erittäin tärkeitä tuntee mm. aikuisoppijoiden valmiudet abstraktiin ja teoreettiseen opiskeluun ja oppimiseen, joita valmiuksia muuttuva yhteiskunta ja teknistyvä työelämä yhä enemmän edellyttävät.

Opintojen ja koulutuksen rakenteeseen ja organisoitumiseen liittyvät ongelmat sekä opintosiaaliset kysymykset aikuiskoulutuksessa

Valtion, työnantajan ja oppijan näkökulmat on saatava integroitua erilaisiin ratkaisuihin koskivat ne sitten koulutustarvetta, koulutuksen toteutustapaa tai rahoitusta.

Valtiovoiman harjoittaman tutkimuspolitiikan

päätteitä ovat:

- 1) tieteellisesti tasokkaan ja käytännön kehittämiselle merkityksellisen tutkimustoiminnan taloudellisten edellytysten parantaminen;
- 2) alan tutkimustoiminnan rahoituksen ja toteuttamisen valtakunnallinen organisointi ja kehittäminen sekä
- 3) tutkimustulosten ja yleensä alan käytännölle hyödyllisen tieteellisen tiedon hyväksikäytön edistäminen.

Tutkimusjaosto katsoi, että *aikuiskoulutuksen tutkimuksen organisoinnissa ja resurssoinnissa on olemassa seuraavat kolme päävaihtoehtoa*: yliopistojen tutkimusresurssit ja niiden kehittäminen (aikuiskoulutustutkimukseen erikoistuneen tutkijakunnan kasvattaminen niissä laitoksissa, joilla on luontevat yhteydet aikuiskoulutukseen ja sen ongelmiin); Suomen Akatemian tutkimusrahoituksen vahvistaminen aikuiskoulutukselle (jopa laajojen tutkimushankkeiden toteuttaminen projektityönä, jossa yhteydessä huolehdittaisiin myös tutkijakoulutuksesta) ja kolmantena pääkanavana valtion virastoille osoitettavien tutkimus- ja kokeilumäärärahojen suuntaaminen entistä enemmän aikuiskoulutukseen.

Aikuiskoulutustutkimuksen kehittämisen yhteydessä on huomio kiinnitettävä myös siihen, kuinka voidaan tehostaa tutkimustiedon hyväksikäyttöä. Aikuiskoulutuksen informaatiopalvelujen yleinen kehittäminen mahdollistaa myös tieteellisen tiedon välittymisen alan opetus- ja muissa ammatti- ja luottamustehtävissä toimiville. Yksi mahdollisuus on aikuiskoulutusalan seminaaritoiminnan muodostaminen pysyväksi instituutioksi, jonka piirissä tutkijat, hallinto ja kenttä kohtaavat toisensa.

Välittömät toimenpide-ehdotukset

Tutkimusjaosto esitti muistiossaan lopuksi, että Aikuiskoulutusneuvosto ryhtyisi muutamiin välittömiin toimenpiteisiin aikuiskoulutustutkimuksen kehittämiseksi. Erittäin tärkeitä nähtiin aikuiskoulutustutkimusta suorittavien ja sitä tukevien ja tarvitsevien yhteistyön koordinointi. Tästä syystä uuden neuvoston yhteyteen pitäisi perustaa pysyvä tutkimusjaosto. Muistiossa esitetään edelleen, että aikuiskoulutusneuvosto käyttäisi arvoaltaansa vaikuttaakseen alan tutkijaprofessuurin saamiseksi Suomen Akatemiaan. Lopuksi tutkimusjaosto katsoi, että laadittu muistio on vasta tutkimuspoliittisen keskustelun avaus. Opetusministeriöltä toivotaan määrärahaa jo alkuvuodesta 1988 pidettävää aikuiskoulutustutkijaseminaria varten. Seminaarissa on tarkoitus alistaa laadittu muistio kriittisen tarkastelun kohteeksi ja hankkia näin virikkeitä mm. uuden tutkimusjaoston työlle.

Aikuiskoulutuksen kehittäminen 1988—1990

Aikuiskoulutusneuvosto päätti valmistella toimikautensa loppuksi ohjelman ”neuvoston testamentin” aikuiskoulutuksen kehittämiseksi. Samassa yhteydessä neuvosto päätti, että ohjelma kirjoitetaan mahdollisimman tiiviiseen ja pelkistettyyn muotoon uutta neuvostoa, opetusministeriötä ja muita käyttäjiä ajatellen. Ohjelma on julkaistu nimellä ”Aikuiskoulutuksen kehittäminen 1988—1990”. Ohjelman aikajänne kattaa kolmivuotiskauden 1988—1990. Se on myös uuden aikuiskoulutusneuvoston toimikausi. Tarkoitus on, että ohjelma voisi osaltaan toimia uuden neuvoston työsuunnitelman pohjana.

1. Kehittämistilanne

Aikuiskoulutuksen väliaikaisen kehittämisorganisaation työ päättyi keväällä 1985 julkaistuaan aikuiskoulutuksen johtoryhmän mietintöön. Pääosa johtoryhmän tekemistä kiireellisistä toimenpide-ehdotuksista on tämän jälkeen toteutettu (ks. Aikuiskasvatus 4/1987).

Työhön ryhtyessään neuvosto teki arvion, että yhteiskunnallisen muutoksen johdosta on aikuiskoulutuksen kehittämistyölle asetettava uusia tavoitteita. Kehittämistyöhön tulevana vuosina ehkä eniten vaikuttava asia on valtioneuvoston periaatepäätös ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittamisen suunnitteluperiaatteista. Se annettiin maaliskuussa 1987. Periaatepäätöksellä selkiytettiin kohderyhmittäin koulutuksen rahoitus ja opiskelijoiden toimeentuloturva. Periaatepäätöksen pohjalta on käynnistetty laaja jatkovalmistelutyö.

2. Neuvoston tavoiteasettelu

Aikuiskoulutusneuvosto korostaa jatkuvan koulutuksen periaatteen mukaisesti, että aikuisilla tulee olla mahdollisuus osallistua koulutukseen silloin kuin se on tarkoituksenmukaista heidän elämäntilanteensa kannalta.

Neuvosto hyväksyy ja pitää edelleen tärkeänä aikuiskoulutuskomitean esittämää neljää perustavoitetta aikuiskoulutuspolitiikalle. Nämhän ovat koulutuksellisen tasa-arvon lisääminen, tuotannon edistäminen, demokratian edistäminen ja kulttuurin kehittäminen. Neuvosto korostaa, että perustavoitteet muodostavat kokonaisuuden, jonka kaikkia osia pitää pyrkiä kehittämään rinnakkain.

Kun pidetään mielessä aikuiskoulutuksen perustavoitteet ja toisaalta neuvoston peruslähdekohta, jonka mukaan aikuisella tulee olla mahdollisuus osallistua koulutukseen silloin, kun se on tarkoituksenmukaista ihmisen elämäntilanteen kannalta, on meillä mahdollisuus kehittää aikuiskoulutusta tasapainoisesti.

3. Kehittämisen keskeiset kohdealueet

Neuvosto korostaa, että aikuiskoulutuksen kehittämistyön pohjana perinteinen jako ammatilliseen ja yleissivistävään aikuiskoulutukseen ei ole kaikilta osin toimiva. Kysymystä on lähestyttävä yhteiskunnan sivistyspoliittisten tavoitteiden sekä yksilön ja työelämän tarpeiden ja kehittämissuunnitelmien kautta. Nämä tavoitteet sisältävät sekä ammatillisen että yleissivistävän koulutuksen osia.

Neuvosto valmistellessaan kannanottoaan kehittämisen keskeisiksi kohdealueiksi ei pyrkinyt laatimaan kaiken kattavaa ja kaikki kysymykset peittävää luetteloa mitä tulisi tehdä. Myöskään eri kehittämistehtäviä ei neuvosto asettanut keskenään tärkeysjärjestykseen. Neuvosto ei tässä kehittämissuunnitelmassa ota kantaa määriin eikä markkoihin. Kehittämiskannanotot on pyritty laatimaan periaatetasoisiksi.

Aikuiskoulutuksen yleinen kehittäminen

Hallinnon kehittäminen

Viime vuosina on entistä paremmin ymmärretty nopeiden yhteiskunnallisten muutosten yhteys koulutuksen tarjontajärjestelmän kehittämiseen. Avainsanoja tarjontajärjestelmän kehittä-

tämiseksi ovat mm. joustavuus, paikallinen ja alueellinen päätöksenteko sekä maksullinen palvelutoiminta.

Neuvosto asetti aikuiskoulutushallinnon uudistamista varten periaatteita, ja esitti niiden pohjalta konkreettisia toimenpiteitä asioiden delegoimiseksi. Neuvosto katsoi, että läänitaseo tulee nykyisen keskusvirastotason sijasta asettaa keskeiseen vastuuseen alueensa aikuiskoulutustarjonnasta ja tämän johdosta tulee lääninhallituksille siirtää aikuiskoulutuskysymyksissä päättävältä.

Tämän periaatteen pohjalta neuvosto mm. esittää, että lääneittäin tulee valmistella aikuiskoulutuksen kehittämissuunnitelma. Aikuisten ammatillisen peruskoulutusta ja jatkolinjoja koskeva päätösvalta tulee siirtää lääninhallituksille. Keskiasteelta käynnistymättä jäävien linjojen resursseja tulee voida läänin päätöksellä muuttaa aikuiskoulutusresurssiksi. Kursitoiminta tulee siirtää oppilaitoksen ratkaistavaksi.

Tutkintojärjestelmä

Aikuisten ammatillisen tutkintojärjestelmän kehittäminen on eri muodoissa ollut esillä aikuiskoulutuskomitean ajoista lähtien. Tästä huolimatta on mm. työllisyyskoulutukseen ja nuorisoasteen koulutukseen annettu kehittyä erilliset opetussuunnitelmat. Viime vuonna astui voimaan uusi ammattikoulutuslainsäädäntö. Se asetti kaikille ammatillisille oppilaitoksille myös aikuiskoulutustehtäviä. Neuvosto arvioi, että nyt on sopiva aika ryhtyä tähän erittäin laajaan ja paljon työtä vaativaan tutkintojärjestelmän kehittämistyöhön.

Kehittämisperiaatteita tulisi tällöin olla mm. seuraavat: työelämässä hankittu osaaminen tulee voida osoittaa erillisen arviointijärjestelmän kautta, yksilölliset opiskeluohjelmat, opintokirja, moduulirakenne, alempi tutkinto tulee voida lukea hyväksi lyhyempänä koulutusaikana, monimuoto-opetus ja rinnasteisuus nuorisoasteen koulutukseen.

Aikuiskouluttajien koulutus

Päätoimisten aikuiskasvatustajien ja sivutoimisesti aikuiskoulutustehtävissä työskentelevien opettajien koulutustarve, koulutuksen sisältö ja koulutuksen organisointi tulee selvittää. Neuvosto esittää opetusministeriölle, että asiaa valmistelemaan asetetaan toimikunta. Tavoitteeksi on asetettava, että vuoden 1989 loppuun mennessä on käytettävissä puitesuunnitelma aikuiskouluttajien koulutuksen organisoimiseksi.

Neuvonta- ja tietopalvelu

Neuvosto pitää aikuisten neuvonta- ja tietopalvelun järjestämistä tärkeänä lähinnä työvoimaministeriön alaan kuuluvana tehtävänä. Tiedottamisen tulee olla aktiivista ja rohkaisevaa opintoneuvontaa. Myös kirjastojen ja erilaisten koulutustarjontaa esittelevien monistesten käyttöä tulee laajentaa tiedottamisessa.

Aikuisopintotuki

Eräs viimevuosien keskeinen aikuiskoulutusudistus oli vuonna 1987 käynnistetty aikuisopintorahakoeluu. Kehittämiskaudella tulee valmistella tarvittavat säädökset, joilla aikuisopintorahajärjestelmä vakinaistetaan kokeilun pohjalta. Uutena tukimuotona tulee ottaa käyttöön kulukorvausjärjestelmä.

Neuvosto pitää tärkeänä, että omaehtoisille aikuisopiskelijoille tulee antaa vastaavat opintososiaaliset edut, kuin mitä nuorisoasteen opiskelijoilla on. Työttömillä tulisi olla mahdollisuus osallistua omaehtoiseen aikuiskoulutukseen menettämättä työttömyysturvaansa.

Yleisradion rooli aikuiskoulutuksessa

Neuvosto on jo aikaisemmin korostanut Yleisradion johdolle käsitystään valtakunnallisen yleisradiotoiminnan tärkeästä aikuiskoulutustehtävästä. Aikuisopiskelijan kannalta on Yleisradion aikuiskoulutustoiminnan etuna se, että monimuoto-opetuksen periaatteen pohjalta yhteistyössä eri aikuiskoulutustahojen kanssa voidaan tarjota edullinen ja tehokas opiskelumahdollisuus koulutuksesta, asuinpaikasta ja ammatista riippumatta. Laitoksen aikuisopetuksen on osoitettava lisää varoja, jotta opetuksen systemaattinen lisääminen sekä laajentaminen uusille aloille on mahdollista.

Ammatillinen aikuiskoulutus

Koulutustarjonnan lisääminen

Neuvosto pitää tärkeänä, että aikuisten ammatillisen perus- ja jatkokoulutuksen tarjontaa tulee kasvattaa. Talusalueittain tulee olla ainakin yksi koulutusyksikkö, joka välittää aikuiskoulutuspalveluja. Läänin alueella tulee huolehtia tarvittavasta koulutusyksikköjen yhteistyöstä ja työnjaosta. Valtakunnallisten alojen koulutuksesta tulee valtion erikseen huolehtia.

Yritys- ja organisaatiokohtainen koulutus

Työsuhteeseen liittyvä aikuiskoulutus tulee järjestää siten, että erityyppisillä yrityksillä ja kaikilla henkilöstöryhmillä on mahdollisuus osallistua koulutustarvetta vastaavasti koulutukseen. Neuvosto katsoo, että työmarkkinaosaapuolten tulisi keskinäisissä neuvotteluissaan

sopia, kuinka tämä käytännössä järjestetään. Edelleen neuvosto katsoo, että henkilöstökoulutusta tulisi lisätä huomattavasti ja että koulutus tulisi kohdentaa myös vanhempiin ikäluokkiin. Henkilöstökoulutukseen tulevaa julkista tukea tulee käyttää erityisesti työllisyshäiriöiden lieventämiseen. Tuki tulee suunnata sellaiseen koulutukseen, joka syventää tai laajentaa työntekijöiden yleistä ammattitaitoa.

Työllisyyskoulutus

Neuvosto esittää, että työllisyyskoulutusjärjestelmää kehitettäessä tulisi harkita työllisyyskoulutusermistä luopumista, jotta vältettäisiin koulutuksen leimaaminen kohdejoukon mukaan. Työttömien ja muiden koulutukseen haakeutuvien osalta koulutus tulee nähdä samana ammatillisena ja yleissivistävänä koulutuksena. Tämän koulutuksen tulee palvella henkilöitä, joilla on vaikeuksia sijoittua työmarkkinoille.

Ammatillisia kurssikeskuksia tulee kehittää siten, että niistä muodostuu opetushallinnon alaisia monipuolisia, muitakin kuin työllisyyskoulutuspalveluja tarjoavia ammatillisia aikuiskoulutuskeskuksia. Neuvosto esittää, että tätä koulutusta tulee voida järjestää kaikissa opetushallinnon alaisissa oppilaitoksissa.

Yleissivistävä aikuiskoulutus

Yleissivistävää aikuiskoulutusta on perinteisesti tarkasteltu erillisinä toimintalohkoina. Eri lohkoilla on omat valtionapulakinsa. Aikuiskoulutuksen yksittäisten toimintamuotojen sisältä katsottuna kyseessä on selkeä ja turvallinen järjestelmä. Neuvosto pitää tärkeänä, että tulevaisuudessa kyetään liikkumaan myös poikittain vapaan sivistystyön eri lohkojen sekä myös yleissivistävän ja ammatillisen aikuiskoulutuksen välillä.

Toiminnan kehittäminen

Kunnat kartoittavat parhaillaan paikallisia aikuiskoulutustarpeita ja tarjontaa tekemättä eroa ammatillisen, harrastuspohjaisen ja yleis-

sivistävän koulutuksen välillä. Neuvosto näkee tärkeänä luoda eri organisaatioiden yhteistyönä kunnallinen aikuiskoulutuskeskus, joka vastaisi kunnan velvollisuudesta tarjota kuntalaisille aikuiskoulutuspalveluja.

Itälukioita tulee kehittää osana kunnallista aikuiskoulutusjärjestelmää.

Neuvosto pitää tärkeänä, että kansanopistot kehittyvät nuoriso-oppilaitoksista aikuisoppilaitoksiksi. Tämä tehtävänmuutos edellyttää opettajien täydennyskoulutuksen tukemista.

Lainsäädännön kehittäminen

Kansalais- ja työväenopistolaki tulisi uudistaa valtion ja omistajien välistä rahoitusjärjestelmää yksinkertaistamalla. Uudistus on tehtävä siten, että omistajien ja valtion välinen rahoitustaso ei nykyisestä olennaisesti muutu. Samalla on tarkistettava opistojen toimenkuva.

Neuvosto puoltaa nykyisen opintokeskuslain korvaamista lailla eräiden sivistysjärjestöjen valtionavusta. Lain piiriin tulisivat nykyisen opintotoiminnan menojen lisäksi järjestöjen kulttuuritoiminnan ylläpitomenot ja kulttuuriharrastusryhmien ohjaajien menot.

Tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistyö

Aikuiskoulutuksen tutkimustyön voimakas lisääminen ja toisaalta aikuiskoulutukseen liittyvän kokeilutoiminnan systemaattinen järjestäminen ovat olleet neuvoston työn painoaloja. Neuvosto käynnisti tutkimustyön kehittämishankkeen asettamalla tutkimusjaoston. Sen laatima tutkimuspoliittinen ohjelma (Aikuiskoulutusneuvoston julkaisuja 1/1987) on lähtökohtana jatkotyölle.

Neuvosto vetoaa Suomen Akatemiaan, että aikuiskasvatukselle osoitettaisiin tutkijaprofessorin alan perustutkimusta varten.

Neuvosto katsoo, että aikuiskoulutuksen kokeilu-, kehittämis- ja tutkimustoimintamäärärahoja tulee lisätä tuntuvasti. Kokeiluja tulee suunnata tutkintojärjestelmän kehittämiseksi ja monimuoto-opetuksen kehittämiseen.

Vapaa sivistystyö valtion budjetissa

Joensuun konferenssin jälkeen aikuiskoulutus on "hyväksytty" niiden aihepiirien joukkoon, joita tiedotusvälineet käsittelevät ahkerasti ja joista myös poliitikot eri puolueissa tuntuvat kiinnostuneen. Opetusministeriön johdolla aikuiskoulutuksen suunnittelu- ja kehittämistyötä on kuitenkin tehty tiiviisti jo pitkään. Pieniä ja vähän isompiakin osauudistuksia on toteutettu siitä esitystulvasta, jota eri komiteat ja toimikunnat ovat laatineet.

Vapaan sivistystyön kohdalla kansanopistojen lainsäädännön uudistus 1980-luvun puolivälissä oli merkittävä. Ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoitukseen ja kehittämiseen liittyvät periaatepäätökset ja niiden pohjalta tehtävät uudistukset saattavat merkitä suuria muutoksia ammatillisessa aikuiskoulutuksessa. Myös vapaan sivistystyön eri työmuodoissa odotetaan lainsäädännön kehittämistä, mikä vaikuttaa myös valtionrahoitukseen.

Kun seuraavassa tarkastelen joitakin vapaan sivistystyön budjettilukuja, voidaan edellä esitettyyn liittyen todeta, että valtion talousarvion tämä aikuiskoulutuksen saama yleinen huomio ja sen merkityksen korostaminen ei ole jättänyt ainakaan vielä merkkejä. Budjetti toteuttaa pienten askelten linjaansa. Eri vuosien vertailua haittaa budjettirakenteessa silloin tällöin tehdyt muutokset. Esim: vuonna 1984 aikuiskoulutuksen osuus näyttää pienentyneen

10 %:sta 8 %:iin opetusministeriön pääluokasta. Muutos aiheutui kuitenkin työllisyyskoulutuksen koulutus- ja erityistuen siirtämisestä työvoimaministeriön pääluokkaan, joten se ei ollut todellinen. Myös v. 1988 nk. maksullisen palvelutoiminnan periaatteen johdosta aikuiskoulutuksen määrärahoja siirrettiin sosiaali- ja terveysministeriön pääluokkaan.

Tutkittaessa valtion tulo- ja menoarviossa aikuiskoulutukseen osoitettuja varoja, joudutaan myös määrittelyvaikeuksiin. Mikä on aikuiskoulutusta? Poimitaanko aikuiskoulutukseen liittyvät menot vain opetusministeriön pääluokasta ja miten ne voidaan poimia sieltäkään luotettavasti, kun on oppilaitosryhmiä, joissa annetaan sekä nuorisooasteen opetusta että aikuiskoulutusta. Seuraavassa vertailussa tämä ongelma on ohitettu käyttämällä tulo- ja menoarvion yleisperustelujen jaottelua. Siinä aikuiskoulutuksen keskeisen osan muodostavat yhteiskunnallinen sivistystyö ja ammatillinen kurssitoiminta.

Koulutuskustannuksia kokonaisuudessa tarkastelu ei siis kata, vaan esityksessä on keskitytty valtion antamaan tukeen, joka on erilainen eri koulutusmuodoille. Vuosittain oppilaitoksilta kerätään tiedot taloudesta ja suoritteista nk. koulutuskustannusrekisteriin. Tätä rekisteriä ei ole ollut käytettävissä esitystä laadittaessa.

Taulukko 1: Opetusministeriön hallinnonalan menojen kehitys valtion tulo- ja menoarviossa 1986—88

	1986 milj.	1987 milj.	1988 milj.
Budjetin loppusumma	101 428	102 628	113 816
Opm:n pääluokka	16 090	17 664	19 483
Opm:n osuus budjetin loppusummasta %	15.9	17.2	17.1
Yleissiv. opetus			
opm:n pääluokasta %	40.8	39.8	39.3
Ammattiopetus %	19.9	20.6	21.2
Korkeakouluopetus %	14.1	14.5	14.9
Aikuiskoulutus %	7.9	7.9	7.4
Aikuiskoulutus budjetin loppusummasta %	1.2	1.4	1.3

Opetusministeriön hallinnonalan lisäys oli 1988 budjetissa 10 %. Ammattiopetus ja korkeakoulut saivat osalleen suurimman kasvun (14 %), aikuiskoulutuksen lisäys oli 4 % (1987 1397 milj. ja 1988 1450 milj.). Aikuiskoulutuksen absoluuttinen markkamäärä siis kasvoi jonkin verran, vaikka sen suhteellinen osuus opetusministeriön pääluokassa pieneni. Muutaman vuoden aikavälillä voidaan todeta, että v. 1984 aikuiskoulutuksen osuus opm:n mää-

rärahoista oli 8 %, v. 1985 7.2 % sekä v. 1988 7.4 %. Koko talousarviosta aikuiskoulutuksen osuus vaihtelee samalla aikavälillä 1.2—1.4 % välillä.

Valtion talousarvion perusteella ei siis aikuiskoulutus ainakaan toistaiseksi ole ollut painopistealue yhteiskuntaa kehitettäessä, vaan määrärahojen suhteellinen osuus on ollut verraten vakaa.

Taulukko 2: Yhteiskunnallisen sivistystyön määrärahat valtion tulo- ja menoarviossa 1986—88

Määrärahan kohde	1986 milj.	1987 milj.	1988 milj.
Kansanopistot	170	178	201
Kansalais- ja työväenopistot	270	284	301
Opintokeskukset	50	54	56
Sivistysjärjestöt	12	13	14
Muut	7	8	8
Yhteensä	509	537	580
Yhteiskunnallisen sivistystyön osuus aikuiskoulutusmäärärahoista %	40.2	38.4	40.0

Taulukko 3: Vapaan sivistystyön opiskelijat 1984—86

Työvuosi	1984—85	1985—86	1986—87
Kansalais- ja työväenopistot	624 715	623 829	629 039
Kansanopistot			
perusoppijaksot	6 405	6 244	5 971
kurssit	41 624	44 478	n. 45 000
Kalenterivuosi	1984	1985	1986
Opintokeskukset			
opintokerhot	235 468	210 149	179 290
kurssit	230 931	225 086	214 321
ohjaajakoulutus	20 297	19 113	18 916
luennot	246 454	212 747	259 505

Vapaan sivistystyön volyymin tarkastelua haittaa erilainen tilastointitapa. Kansanopistojen valtionapujärjestelmän muututtua vuoden 1985 alusta, tuli siellä ensiarvoisen tärkeäksi laskennan perusteeksi opiskelijaviikko eli yhden opiskelijan vähintään 25 opetustuntia kestävä opiskelu. Koko maata koskevia tuntimääriä ja opiskelijamääriä ei ole enää systemaattisesti saatavissa, on vain opiskelijaviikkoja.

Kansalais- ja työväenopistojen opiskelijamäärissä ei ole tapahtunut oleellisia muutoksia. Kansanopistojen toiminnalle kurssit näyttävät tulevan yhä merkityksellisemmiksi, sillä vielä viittisen vuotta kurssien opiskelijamäärät

olivat noin 10 000 nykyistä pienemmät. Perusoppijaksos opiskelijamäärän laskusta ei voi vielä vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä, lasku voi olla satunnainenkin. Opintokerhojen osallistujien määrän laskua voidaan pitää hätäkädyttävänä eikä toistaiseksi ole selvitetty, mistä näin voimakas määrällinen väheneminen on aiheutunut. Koko vapaa sivistystyön toiminnan volyymi on noin 1.3 miljoonaa opiskelijaa, mikä tietysti merkitsee vain opintojensa aloittaneiden määrää sisältäen myös päällekkäisyyttä. Huomattava on myös se, että mukana on kovin erilaisia opiskelijoita: sekä kertatilaisuuksiin osallistuvia että koko työvuoden kansanopistossa puurtavia.

Taulukko 4: Toiminnan volyymi ja valtionosuus

<i>Kansanopistot (90)</i>	opiskelijaviikkoja 1986—87	opetustunteja 1986—87	valtionapu 1987
	254 715	585 844	178 milj.
<i>Kansalais- ja työväenopistot (278)</i>	opiskelijoita 1986—87	opetustunteja 1986—87	valtionosuus 1987
	629 039	2 023 671	284 milj.
<i>Opintokeskukset (10)</i>	opiskelijoita 1986	opetustunteja 1986	valtionapu 1986
opintokerhot	179 290	408 166	7.5 milj.
kurssit	214 321	103 829	18.0 milj.
ohjaajakoulutus	18 916	9 524	2.6 milj.
luennot	259 505	9 988	1.9 milj.

Opetustunti on viime vuosina vakiintunut toiminnan laajuuden keskeiseksi mittariksi. Sillä myös säädellään toiminnan kasvua eri työmuodoissa. Kansanopistoissa suoriteperusteisen valtionosuuden perustana käytetty opiskelijaviikko merkitsee yhden opiskelijan viikon opiskelua. Opetuksen enimmäismäärä opiskelijaviikkoa kohti saa olla opiston koosta riippuen 2.2—2.4. Yllä olevassa taulukossa kansanopistojen opetustuntien määrä on saatu kertomalla opiskelijaviikot 2.3:lla. Kansanopistojen valtionapu opiskelijaviikkoa kohti saadaan jakamalla kokonaisavustus opiskelijaviikoilla ja vastaavasti opetustuntia kohti jakamalla opetustuntien määrällä. On huomattava, että lukuun vaikuttaa opistojen internaattiluonne. Opiskelijaviikkoa kohti valtionrahoitus on 698.8 mk ja opetustuntia kohti 303.8 mk. Laskelmasta puuttuvat erilliset rakennusavustukset sekä opiskelijoille myönnettävä valtiontuki. Kansanopistojen tuloista 1986 valtionapu oli

41.5 %, kurssi- yms. maksut 28.1 %, kuntien ja yksityisten avustukset 5.7 %, avustukset sijoitusmenoihin sekä lainat 14.9 %, muut tulot 9.8 %. Valtionosuus käyttömenoihin oli 54.0 %.

Kansalais- ja työväenopistojen valtionosuudeksi annettua opetustuntia kohti saadaan 136.2 mk. Valtionosuus käyttömenoihin oli keskimäärin 63.7 %. Koska opistoista 90 % on kuntien omistamia, ne myös vastaavat pääosasta niitä kustannuksia, joita valtionosuus ei kata. Opintomaksujen yms. osuus tuloista on vain 3-4 %.

Opintokerhojen tuntimäärä on tässä myös laskennallinen; kerhomäärä on kerrottu 22:lla. Opintokerhojen saama avustus oli tavallisten kerhojen osalta v. 1986 270 mk ja v. 1987 280 mk. Tasonsa perusteella korotettua avustusta saivat kerhot v. 1986 670 mk ja v. 1987 700 mk. Opintokerhojen määrän lasku on aiheuttanut sellaisen harvinaisen tilanteen, että kerhomäärärahaa on jäänyt käyttämättä (v. 1987 opinto-

Taulukko 5: Opintokeskusten yleismenojen jako eri toimintamuodoille 1986

Toimintamuoto	valtionapu toimintamuodoille	%	yleismenoihin tulevan valt. avun jako	toimintamuodoille jyvitetty valtion- apu
Opintokerho	7.450 000	25	4.907 500	12.357 500
Kurssit	18.000 000	60	11.778 000	29.778 000
Ohjaajakoulutus	2.600 000	9	1.766 700	4.366 700
Luennot	1.900 000	6	1.177 800	3.077 800
Yhteensä	29.950 000	100	19.630 000	49.560 000
Yleismenot	19.630 000			
Valtionapu yht.	49.580 000			

kerhojen 7.5 milj. määrärahasta käytettiin kerhotyöhön vain n. 4.5 milj.).

Opintokeskukset saavat valtionapua yleismenoihinsa sekä erikseen kuhunkin toimintamuotoon. Taulukossa 5 opintokeskusten saama tuki yleismenoihin on jyvitetty toimintamuodoille niille myönnetyn valtionavun määrän suhteessa.

Kun jyvitetty valtionapu jaetaan eri toimintamuotojen opetustunneille, saadaan valtion tueksi opintokerhotunnille 30.3 mk, kurssitunnille 286.8 mk sekä ohjaajakoulustunnille 458.5 mk ja luentotunnille 308.1 mk.

Ohjaajakoulutuksessa valtio osallistuu myös opiskelijain majoitus- ja matkakustannuksiin. Myös kurssien osallistujille voidaan maksaa matkakorvauksia tietyn ehdoin. Luentotoiminnassa taas asiantuntijapalkkiot ovat muuta opetustoimintaa kalliimmat. Halvinta toimintaa on opintokerho.

Opintokeskusten käyttömenoista valtionapu kattoi v. 1986 67 %, toimitus- ja opintomaksujen osuus oli 19 %, taustajärjestöt tukivat 9 %.

Yhteenvetoa

Edellä on tarkasteltu vain valtion budjetissa ilmenevää yhteiskunnan tahtoa tukea aikuiskoulutusta ja erityisesti vapaata sivistystyötä. Vertailua muihin koulutusmuotoihin ei ole tehty. Selvitystä tehtäessä nousi esiin kysymys tilastoinnista ja seurantajärjestelmistä, vaikka valtion keskushallinnolla lieneekin käytettävissä enemmän tietolähteitä kuin minulla artikkelia kirjoittaessani. Esimerkiksi: tietääkö joku, kuinka paljon yhteiskunta tosiasiaassa käyttää aikuiskoulutukseen? Vuoden 1988 budjetissa ilmaistu 1450 milj. mk ei ole koko totuus, sillä opetusministeriön pääluokassa ei ole suinkaan kaikki koulutusmäärärahat, vaan niitä on myös muiden pääluokkien kohdalla. Myös opetusministeriön pääluokassa on momenteja, jotka sisältävät osittain aikuiskoulutusmäärärahoja, mutta niitä ei ole erotettu muiden koulutusasteiden määrärahoista. Tulevaisuudessa opetusministeriön osuus ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoituksesta tulee pienemään, koska aikuiskoulutusmäärärahoja on yhä enemmän muiden ministeriöiden kohdalla.

Verrattaessa vapaan sivistystyön eri työmuotojen kustannuksia ja niiden saamaa tukea, täytyy muistaa toimintamuotojen erilaisuus.

Kustannukset muodostuvat suorien opetuspalkkioiden lisäksi hyvin eri tavoin. Jos tarkastellaan esimerkiksi kansanopistojen menoja toiminnoittain, havaitaan, että v. 1986 opetus toiminta muodosti menoista 23.7 %. Jos siihen lisätään hallinto, saadaan tulokseksi 36.5 %. Sen sijaan kiinteistö- ja sijoitusmenot yhdessä ovat peräti 46.9 %. Kansalais- ja työväenopistoissa opetus muodostaa 57.8 % menoista ja yhdessä hallinnon kanssa 80.3 %. Kiinteistöjen hoito ja sijoitusmenot ovat yhteensä 19.1 %.

Kun opettajakustannukset ovat kalliimpaa luento-opetusta lukuunottamatta noin 100 markan vaiheilla opetustuntia kohti, voidaan todeta, että niissä työmuodoissa, joissa yleensä käytetään opettajaa, valtionosuus kattaa opetuspalkkiot ja osittain muitakin menoryhmiä. Valtion tuki oppituntia kohti vaihtelee 30 markasta (opintokerho) 458 markkaan (ohjaajakoulutus). Kustannuksia tarkasteltaessa on kuitenkin muistettava, että mikäli näiden työmuotojen edellytetään järjestävän täysipainoisia koulutustilaisuuksia aikuisille, ei enää riitä opettaja ja karttakeppi. Ei riitä, että jotakin kerran onnistuneesti toteutettua kurssia tai koulutusohjelmaa junnataan samanlaisena vuodesta toiseen. Täysipainoista opetusta ei järjestetä, ellei huolehdita esim. opettajien ja kouluttajien täydennyskoulutuksesta ja opetusohjelmien jatkuvasta kehittämisestä ja muokkaamisesta. Tämä on edellytys, halutaan sitten painottaa vapaan sivistystyön perinteisiä arvoja tai mennä mukaan ”hyötyavoitteiseen” opetukseen.

Lähteet

- Sirén, Hannu, Näkökulma aikuiskasvatuksen kustannuksiin. Aikuiskasvatus 1/1985.
- Tilastotietoja kansanopistoista, kansalais- ja työväenopistoista ja musiikkioppilaitoksista työvuonna 1986—87 sekä opintokeskuksista ja urheiluopistoista vuonna 1986. Tutkimuksia ja selvityksiä 2/1987. Kouluhallitus.
- Uuden kansanopistolainsäädännön toimivuuden seuranta. Lausunto 1986. Kouluhallitus.
- Valtion tulo- ja menoarvioesitykset 1986, 1987 ja 1988.
- Yhteenveto vapaan sivistystyön oppilaitosten kustannuksista vuosilta 1984—86. Kouluhallitus. Suunnittelutoimisto.
- Yrjölä, Pentti, Aikuiskasvatus valtion budjetissa ja koulutuskustannukset vapaassa sivistystyössä. Aikuiskasvatus 4/1984

Pekkasen komitean ehdotukset

Tuottava osallistuminen uudistuvassa työelämässä. Osallistumisjärjestelmäkomitean I osamietintö: yksityinen sektori. Komiteamietintö 1987:40. Helsinki 1988. 104 s.

Valtioneuvosto asetti v. 1986 komitean selvittämään uusien yhteistoimintamuotojen mahdollisuuksia taloudellisen demokratian ja kilpailukykyisen tuotantotoiminnan edistämiseksi. Komitean puheenjohtajaksi kutsuttiin toimitusjohtaja Matti Pekkanen. Päätoimisena sihteerinä toimi valt. tri Heikki Oksanen.

Komitean näkemyksen mukaan sekä ulkoiset että sisäiset tekijät aiheuttavat ensi vuosikymmenellä mittavan tarpeen kehittää Suomen talouselämän rakenteita ja toimintatapoja. Tämä edellyttää yritysten sisäisen toiminnan kehittämistä lisäämällä monipuolisesti johdon ja henkilökunnan yhteistoimintaa.

Komitean ehdotuksissa käsitellään henkilöstöantoja, henkilöstölle palkan lisäksi maksettavia voittopalkkioita sekä henkilöstörahas-toja, jotka loisivat mahdollisuuden järjestää henkilöstön yhteinen osamistutus työnantajayrityksessä. Rahastot perustuisivat voittopalkkiojärjestelmään.

Koulutus on komitean ehdotuksissa keskeisellä sijalla. Seuravassa tiivistelmä koulutusta koskevista ehdotuksista lukijakunnan arvioitaviksi.

Täydennyskoulutus ja uudelleensijoittaminen

Työntekijöiden täydennys- ja uudelleen koulutuksen tarve on tulevalle vuosikymmenellä niin merkittävä, että sekä aikuis koulutusjärjestelmä että tämän koulutuksen taloudelliset edellytykset tulee uudistaa perusteellisesti. Tämä vaatii valtiovalnan, yritysten ja palkansaajien laajaa yhteistyötä.

Keski-ikäisen ja sitä vanhemman väestön osuus kasvaa 1990-luvulla merkittävästi. Tämän takia täydennyskoulutusta on lisättävä rohkeasti ja samalla sen painopistettä on siirrettävä nykyistä van-

hempiin ikäluokkiin.

Työvoiman siirtyminen eläkkeelle ennen normaalia eläkeikää on viime aikoina lisääntynyt tuntuvasti. Komitea katsoo, että vastaisuudessa on luotava olosuhteet, joissa työntekijät pysyvät nykyistä pitempään työelämässä. Tämän takia yritysten henkilöstölle on järjestettävä taloudelliset ja muut edellytykset osallistua täydennyskoulutukseen ja siirtyä riittävän turvallisesti työtehtävästä toiseen.

Komitea katsoo, että yritysten tulee vastata työvoimansa kehittämisestä nykyistä selkeämmin. Tämä on niille välttämätöntä, jotta niillä olisi tulevaisuudessa palveluksessaan ammattitaitoista työvoimaa. Valtiovalta voi kannustaa yrityksiä tehostamaan työvoimansa koulutusta ja uudelleensijoittamista vaikuttamalla koulutuksen ja työvoimansa vähentämisen yrityksille aiheuttamiin kustannuksiin. Samalla viranomaisten osallistumista rakennemuutosten edistämiseen ja niihin liittyvien häiriöiden lieventämiseen tulee tehostaa.

Omaehtoinen aikuiskoulutus

Aikuisten omaehtoisen ammatillisen täydennys- ja uudelleen koulutuksen kehittämiseksi komitea ehdottaa valtion opintotukikeskusten toiminnan tuntuva kehittämistä aikuisopiskelijoiden tarpeita vastaavasti.

Nuorisoasteen koulutuksesta vapautuvaa kapasiteettia voidaan suunnata aikuisten ammatilliseen koulutukseen. Informaatiotekniikan kehittyminen mahdollistaa nykyistä monipuolisemman ja taloudellisemman opiskelun. Koulutusjärjestelmän on pystyttävä reagoimaan nykyistä joustavammin koulutuksen tarpeeseen.

Komitea suosittaa, että 1990-luvulla ainakin osa mahdollisesta työajan lyhentämisestä suunnataan aikuisopiskeluun. Tämän toteuttamiseksi tulee harkita sellaisia työmarkkinasopimuksia, joiden perusteella kehitetään palkallisen opintovapaan muotoja.

Yritysten henkilöstökoulutus

Yritysten henkilöstökoulutusta on edistetty mm. työmarkkinajär-

jestöjen suosituksin. Komitea katsoo, että henkilöstökoulutuksessa päästään parhaisiin tuloksiin järjestämällä se yrityksen johdon ja henkilöstön yhteistyönä. Komitea ehdottaakin selvitettäväksi, millaisia menettelytapoja yrityksissä voitaisiin soveltaa henkilöstökoulutuksesta sopimiseksi.

Komitea pitää tärkeänä, että oppilaitosten ja yritysten välistä yhteistyötä tiivistetään mm. oppilaitosten organisoimaa työpaikkakoulutusta lisäämällä. Lisäksi opettajille ja muille henkilöille tulee järjestää mahdollisuuksia siirtyä määräaikaaisesti opetustyöstä ja hallinnosta yrityksiin ja päinvastoin.

Työvoiman uudelleensijoittaminen

Tuotannon rakenteen muuttuessa eivät ennaltaehkäisevät toimenpiteet riitä kokonaan poistamaan paikallisia työllisyyskriisejä. Tämän takia komitea katsoo, että sekä keskushallinnon että lääni- ja paikallishallinnon viranomaisten toimintaa kriisien hoitamiseksi tulee tehostaa ja perustaa tätä varten pysyvät elimet.

Komitea katsoo, että erorahoja ja muita työpaikkansa menettäville maksettavia korvauksia on ainakin osittain muutettava koulutusrahoiksi, joiden avulla työntekijät voivat hankkia itselleen valmiudet siirtyä uusiin tehtäviin.

Komitean mielestä yritysten on kannettava nykyistä enemmän vastuuta työntekijöitensä kouluttamisesta ja pitämisestä työelämässä nykyistä pitempään. Tämän vuoksi komitea pitää tärkeänä, että selvitetään yritys kohtaisen kustannusvastuun osittaista aikaansaamista erorahoihin ja muihin irtisanomis korvauksiin sekä kustannusvastuun selvää lisäämistä siirrettäessä työntekijöitä ennenaikaisesti eläkkeelle. Samalla tulee selvittää muihin mahdollisiin yrityksille asetettaviin työvoiman kouluttamista ja uudelleensijoittamista koskeviin velvoitteisiin liittyviä hyötyjä ja haittoja.

Valtioneuvoston periaatepäätös ammattillisen aikuiskoulutuksen kehittämisestä

Valtioneuvosto on, asian oltua valmistavasti käsiteltävänä valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnassa, opetusministeriön esittelystä päättänyt, että ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämiseksi ryhdytään seuraaviin toimenpiteisiin.

I Tavoite

Valtioneuvosto teki 5.3.1987 periaatepäätöksen ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittamisen suunnitteluperiaatteista. Nyt tehtävällä päätöksellä jatketaan rahoittamisjärjestelmän ja vastuunjaon selkiyttämistä sekä luodaan edellytyksiä sille, että ammatillista aikuiskoulutusta järjestävät laitokset pystyvät nykyistä joustavammin ja tehokkaammin vastaamaan koulutuksen kysyntään ja siinä tapahtuviin muutoksiin. Erityisesti huomiota kiinnitetään yhteiskunnallisista muutoksista aiheutuviin uudelleen koulutustarpeisiin. Päätöksen toimeenpanossa otetaan myös huomioon aikuisväestön alueelliset ja sen eri kieliryhmien koulutustarpeet.

Tähän päätökseen sisältyvät toimenpiteet on luokiteltu viiteen ryhmään seuraavasti: omaehtoinen koulutus, henkilöstökoulutus, työllisyyskoulutus, tutkimus- ja kehittämistoiminta sekä muut toimenpiteet.

II Omaehtoinen koulutus

1. Ammatilliseen aikuiskoulutukseen osallistuvien mahdollisuuksia virallisten tutkintojen suorittamiseen kehitetään siten, että tutkintojen osasuorituksina voidaan ottaa huomioon muun muassa aikaisempaa työkokemusta ja aikaisempia opintoja sekä u/ko mailla suoritettuja opintojaksoja. Opetusministeriö antaa kevätkaudella 1988 asiasta ohjeet alaisilleen keskusvirastoille ja tarvittaessa korkeakouluille.
2. Ammatillista koulutusta järjestävien laitosten omaehtoisen aikuiskoulutuksen tarjontaa lisätään ja monipuolistetaan. Samalla luodaan edellytyksiä niissä toteutettavan henkilöstö- ja työllisyyskoulutuksen tarjonnan laajentamiselle. Tässä tarkoituksessa perustetaan ammatillisiin oppilaitoksiin vuosina 1989—92 ainakin 100 uutta aikuis- koulutus- ja kurssiosastoa.

3. Aikuisten jatko-opintomahdollisuuksia parannetaan siten, että ammatillisen tutkinnon suorittaneille tehdään mahdolliseksi edetä aikaisempien opintojensa pohjalta ylemmän tutkintoon ja perehtyä syvällisesti oman alansa suurimpaan kehitykseen. Opetuksen sisältöjä ja järjestelyjä uudistetaan niin, että opiskelu on mahdollista myös työn ohella ja monimuoto-opetuksen mahdollisuuksia hyväksi käyttäen. Tarkoitettua kokeilu- ja kehittämistoimintaa laajennetaan syksystä 1988 alkaen ammatillisissa oppilaitoksissa ja korkeakouluissa.
4. Korkeakoulujen avointa korkeakouluopetusta laajennetaan ja monipuolistetaan valtakunnallisena järjestelmänä siten, että opetusta on tarjolla maan kaikissa osissa ja eri koulutusaloilla ja että aikuisilla on todellinen mahdollisuus siirtyä suorittamaan korkeakoulututkintoa 60 opintoviikon suorittamisen jälkeen. Kesäyliopistoja kehitetään muun muassa osana aikuiskoulutusjärjestelmää. Niinikään käytetään hyväksi kansanopistojen sekä kansalais- ja työväenopistojen tarjoamia mahdollisuuksia.
5. Aikuisväestön opiskelumotivaation ja -mahdollisuuksien lisäämiseksi aikuisopintorahakoelua laajennetaan. Opetusministeriö selvittää yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen kanssa millä tavoin työnantajat ja työntekijät osallistuvat aikuisopiskelun rahoitukseen.

III Henkilöstökoulutus

6. Oppisopimuskoulutusta kehitetään myös aikuiskoulutusmuotona. Opetusministeriö asettaa asiaa valmistelemaan toimikunnan kevätkaudella 1988.
7. Ammatillisten kurssikeskusten, ammatillisten ja muiden aikuiskoulutusta antavien oppilaitosten toimintaa kehitetään siten, että yksityiset ja julkiset työnantajat voivat tarpeitaan vastaavasti ostaa niiltä lisäkoulutusta.
8. Korkeakoulujen maksullisena palvelutoimintana järjestämään täydennyskoulutusta laajennetaan. Erityisesti kehitetään nykyistä pidempiä täydennyskoulutusohjelmia kunkin korkeakoulun omalla erityisalalla.
9. Korkeakoulujen yrityspalvelutoimintaa ja ammatillisten oppilaitosten palvelutoimin-

taa laajennetaan ottaen huomioon myös aluepoliittiset perusteet. Niihin voidaan sisällyttää myös koulutuspalveluja.

10. Pienyritysten henkilöstökoulutukseen tuleva valtionrahoitus voidaan ottaa valtion tulo- ja menoarviossa sen ministeriön pääluokkaan, jonka toimialaan tarkoitettu yrittystoiminta kuuluu.

IV Työllisyyskoulutus

11. Työllisyyskoulutuksen tasoa kohotetaan kehittämällä tätä koulutusta muun muassa siten, että siihen osallistuvilla on mahdollisuus edetä samoihin tutkintoihin kuin vastaavassa omaehtoisessa ammatillisessa aikuiskoulutuksessa. Samalla selvitetään edellytykset työllisyyskoulutus-nimikkeen muuttamiseksi nykyistä paremmin ammatillisen aikuiskoulutuksen yleistä luonnetta vastaavaksi. Ammattikasvatushallituksen alaisissa ammatillisissa oppilaitoksissa ja kurssikeskuksissa järjestettävän työllisyyskoulutuksen opetussuunnitelmien perusteiden uudistaminen toteutetaan vuosina 1988—89.
12. Työvoimahallinto tilaa kustannuksellaan työllisyyskoulutuksen ammatillisilta kurssikeskuksilta, ammatillisilta oppilaitoksilta, korkeakouluilta ja muilta koulutuksen järjestäjiltä. Uudistus toteutetaan korkeakouluissa 1989 ja ammattikasvatushallituksen alaisissa laitoksissa 1990.
13. Korkeakoulujen työllisyyskoulutusta kehitetään nykyistä selvemmin kokeilu- ja kehittämistoimintana ja siihen sisällytetään myös tutkimuspalveluja.
14. Ammatilliset kurssikeskukset muutetaan 1990 ammatillisiksi aikuiskoulutuskeskuksiksi, jotka tarjoavat monipuolisia ammatillisia aikuiskoulutuspalveluja. Niiden järjestämä koulutus toteutetaan maksullisena toimintana.

V Tutkimus- ja kehittämistoiminta

15. Koulutuksen ja työelämän suhteiden tutkimusta tehostetaan koulutussuunnittelun neuvottelukunnan laatiman tutkimusohjelman pohjalta ottaen erityisesti huomioon aikuiskoulutuksen tarpeet. Lisäksi käynnistetään tutkimus, jonka avulla selvitetään muun muassa rakennemuutoksen kohteena olevissa yrityksissä työskentelevien henkilöiden koulutustausta ja -tarpeet sekä koulutukseen osallistumisen edellytykset.
16. Kehitetään kattava aikuiskoulutuksen tilastointijärjestelmä.

17. Aikuiskoulutukseen suuntautuvaa tutkimusta ja alan tieteellistä koulutusta tehostetaan aikuiskoulutusneuvoston vuonna 1987 valmisteleman aikuiskoulutuksen tutkimuspoliittisen ohjelman pohjalta. Tukea ohjataan nykyistä enemmän aikuiskoulutuksen perusteita ja kehittämistä koskevaan monitieteiseen ja erityisesti kasvatus-tieteelliseen tutkimukseen. Lisäksi pyritään yhdessä korkeakoulujen kanssa tehostamaan kasvatustieteiden tiedenkuntien ja osastojen ammatilliseen aikuiskoulutukseen, korkeakoulujen järjestämään täydennyskoulutukseen ja avoimeen korkeakouluopetukseen suuntautuvaa tutkimustoimintaa.
18. Aikuiskoulutuksen menetelmiä sekä erityisesti monimuoto-opetuksessa tarvittavia opiskelijakeskeisiä työtapoja ja oppimateriaaleja kehitetään. Etäopetusta tehostetaan.
19. Opetusministeriön ja työvoimaministeriön yhteistyönä kehitetään aikuiskoulutuksen tieto- ja neuvontapalvelu, joka ylläpitää aikuiskoulutuspalvelujen kattavaa tiedostoa ja antaa tarvittaessa henkilökohtaista opinto-ohjausta.

VI Muut toimenpiteet

20. Ammatillista aikuiskoulutusta antavien laitosten keskinäistä yhteistoimintaa tehostetaan. Niiden toimintamahdollisuuksia parannetaan siten, että ne voivat nykyistä tehokkaammin käyttää hyväkseen ulkopuolisia asiantuntijoita. Opettajien opetus- ja työvelvollisuudet pyritään määrittelemään entistä joustavammin. Lisäksi tehostetaan opettajien jatko- ja täydennyskoulutusta.
21. Opetusministeriö asettaa tämän päätöksen toteuttamista ja ammatillisen aikuiskoulutuksen muuta kehittämistä varten seurantaryhmän, johon kutsutaan myös muiden asianomaisten valtionviranomaisten, kuntien keskusjärjestöjen ja työmarkkinaosapuolten edustajia.

Toimenpiteiden laajuudesta ja voimavarojen määrästä päätetään vuosittain valtion tulo- ja menoarvioesitysten yhteydessä.

Kokonaisvastuu tämän päätöksen toteuttamisesta kuuluu opetusministeriölle ja muun kuin korkeakouluissa annettavan opetuksen osalta ministeriön alaisille keskusvirastoille sekä aluetasolla lääninhallituksille. Opetusministeriö koordinoi ehdotettujen toimenpiteiden toteuttamista myös muiden ministeriöiden hallinnonaloilla.

Helsingissä 24. päivänä maaliskuuta 1988

Aikuiskoulutuksen tutkimus- poliittinen ohjelma

Juha Sihvonen

Kommentteja aikuiskoulutuksen tutkimuspoliittisesta ohjelmasta

Aikuiskoulutusneuvoston tutkimusjaosto on saanut valmiiksi aikuiskoulutuksen tutkimuspoliittisen ohjelman, jota minua pyydettiin kommentoimaan ns. "kentän näkökulmasta". Suostuin, vaikka tiedän varsin hyvin, etten missään tapauksessa kykene edustamaan aikuiskoulutuksen kenttää kuin hyvin rajoitetussa määrin. Tämä seikka on pidettävä mielessä, kun kommenttejani luetaan.

Lähtökohdaksi tutkimuspoliittista ohjelmaa arvioitaessa on hyvä ottaa se tosiasia, että siinä esitetyt kannanotot edustavat ylintä aikuiskasvatuksen asiantuntemusta maassamme. Tutkimusjaoston työskentelyyn ovat osallistuneet mm. molemmat aikuiskasvatuksen professorit. Tutkimuspoliittisen ohjelman käsikirjoitus on vt. professori Tapio Vahervan laatima.

Ohjelman alussa tutkimusjaosto selvittää aikuiskoulutustutkimuksen asemaa valtion tiedepoliitikassa. Päälinnainen havainto tästä selvityksestä on se, ettei edes valtakunnan tason tiedepoliitikassa aikuiskoulutustutkimuksen asema ole selkiytynyt. Sitä harjoitetaan usealla taholla ilman riittävää koordinaatiota ja resursseja. Ei sen vuoksi ole mikään ihme, että kentällä tapahtuvasta aikuiskoulutuksen tutkimuksesta jaosto toteaa ainoastaan, että "aikuissoppilaitoksissa on viriämässä entistä enemmän pienimuotoisia kokeilu- ja selvityshankkeita". Näin todellakin on asianlaita. Uskon, että varsin yleinen ongelma näiden hankkeiden virittäjille on se, että tällaiselle

oma-aloitteisuudelle on varsin vaikeaa saada konkreettista tukea. Millään taholla ei ole tähän tarkoitukseen varattuja resursseja juuri nimeksikään. Eikä aina ole edes selvää, kenen puoleen kääntyä, jos haluaa saada asiansa kuulluksi.

Myöskin kentän näkökulmasta voidaan siksi yhtyä siihen jaoston kannanottoon, etä valtiovallan tärkein tehtävä on parantaa aikuiskoulutustutkimuksen taloudellisia edellytyksiä.

Tämän jälkeen jaosto selvittää, millaista tähänastinen aikuiskoulutustutkimus on ollut. Jälleen se tekee saman havainnon kuin edellä, että "myös yliopistojen ulkopuolinen tutkimus- ja kokeilutoiminta on lisääntymässä". Tämän tutkimuksen luonne on jaoston mielestä ollut lähinnä suunnitellua tukevaa, joskin joukossa on ollut muutamia teoreettiselta otteeltaan merkittäviä töitä. Yleisenä pyrkimyksenä koko aikuiskoulutustutkimuksen suuntaamiselle jaosto esittää, että "irralisista ja pragmaattisista tutkimusyrityksistä pitäisi pyrkiä laaja-alaisempiin, tutkijaryhmin tehtäviin, riittävää teoreettista otetta omaaviin tutkimushankkeisiin". Tämä kannanotto on tieteellisyyden takaamiseksi mitä aiheellisin, mutta toivottavasti sitä ei tulkita niin, että sellainen käytännönläheinen tutkimustoiminta, jollaista kentällä suoritettava tutkimus usein on, ei enää jatkossa ansaitsisi tulla tuetuksi. Jos jaoston asettamat kriteerit tulee täyttää, ennen kuin tutkimuspro-

jektii on kelvollinen aloitettavaksi, epäilen, ettei kentältä nouse yhtään tukemisen arvoista tutkimushanketta.

Aikuiskoulutustutkimuksen kehittämistarvetta pohtiessaan jaosto esittää alan tutkimusrahoituksen voimakasta kasvattamista. Perustutkimuksen lisäksi jaoston mielestä opetusministeriön ja muiden yhteiskunnallisten tutkimusrahoitajien tulee tukea myös sellaista tutkimusta, joka pyrkii löytämään ratkaisuja ajankohtaisiin ongelmiin. "Aikuiskoulutuksen kokeilua ja kehittämistä tukevan tutkimuksen aseman on korostuttava ja opetusministeriön on kiinnitettävä erityinen huomio tällaiseen tutkimukseen."

Kentän edustajana olen tämsälleen samaa mieltä jaoston kannanoton kanssa. Vähän myöhemmin jaosto toteaa, etä tutkimustieto on toistaiseksi välittynyt varsin heikosti suunnittelun ja päätöksenteon tarpeisiin. "Pitäisikin rakentaa kiinteämmät yhteydet opetushallinnon kokeilu- ja kehittämistoiminnan ja varsinaisen tutkimuksen välille." Jälleen kannatettava kannanotto myös kentän kannalta.

Luetellessaan kiireellisiä tutkimustehtäviä jaosto päätyy seuraaviin tutkimusaiheisiin:

- työelämän nopeutuvan muutoksen hallintaan liittyvät ongelmat
- aikuiskoulutuksen tehokkuus ja vaikuttavuus
- aikuisten opettamisen ja oppimisen ongelmat
- opintojen ja koulutuksen rakenteeseen ja organisoimiseen

liittyvät ongelmat sekä opinto-sosiaaliset kysymykset aikuis-koulutuksessa.

Vapaan sivistystyön edustajana päällimmäinen havainto on se, että jaoston tarkastelua tuntuu oh-jaavan varsin voimakas pyrkimys nähdä aikuiskoulutuksen kehittäminen osana työelämän kehittä-mistä. Tämä painotus ei ole enää mikään yllätys, mutta se ei tee siitä yhtään ongelmattomampaa vapaan sivistystyön perspektiivistä. Onko todellakin niin, että yhä edelleen — esim. yhteiskunta-tieteellisessä keskustelussa esitetyistä varauksista huolimatta — työ yksinomaan riittää määrittämään aikuiskoulutuksen kehittämistarpeet? Yhäkö edelleen riittää, että ihmisten opiskelutarpeet johde-taan ensi sijassa työelämän tar-peista?

Ymmärrän kyllä, että työ on mi-tä keskeisin asia ihmisen elämä-sä ja että koulutuksen on kaikin mahdollisin tavoin varustettava toimimaan työelämässä. Mutta ei-kö esim. vapaa-ajan merkitys ole jatkuvasti korostumassa? Eikö yhä tavallisempaa ole se, että työ koetaan välineeksi, joka yhä mahdolli-suudet itsensä toteuttamiselle va-paa-aikana? Mitä tästä seuraa ai-kuiskoulutukselle? Entä ovatko ai-kuiskoulutuksen haasteet muuttu-neet niin kapea-alaisiksi, että riit-tää, kun niitä tutkitaan työn kaut-ta? Miten aikuiskoulutuksen tulisi ottaa huomioon esim. ympäristö-ongelmien kärjistyminen? Entä so-danuhka? Vieläkö tarvitaan ns. henkistä itsensä kehittämistä?

Eivät nämäkään kysymykset ole uusia, mutta jotenkin tuntuu siltä, että niiden merkitys aikuiskoulu-tuksen kannalta koetaan yhä vä-häisempänä. Tämä on sitäkin mer-killisempää, kun juuri aikuiskoulu-tuksen ydin, vapaa sivistystyö, on saanut tärkeimmät perustelut ole-massaolleen tämän tyyppisten kysymysten kautta. Nyt, kun ongel-mien laajuus ja monimutkaisuus on kasvamistaan kasvanut, ne ei-vät enää tunnu tärkeiltä edes ai-kuiskoulutustutkimuksen suuntaa-misen kannalta. Vapaan sivistys-tön edustajana tällainen kehitys huolestuttaa.

Työelämän määräävyydestä huolimatta tutkimusjaoston esittä-mistä kiireellisistä tutkimustehtä-

vistä kolme viimeistä koskettaa myös vapaata sivistystyötä. Useat jaoston esittämät esimerkit tutki-mustehtävien konkretisoinneista sopivat sellaisinaan myös vapaan sivistystyön keskeisten ongelmien kuvauksiksi. Tärkeää onkin nyt se, että vapaan sivistystyön piiristä kye-tään nostamaan esiin sellaisia tutkimushankkeita, ettei niiden kii-reellisyyttä kyetä kiistämään. Kysy-mys ei vapaan sivistystyön puolel-la todellakaan ole siitä, etteikö ajankohtaisia ja tärkeitä tutkimus-tarpeita olisi tälläkin sektorilla. Paras tapa edesauttaa vapaan sivi-stystyön unohtumista tutkimusraho-ja jaettaessa on se, ettei täältä edes tuoda esille mielenkiintoisia tutkimushankkeita.

Seuraavassa jaksossa tarkastel-laan aikuiskoulutustutkimuksen organisointia ja resurssointia. Ja-osto toteaa, että periaatepäätöksis-sä, yleissuunnitelmissa ja puheis-sa on korostettu tutkimuksen mer-kitystä aikuiskoulutuksen kehittä-misessä. Hyvät puheet eivät kuitenkaan ole jaoston mielestä näky-neet vastaavana määrärahojen li-säyksenä. Tämä arvio pitää var-masti paikkansa.

Aikuiskoulutuksen tutkimuksen organisoinnissa on jaoston mu-kaan kolme päävaihtoehtoa: yli-opistojen tutkimusresurssit, Suo-men Akatemian tutkimusrahoitus ja valtion virastojen tutkimus- ja kokeilumäärärahat. Koska yliopis-tot kasvattavat ne henkilöt, jotka ovat kykeneviä toimimaan tutkijoi-na, tulisi valtiovallan tukea niitä laitoksia, joilla on luontevat kyt-kennät aikuiskoulutukseen ja sen ongelmiin. Myös aikuiskoulutta-jien yliopistollinen perus- ja lisä-koulutus vaatii lisää resursseja. Ly-hyesti sanoen: lisää virkoja yliopis-toille. Olen varma, että tälle vaati-mukselle tulee täysi tuki myös kentältä.

Hallinnon ja korkeakoulujen kasvavista tutkimusresursseista koituisi hyötyä myös kenttää pal-velevälle tutkimukselle, mikäli ja-oston esitykset toteutuvat. Jälleen kentän kannalta on kuitenkin mer-kittävää se, että jaosto korostaa resurssien suuntaamista laajem-pien kokeilujen tieteelliseen seuran-taan. Usko selvitystyyppiin kokeiluihin tuntuu romahtaneen. Toivottavasti tieteellisyuden tavoitelu ei kuitenkaan johda kenttää palvelevan kokeilu- ja tutkimustoi-minnan kuihtumiseen.

Suomen Akatemialta jaosto odottaa joustavien ja innovoivien or-ganisointiratkaisujen kokeilemistä. Tällaisia voisivat olla tutkimuspro-jektit, joiden kysymyksenasettelut ovat monitieteisiä. Projektin johta-jaksi voitaisiin palkata 'tutkijapro-fessorin'. Esimerkin tällaisesta pro-jektista tarjoaa jaoston mielestä syksyllä 1987 haettavaksi julistettu jatkuvan koulutuksen tutkimus-määräraha. Myös kentän kannalta tulee olemaan mielenkiintoista, millaisiin tutkimushankkeisiin em. jatkuvan koulutuksen määrärahaa tullaan käyttämään.

Valtion virastojen tutkimus- ja kokeilumäärärahoista jaosto toteaa lyhyesti, että niitä tulisi kehit-tää. Myös toimeksiantotutkimuksia tulisi aikaisempaa enemmän suunnata aikuiskoulutukseen. Koska kentältä nousseet kokeilu- ja tutkimushankkeet rahoitetaan useinmiten juuri virastojen määrä-rahoista, olisi toivonut, että jaosto olisi vaatinut myöskin niiden sel-vää lisäämistä.

Aikuiskoulutustutkimuksesta tiedottamisessa jaosto näkee kes-keisenä ongelmana sen, "kuinka aikuiskoulutusta koskeva relevant-ti tieteellinen tieto saadaan tehok-kaasti palvelemaan kulloinkin ajankohtaisia uudistushankkeita kuten myös jatkuvaa käytännön toiminnan suunnittelua, toimeen-panoa ja seurantaa". Ongelma on todella keskeinen myös kentältä katsottuna. Se saattaa joskus tun-tua suorastaan keskeisimmältä, sillä niin vaikeaa voi olla hankkia tietoa ajankohtaisista tutkimustu-loksista. Sen vuoksi pidän erityi-sen hyvänä jaoston ehdotusta siitä, että aikuiskoulutusalan semi-naaritoiminnasta muodostettaisiin pysyvä instituutio, jonka piirissä tutkijat, hallinto ja kenttä kohtaavat toisensa.

Lopuksi jaosto esittää, että uu-den aikuiskoulutusneuvoston yhteyteen perustetaan tutkimusjaos-to. Jaoston tehtäväksi tulisi mm. käsitellä esimerkiksi valtion budje-tissa osoitettujen tutkimusmäär-rahojen jakoesityksiä. Tällaisen ai-kuiskoulutustutkimusta keskitety-ti koordinoivan elimen saaminen olisi myös kentän kannalta hyö-dyllistä, sillä helpottaisihan se toivottavasti tietojen saammista ai-nakin siitä, kenen puoleen erilais-ten kokeilu- ja tutkimushankkei-den kanssa voisi kääntyä.

Ajatuksia tutkimuspolitiikasta

Valtiovalta ministereiden suulla, työmarkkinajärjestöt ja monet muutkin tahot ovat nyt keksineet *aikuiskoulutuksen*. Miltei liturgian tavoin mainitaan Aikuiskoulutus ja siihen liittyvä Tärkeä Tutkimus lähes samaan hengenvetoon kuin Rakennemuutos. Viive on runsaat 10 vuotta — jos lähdemme siitä, että tärkeimmät aikuiskoulutuksen periaatteet, tehtäväalueet, ongelmat ja tarpeet määriteltiin jo 1975 Aikuiskoulutuskomitean II:ssa osamietinnössä! Syntyikin epäily, että aikuiskoulutusta käytetään laastarin tavoin, peittämään n.s. rakennemuutoksen naarmut ja hiertymät.

Aikuiskoulutusneuvoston tutkimusjaosto on julkaisut Aikuiskoulutuksen tutkimuspoliittisen ohjelman. Tässä tilanteessa aikuiskoulutusneuvoston aktiviteetti on todella tärkeä. Tutkimusjaoston ohjelman (miksi kaikkia suunnitelmia, kartoituksia, katsauksia tms. nykyään kutsutaan ohjelmiksi?) ovat laatineet todelliset aikuiskoulutuksen osaajat, ja sen huoma.

Alkulukujen katsaukset aikuiskoulutustutkimuksen asemasta valtion tiedepolitiikassa sekä tähänastisesta tutkimuksesta Suomessa ovat asiallisia ja palauttavat lukijan mieleen vuosikymmeniä kestäneen tilanteen (varojen puutteen, tutkijoiden koulutuksen tarpeen, aikuiskoulutustutkimuksen hajainaisuuden jne). Näistä jaosto siirtyy listaamaan kiireelliset tutkimustehtävät ja lopuksi esittämään ehdotukset välittömiksi toimenpiteiksi.

Tärkeäksi kohdaksi nousee mielestäni jaoston näkemys aikuiskoulutuksen perusteita koskevan filosofisen ja historiallisen tutkimuksen kuten myös aikuisen yksilön psykologisen tutkimuksen lisätarpeesta. Samoin katson jaoston olevan oikeilla linjoilla esittäessään, että on pyrittävä laaja-alaisempiin, tutkijaryhmin tehtäviin ja riittävää teoreettista otetta omaaviin tutkimushankkeisiin.

Käytännössähän tämä merkitsee huomattavan paljon enemmän

yhteistyötä ja yhteistuumia alueen tutkijoiden kesken. Monitieteisyyden takaamiseksi tulisi lisäksi saada yhteys niihin moniin tutkijoihin, jotka eri laitoksissa, aivan toisenlaisten nimikkeiden alla tekevät aikuiskoulutukseen liittyvää tutkimusta.

Sen sijaan en nielemättä hyväksyisi muodikkaan yleistä käsitystä, että aikuiskoulutuksen ja -tutkimuksen tulee palvella kaikkea mahdollista muutosta työelämässä. Tässä jos jossain tarvitaan tukevaa koulutus- ja tutkimusfilosofista ja eettistä pohdintaa ennenkuin laukataan mukaan.

Aikuiskoulutuksen käsitejärjestelmä sekaantuu yhä enemmän. Tilastolliset käsitteet (esim. lyhyen koulutuksen saanut aikuinen) ovat jo kauan sekottaneet tutkijoiden todellisuuden tarkastelua. Samoin erät aksiomaattisesti hyväksytyt ideologiset näkemykset siitä, että riistetty ja orjuutettu (mikäli nyky-yhteiskunnassa sellaista täysin tahdotonta yksilöä löytyy) ei voi alennustilastaan nousta. Kasaantuvaa epäoikeudenmukaisuutta on toki olemassa. Mutta olisi myös kiinnostavaa tutkia, mitkä piirteet ovat ominaisia esim. niille tuhansille aikuisille, jotka ovat pystyneet rikkomaan tämän ”symmetrian” (symmetry break) ja kääntämään spiraalin liikkeen toiseen suuntaan? Jos sosiaaliset, kulttuuriset ja taloudelliset lähtökohdat ovat olleet heikot, mistä johtuu, että on ihmisiä, jotka siitä huolimatta pystyvät kääntämään elämänkulkunsa, kaikkien deterministisesti yökkäävien tilastolaskintojen harmiksi.

Kiireellisten tutkimustehtävien listassa on toki aivan hyviä otiskoita ja oivalluksia — useimmat niistä kaikille aikuiskoulutuksesta ja sen tutkimuksesta kiinnostuneille hyvin tuttuja. Juuri tässä jaoston paperin (ohjelman!) tärkeimmässä kohdassa olisi ehkä odottanut tuota äsken kuulutettua teoreettista ja filosofista pohdintaa. Jos esim. tarkastelemme aikuisen ihmisen elämän kokonaisuutta ja hänen enemmän tai vähemmän tietoista pyrkimystään elää elä-

määnsä niin, että se häntä tyydyttää ja että hän saa ympäristönsä kunnioituksen ja paitsi sosiaalisen hyväksynnän, myös riittävän toimeentulon — mitkä ovat ne tekijät (valmiudet, tahto, energia, tietoisuus) ja ihmisten väliset relaatiot kussakin aikuisiän vaiheessa, jotka ovat keskeisiä? Ja jos ne puuttuvat, tai ovat vain heikosti ”kehittyneet” tms. kuinka aikuinen voi *kompensoida niitä sosiaalisaiton vaiheita*, joista hän on jäänyt paitsi? Voi olla, että joudumme toteamaan, ettei aikuiskoulutus aina anna ratkaisevaa vastausta.

Kokonaisuudesta puhuttaessa olisi myös yhtä tärkeää ja kiinnostavaa saada tietoa n.s. informaalisen oppimisen strategioista, ehkä jokaisen yksilön omasta strategiasta hänen ratkoessaan arkipäivän ongelmiaan. Oppimistutkimusdeoihin tutustuttaessa saa joskus sen käsityksen, että aikuinen ei yleensä ole oikein selväsaati sitten tervejärkinen, vaan että häntä on lähestyttävä jollain aivan erinomaisen aikuisdidaktisella tavalla.

Työn opinnollistaminen on mielestäni ehkä kaikkein kiinnostavin koulutuksen haaste ja tutkimuksen kohde. Aikuinen on työelämässä aktiivinen, toimiva yksilö, joka tietää mitä tekee ja yleensä osaa sen. Työssä hän on valtaosan aikuispäivästään; työ on suuressa määrin aikuisen ihmisen elämä. Olsi kummallista, jos sieltä ei löytyisi ne lähestymistavat, valmiuksien omaksumisstrategiat ja monta muuta hyvää asiaa, joita aikuiskoulutuksessa tarvitaan. Jos vain tutkijat ja kouluttajat pääsisivät irtaantumaan Kaikkietävän raskaasta kaavusta.

Yllä olen esittänyt hajamietteitä ja ajatuksia, jotka heräsivät taas kerran tutunomaista tekstiä lukiessa. Kannatan esitystä Suomen Akatemiaan perustettavasta alan tutkijaprofessuurista — sieltä puuttuukin tällä haava täysin alan asiantuntemus, saati sitten siihen perustuva aikuiskoulutustutkimuksen perusteellinen pohtiminen ja uusi historian ja nykytilanteen analyysiin perustuva perspektiivien avauskyky.

Kehittämisehdotusten arviointia

Olli Rätty

Ammatillisen koulutuksen kehittäminen 1988—90 — näkemyksiä Aikuiskoulutusneuvoston esityksistä

Veli Lehtisen johtaman Aikuiskoulutuskomitean toinen mietintö ilmestyi vuonna 1975. Sen jälkeen on istunut lukuisia toimikuntia ja työryhmiä, jotka ovat pyörittäelleet samoja asioita uudelleen ja uudelleen. Asioiden siirtäminen hallinto-organisaation ulkopuolisten ryhmien käsiteltäväksi on antanut keskiasteen koulunuudistuksen syövereissä painiville virkamiehille ja opettajille oikeutuksen olla ajattelemaan ammatillisen aikuiskoulutuksen tarpeita. Nyt kun nuorten koulutus on pääosin uudistettu, voimia on käytettävissä aikuiskoulutuksen kehittämiseen. Ajoitus näyttää siinä suhteessa toimivan hyvin, että vasta nyt aikuiskoulutuksen vaateet nousevat joka taholta. Normaalia kiirettä olisi kuitenkin pidettävä, kuten käsittelyssä olevan mietinnön otsikoinnista näkyy — se kun on ajoitettu vuosille 1988—90.

Omnistutaanko?

Runsaan vuosikymmenen turhauttava puhuminen ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämisestä ilman näkyviä tuloksia on osittain seurausta siitä, että minkään komitean tai työryhmän esitysten tultua julki, vastuuta toiminnan käynnistämisestä ei ole selvästi osoitettu millekään organisaatiolle eivätkä aloitteet valtion menoarvioon ole saaneet vastakaikua. Laajamittainen tavoitteellinen toiminta edellyttää perusteiden selkiyttämistä, toiminnallisten tavoitteiden asettamista, vastuunantamista niiden toteuttamisesta joillekin organisaatioille, rahoituksen järjestämistä, yleisen yhteiskunnallisen

tuen hankkimista asialle sekä seuranta-asioiden toteutumisesta. Tähän asti olemme liikkuneet pääasiassa vain perusteiden selkiyttämisen tasolla. Vaikka Aikuiskoulutusneuvosto asettaa tehtäviä jo kuluvalle vuodelle ja parille seuraavalle, sen ote on edelleen aikuiskoulutuksen kokonaisuutta hahmottava eikä konkretisoiva. Pystyykö opetushallinto tässä vaiheessa organisoitumaan niin, että asiat lähtevät etenemään, pystyykö se Joensuun kokouksen hengessä pitämään kiinni poliittisesta vedosta ja saako se rahoitusjärjestelmät toimivaan kuntoon, tullaan näkemään tämän ja ensi vuoden aikana. Ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämisessä ollaan nyt taitokohdassa. Onnistumisen hyväksi on nyt tehtävä työtä. On luotava henkeä, on keskusteltava, on vietävä asioita eteenpäin kaikilla rintamalla. Minusta ote ammatillisen aikuiskoulutuksen potkaisuun eteenpäin näyttää nyt hyvältä.

Koulutustarve

Aikuiskoulutusneuvosto on monien muiden ryhmien tavoin selvittänyt koulutustarjonnan järjestämistä sekä rahoitusperiaatteita. Paneutuminen koulutustarpeeseen on aina jäänyt tuonemmaksi. Neuvoston käsityksenä on, että "aikuisten koulutustarpeen selvittäminen valtakunnan tasolla tulee olla opetusministeriön yhteydessä toimivan koulutussuunnittelun neuvottelukunnan työtä. Alueatasolla tehtävä koulutustarpeen selvittäminen on tarkoituksenmukaista järjestää lääninhallitusten kouluosastojen, työvoimapiirien ja oppi-

laitosten yhteistyönä." Neuvoston mainitsema yhteistyötahot voivat kuitenkin vain sopia keskenään siitä, miten koulutusta tarjotaan aikuisille. Silloinkin voidaan sopia vain oppilaitosten tarjonnasta. Yrityksen ja laitoksen työntekijän ja hänen työnantajansa odotukset sekä aikuisen omaehtoiset odotukset koulutuksen suhteen ovat jääneet toissijaisiksi. Odotukset ovat yrityskohtaisia ja yksilöllisiä, elinkeinoalakohtaisia, alueellisia ja ne riippuvat oleellisesti ihmisen elämäntilanteesta sekä työtilanteesta työpaikalla. Odotukset muuttuvat koko ajan mahdollisuuksien myötä. Jos aikuinen voi saada koulutusta muutoin kuin koulunpenkillä, hänen osallistumisensa ja odotuksensa voivat muotoutua oleellisesti. Koulutustarpeen selvittäminen on vietävä ihmisten ja yritysten sekä laitosten tasolle. Osittain se voidaan — ja tulee — liittää yritysten ja laitosten yhteistoimintalain mukaisiin suunnitelmiin.

Henkilöstökoulutus

Aikuiskoulutusneuvosto pitää yritysten ja laitosten henkilöstökoulutusta — aivan oikein — yritysten kannattavuuden ja tuottavuuden sekä työntekijöiden ammattitaidon ja uralta etenemisen kannalta merkittävänä. Neuvoston tähän liittyvä kannanotto, "että henkilöstökoulutusta tulisi lisätä huomattavasti ja että koulutus tulisi kohdentaa myös vanhempiin ikäluokkiin, jotta nämä pysyisivät paremmin mukana työelämässä", jättää sijaa pohdinnoille. Esinnäkin miten henkilöstökoulutuksen vastuu ja

kautuu yhteiskunnan ja työnantajien kesken. Rahoitusperustaksi on jo valtioneuvostossa päätetty, että työnantajan tulee vastata henkilöstökoulutuksen kustannuksista. Suureksi osaksi työnantajat tulevat itse järjestämään henkilöstölleen koulutusta. Pystyvätkö oppilaitokset tällöin kehittymään siten, että yritysten ja laitosten kannattaa ostaa niiltä koulutuspalveluja? Kuinka pitkälle yhteiskunnan kannattaa huolehtia palvelujen tarjonnasta? Tulevatko yksityiset koulutusyritykset kilpailemaan julkisten palvelulaitosten kanssa? Henkilöstökoulutuksen osalta yritykset ja laitokset voivat asioida suoraan oppilaitosten kanssa, jolloin ne maksavat koulutuspalvelusta täyden hinnan oppilaitokselle. Oppilaitosten on kehitettävä ja niitä on kehitettävä kilpailukykyisiksi koulutuspalveluja tarjoaviksi laitoksiksi.

Yllä oleva lainaus kiinnitti toisaalta huomiota vanhenevien ikäluokkien koulutukseen. Kyseessä on oleellisen tärkeä yhteiskunta- ja työvoimapolitiittinen asia. Meillä on viime vuosikymmenten aktiivinen työvoimapolitiikka merkinnyt työllisyyskoulutuksen järjestämistä pääasiassa työttömäksi joutuneille, mutta jossain määrin myös työttömyysuhan alaisille ihmisille. Työllisyyskoulutus on pääasiassa ollut sairauden parantamista, ei terveydenhuoltoa, johon neuvoston esitys tähtää. Sairauden parantamisessa työllisyyskoulutus on neuvoston mielestä siten leimautunut, että nimikkeestä tulisi kokonaan päästä eroon. Nimike-asia on tietenkin tärkeä, mutta tärkeämpi on, että työntekijöiden ammattitaitoa jatkuvasti pidetään yllä ja että rakennemuutosten sivuun sysäämällä työntekijä voi saada vahvan koulutuksen päästäkseen uudelleen kiinni työhön. On tärkeää huomata, niinkuin viimeaikaisissa keskusteluissa olen usein kuullut todettavan, että "työtön tarvitsee yhtä hyvän koulutuksen kuin mitä omaehtoisesti koulutukseen hakeutuva saa".

Omaehtoinen koulutus — tutkintojärjestelmä

Omaehtoinen koulutus voi olla henkilöstökoulutuksen luonteista täydennyskoulutusta, jolla ihmisen jatkuvasti täydentää tietojaan ja taitojaan. Sen ohella pitkäjänteinen tutkintojen suorittaminen ja niiden liittäminen uralla etenemiseen ja henkiseen kasvuun motivoi ihmisiä jatkuvaan koulutukseen ja aktiiviseen elämään. Aikuiskoulutusneuvosto kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että "aikuisopiskelijan kannalta on koko aikuiskoulutusjärjestelmän hahmottomuus suuri ongelma". Ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmä kokonaisuudessaan — nuorten ja aikuisten koulutus toisiinsa liitettynä — on tärkeä opiskelun ja koulutuksen ryhdittäjä. Se on runko, jonka ympärille täydennyskoulutus voi rakentua kuin liha luun ympärille. Tutkintojärjestelmän muotoutumista tulee edelleen selkiyttää. Keskiasteen uudistuksessa tutkintojärjestelmä — koulutusammatit — muodostettiin siten, että työelämän eri tehtäviin oli osoitettavissa etenemisväylä ammatillisessa peruskoulutuksessa. Yhdistämällä nuorten ja aikuisten ammatillisten tutkintojen järjestelmä kokonaisuudeksi koulutusammattien määrää voidaan vähentää ja siirtää erikoistavia tutkintoja aikuiskoulutuksen puolelle. Tutkintojärjestelmän kehittäminen tulee muodostamaan perustan ammatissa toimivien ihmisten jatkuvan koulutuksen järjestämiselle.

Monimuoto-opetus/opiskelu

Monimuoto-opetus tai monimuoto-opiskelu on mietinnössä sivutettu toteamuksin, jotka osoittavat neuvoston pitävän selvänä asian etenemistä. Neuvosto toteaa esimerkiksi, että "tavoitteellisen tutkinnon suorittaminen monimuoto-

opetuksen periaatteella tulee olla mahdollista". Ammatillisessa koulutuksessa on todella runsaasti mahdollisuuksia eriluonteisiin opiskelu- ja opetusmuotoihin, kuten erilaiset työpaikkakoulutuksen muodot, itsenäinen opiskelu, etäopetus yms. Jopa työssä saatu kokemus on joskus voitava lukea hyväksi osana tutkintoon tähtäävää opiskelua. Vaikka monimuoto-sana on ollut esillä kauan aikuiskoulutuksen käsitteistössä, vasta nyt ollaan käynnistämässä sen konkretisoimista ja käyttöön saattamista.

Kunnallinen tai alueellinen aikuiskoulutuskeskus

Neuvosto ottaa kantaa siihen, että tulisi "luoda eri ogamisaatioiden yhteistyönä kunnallinen aikuiskoulutuskeskus, joka vastaisi kunnan velvollisuudesta tarjota kuntalaisille aikuiskoulutuspalveluja". Toisaalta neuvoston mielestä "kullakin talousalueella tulee olla ainakin yksi koulutusyksikkö, joka osaltaan huolehtii tai välittää aikuiskoulutuspalveluja". Tässä tärkeässä asiassa neuvosto näyttää siis vielä etsivän linjaa. Asiaa käsitellään parhaillaan työskentelevässä Kurssikeskustoimikunnassa, joten se on etenemässä. Ammatillisista kurssikeskuksista ollaan muodostamassa aikuiskoulutuskeskuksia, joiden tehtäviin kuuluu työllisyyskoulutuksen ohella myös muu ammatillinen aikuiskoulutus. Kurssikeskukset muodostavat yhdessä ammatillisten oppilaitosten kanssa koulutusresurssin, jota kokonaisuudessaan voidaan käyttää ja tulee käyttää hyväksi. Kunnan tai laajemman kuntaryhmittymän kannattaa aktiivisesti paneutua ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämiseen elinkeinotoimintansa tueksi. Oleellista on yhteistyömuotojen kehittäminen kaikkien opetuslaitosten kesken.

Aikuiskoulutuksesta markkinatavaraa

Opetusministeriön alainen aikuis-koulutusneuvosto on muistiossaan 16.12. 1987 jatkanut aikuiskoulutuspolitiikan tavoitemäärittelyssä aikuiskoulutuskomitean ja valtioneuvoston periaatepäätöksen (1978) aloittamalla linjoilla. Sen mukaan aikuiskoulutuspolitiikan neljän perustavoitteen joukkoon kuuluvat mm. koulutuksellisen tasa-arvon lisääminen sekä tuotannon edistäminen — ammattitaidon kehittäminen.

Oletetun lisääntyvän koulutuskysynnän ja -tarpeen tyydyttäminen edellyttää huomattavaa lisärahoitusta. Koska valtiovalta ei ilmeisesti kykene tai halua lisätä osuuttaan, on jouduttu etsimään muita rahoituslähteitä: kuntia, yksityisiä työnantajia, koulutusyksiköitä ja koulutettavia eli niitä, jotka jo nytkin osallistuvat rahoitukseen. Merkittävänä kannanottona muistiossa on esitetty yhteiskunnan sekä yksityisen sektorin ja yksityisten henkilöiden välisen kustannusten jakoperusteiden tarkentamista. Esitykset rakentuvat valtioneuvoston periaatepäätökseen ammattillisen aikuiskoulutuksen rahoittamisen suunnitteluperiaatteista (5.3. 1987).

Koulutuksellinen tasa-arvon utopia?

Aikuiskoulutusneuvosto pitää koulutuksellista tasa-arvoa edelleen hyväksyttävänä tavoitteena. Julkisen vallan on neuvoston mukaan kannettava päävastuu siitä, että kaikilla maamme asukkailla on käytettävissä koulutuspalveluja, ja että väestöllä on myös tosiasialliset mahdollisuudet osallistua koulutukseen. Mutta päästäänkö siihen sillä, että koulutus muutetaan maksulliseksi ja kustannusvastuuta siirretään pois yhteiskunnalta?

Tuskin, koska palkallinen opintovapaajärjestelmä, erilaiset koulutusrahastoratkaisut tms:t eivät ole näköjään vielä kypsiä laajamittaiseen käyttöön (Aikuiskasvatus 3/87). Nykyiset työmarkkinasopimukset eivät suosi omaehtoista koulutusta ja esitetyt rahoitusmallit eivät ole riittävän houkuttelevia elintasostaan huolehtivalle yksilölle. Koulutuksellisen tasa-arvon toteuttaminen edellyttää työmarkki-

najärjestöjen lähentymistä sopimusteitse. Samoin se edellyttää työläinsäädännön uudistamista. Olisiko puhuttava aikuissopivollisuudesta ja -oikeudesta, jotta jotain alkaisi tapahtua?

Perustavoite, että aikuisella tulee olla mahdollisuus osallistua koulutukseen silloin, kun se on tarkoituksenmukaista hänen elämäntilanteensa kannalta, on oikea. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää yhteiskunnan panosta. Yhteiskunnan on huolehdittava, että eri puolilla maata ihmisillä on tasavertaiset koulutusmahdollisuudet, mutta niitä ei saavuteta sillä, että oppilaitosten välille luodaan kilpailutilanne — muka laadun, määrän ja kustannusten säätelyn nimissä (Melametsän perustelumuistio, Aikuiskasvatus 1—2/87). Meillä on riittävästi esimerkkejä kauppakuolemista, joiden syyt löytyvät kannattavuuslaskelmista — ei niissäkään ajatella ihmisten tasa-arvoa. Koulustarjonnan lisääminen ja monipuolistaminen kilpailuaselmassa markkinatalouden periaattein tuntuu oudolta. Tuskin kilpailu myöskään alentaa kuluja — eikä se ole tuttua muilta, kartellien valtaamilta markkinoilta?

Aikuiskoulutus tuotannon edistäjänä

Aikuisten ammatillista lisäkoulutusta pidetään yhtenä merkittävimmistä tuotantoa edistävästä keinosta. Yritysten keskinäisen ja kansainvälisen kilpailun takia huippuammattilaisista on jatkuva pula. Ammattitaito on kilpailuvalti!

Entä paraneeko ammatillisen aikuiskoulutuksen tehokkuus ja joustavuus esitetyillä rahoitusratkaisuilla, kuten Melametsä on perustelumuistiossaan väittänyt? Yritysten henkilöstökoulutusta, joka muodostaa huomattavan osan ammatillisesta aikuiskoulutuksesta, halutaan kehittää enemmän elinkeinoelämän tarpeita seuraavaksi vähentämällä riippuvuutta valtion rahoituksesta. Nykyinen valtion tuki ei kuitenkaan kata yritysten henkilöstökoulutuksesta aiheutuvia menoja kuin pieneltä osin. Miten käy, jos tuki kokonaan

loppuu? Väheneekö koulutuskin vastaavasti? Onko kaikilla työntekijöillä tämän jälkeen mahdollisuus osallistua koulutukseen?

Kun yrityksille annetaan enemmän vastuuta kustannusten rahoittajina, pitäisi samalla pystyä varmistamaan, että ne myös hoitavat oman koulutusvelvollisuutensa. Yritys, jolla menee kohtuullisesti, ei käytännössä ole valmis koulutamaan työntekijöitään. Se vetoaa tuotannollisiin syihin ja tilausruuhkiin. Yritys, jolla menee huonosti, ei ole kykenevä kustantamaan koulutusta. Koulutus on yritykselle kustannustekijä, jota karsitaan samoin kuin muitakin kustannuksia.

Vaikka jatkuvan koulutuksen merkitys tiedostetaan, ei siihen olla varauksettomasti valmiita sijoittamaan, kuten mm. koulutusrahastokeskustelu osoittaa. Jollei koulutuksen rahoitusta pystytä yhteiskunnan toimesta ohjailemaan — investoimaan tulevaisuuteen, ei Suomessa voida puhua laajamittaisesta tuotannon edistämisestä koulutuksen keinoin. Sen verran lyhytnäköisesti yritykset toistaiseksi toimivat.

Yksittäisen työntekijän ammatillinen kehittyminen jäisi siten aivan liiaksi kiinni, mikä sattuu olemaan hänen työpaikkansa ja työtehtävänsä ja mitkä sattuvat olemaan yrityksen lyhytnäköiset koulutustarpeet. Yhteiskunnan ei ole järkevää eikä hyväksyttävää toimia markkinatalouden pelisääntöjen mukaisesti koulutuskysymyksissä!

Nyt halutaan kehittää...

Aikuiskoulutusneuvosto on ottanut yleisiksi kehittämiskohteiksi ne toimenpide-ehdotukset, jotka eivät olleet merkittävästi edistyneet kaudella 1985—87. Mukana ovat hallinnon, tutkintojärjestelmän, aikuiskouluttajien koulutuksen, neuvonta- ja tietopalveluverkon, aikuisopintotuen ja Yleisradion roolin kehittäminen.

Oleellinen parannus nykyiseen tilanteeseen tulee hallinnon hajauttamis- ja delegointiehdotuksesta. Paikalliset koulutustarpeet on voitava ratkaista nopeasti ja joustavasti — paikallisesti. Kokonais-suunnittelu muodostunee kuitenkin

kin ongelmaksi, jos yritysten henkilöstökoulutusta ei voida kytkeä yhteen muun koulutussuunnitelun kanssa. Millä viranomaisella on valta puuttua yritysten sisäisiin asioihin?

Aikuisten tutkintojärjestelmän kehittämisen yhteydessä on esitetty, että aikuisten pitäisi päästä keski- ja korkeasteen koulutukseen ohi aloituspaikkakiintiöiden. Miksi? Eikö koulutuspaikkoja olekaan mitoitettu todellisen työvoima- ja koulutustarpeen perusteella? Annettaanko nuorisolle väärä kuva omista työllistymismahdollisuuksistaan? Oikeampi ratkaisu olisi, että tarpeeseen perustuvista kiintiöistä varattaisiin osa aikuisopiskelijoille.

Tutkintojärjestelmän kehittämisajatuksissa on kannatettavaa aikuisten elämäntilanteen huomiointona ja yksilöllisen koulutusohjelman mahdollistava järjestelmä, jossa on mm. monimuoto-opetuksen käyttömahdollisuus. Eri asia on, kuinka suuri tällaisen tutkintojärjestelmän tarve on koulutettavien piirissä. Ainakin vähiten koulutusta saaneiden kiinnostus tutkintoihin saattaa kokemusten mukaan jäädä vähäiseksi.

Aikuiskouluttajien koulutuksen kehittämistä on vuosikymmenien ajan mietitty useissa toimikunnissa ja ryhmissä. Taas esitetään uuden suunnitelman laatimista. Eikö jo olisi aika ryhtyä sanoista tekoihin?

Opettajien kokonaistyöajan teuttamistarve on ilmeinen koulutuksen joustavuuden takaamiseksi. Opettajien työsuhte-etujen varmistaminen tässä tilanteessa on vielä hoitamatta, mikä saattaa vaikeuttaa joustavaan koulutusjärjestelmään pääsyä.

Aikuisopiskelijoiden neuvontapalveluiden parantaminen ja lisää-

minen on paisuvan koulutustarjonnan takia välttämätöntä. Olisiko tässä eräs hallintoviranomaisten ja Yleisradion keskeisimmistä tehtävistä aikuiskoulutuksen kehittämisessä?

Ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittäminen

Koulutustarjonnan kasvattamiseksi halutaan lisätä mm. iltaopetusta, yksityisopiskelua, etäopetusta ja tuettua opiskelua. Kullekin talousalueelle halutaan saada ainakin yksi koulutusyksikkö, joka välittäisi aikuiskoulutuspalveluita. Näin on hyvä. Ammatillisten kurssikeskusten verkosto on siihen sopiva, vaikka mm. Melametsän perustelumiestiossa pidetään ongelmana sitä, että kurssikeskukset ovat laajentaneet toimintaansa työllisyyskoulutuksesta muuhun kurssitoimintaan! Kuitenkin kurssikeskukset on perustettu juuri aikuiskoulutusta varten ja ne jo tänä päivänä hoitavat talousaluekohtaisia ammatillista aikuiskoulutusta. Samoin niillä on toimivia yhteistyömalleja muiden oppilaitosten kanssa.

Ns. valtakunnallisten alojen koulutuksen suunnittelu ja resursointi vaatii valtiovallan toimia. Paikalliseen tarpeeseen pohjautuva suunnittelu ei välttämättä osoita tällaisia tarpeita. Epäillä voi myös opetusviranomaisten kykyä hoitaa yleensäkin koulutustarpeiden kartoitusta. Luontevammilla, ainakin ammatillisenkoulutuksen kohdalla, tuntuisivat työvoimaviranomaisten, teollisuuspiirien, työmarkkinajärjestöjen sekä oppilaitosten itsensä tekemät kartoitukset. Koordinointia toki siinäkin tar-

vitaan.

Yrittäjäkoulutus tuntuu olevan tämän päivän muoti-ilmiö. Koulutustarjontaa on runsaasti ja yrittäjillä on vaikeuksia löytää itselleen sopivin koulutusmuoto. Tyypillistä yrittäjäkoulutukselle kaikissa tapauksissa on ollut sen konsultoiva luonne, tietyn tyyppisten kataraktikaisujen etsiminen yrityksen ongelmiin. Kun KTM:n teollisuuspiireillä on olemassa tällaista toimintaa varten omat mallinsa, olisikin syytä keskittää koko yrittäjäkoulutus sen alaisuuteen. KTM voi ostaa koulutusta tarvittaessa oppilaitoksilta, samoin kuin muutkin tahot maksuperiaatteen toteutuessa.

Henkilöstökoulutukseen tulevaa julkista tukea halutaan kohdentaa työllisyshäiriöiden lieventämiseen ja pienyritysten kehittämiseen. Mutta onko järkevää antaa apua silloin, kun se on jo myöhäistä, esim. yritysten lomauttaessa työntekijöitään? Olisiko parempi antaa tukea ennakolta siten, ettei lomauttamisiin tarvitse mennä?

Ammatillisia kurssikeskuksia neuvosto haluaa kehittää opetushallinnon alaisiksi monipuolisia, muitakin kuin työllisyyskoulutuspalveluja tarjoaviksi ammatillisiksi aikuiskoulutuskeskuksiksi. Olisivatko ne edellä tarkoitettuja talousaluekohtaisia koulutusyksiköjä?

Työllisyyskoulutuksen rahoitusvastuu halutaan siirtää työvoimaministeriölle, jolla olisi mahdollisuus ostaa koulutusta kaikista opetushallinnon alaisista oppilaitoksista. Näin on jo tänäkin päivänä. Silti olisi tarpeen keskittää alueellinen työllisyyskoulutuksen järjestämis- ja koordinoimisvastuu ammatillisille kurssikeskuksille, joilla on siihen hyvät valmiudet päinvastaisista puheista huolimatta.

Maksupalveluperiaate — kehitystäkö?

Valtioneuvoston vuoden vanha periaatepäätös ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittamisen suunnitteluperiaatteista on otettu vastaan oikeastaan yllättävän vähäisen kritiikin — ehkä mielenkiinnonkin — saatelemana. Onhan aikuiskoulutuksen tärkeyttä kylläkin korostettu, ainakin juhlapuheissa, eräänä keskeisenä rakennemuutoksen hallintakeinona. Mutta tuon rahoituspäätöksen erästä ydinkohtaa, siirtymistä maksulliseen, työnantajan kustantamaan henkilöstökoulutukseen, on a.o. viranomaisissa voitu valmistella kohti käytännön toimenpiteitä ilman julkisuuden tai sidosryhmien kovaa kritiikkiä. Konsensus tuntuu tässäkin asiassa valitsevan, vaikka ehkä muuta odottaisi.

Edustamien oppilaitosmuodon, metsä- ja puutalousoppilaitosten piirissä ollaan kuitenkin melko huolestuneita aikuiskoulutuksen uusista rahoitusperiaatteista ja niiden mahdollisista seuraamuksista. Esitän tässä kirjoituksessa näitä huolenaiheita ja niiden perusteluita.

Valtioneuvoston periaatepäätös merkitsee lyhyesti ilmaistuna sitä, että työnantaja — lukuunottamatta pienyritystä — vastaa kaikista henkilöstökoulutuksen kustannuksista, myös kaikille avoimien kurssien osalta, joille se lähettää henkilöstönsä maksaan heille palkkaa kurssijalta. Valtion tukea tulevat saamaan vain omaehtoisesti, so. vapaa-aikanaan ja omin kustannuksin kurssille osallistuvat.

Metsä- ja puutalousoppilaitoksissa on — ilmeisesti muihin opetusaloihin nähden laajimmin — järjestetty alan työntekijöiden ja toimihenkilöstön lisäkoulutusta. Työnantajat ovat vuosittaisessa, julkisessa lisäkoulutustarviedustelussa ilmoittaneet palveluksessaan olevia henkilöitä kurseille, joiden osanottajat ovat näinollen edustaneet samoilla kursseilla eri työnantajia. Tästä järjestelystä on saatu poikkeuksetta myönteisiä kokemuksia sekä koulutukselliselta että myös metsä- ja puutalouden kehittämisen kannalta. Kun samalla alueella toimivat, esimerkiksi yksityismetsätalouden ja metsäteollisuuden toimihenkilöt voivat kurssilta pohtia keskenään työhönsä liittyviä asioita ja ongelmia, on tämä omiaan edistämään asioiden sujumista käytännössä ja aikaansaamaan muutakin myönteistä kehitystä. Järjestely on mm. taannut oppilaitosten ja työelämän kiinteän vuorovaikutuksen säilymisen, mikä nopeasti kehittyvässä oloissa on ensiarvoisen tärkeää. Nyt tällainen koulutus tulee tulkittavaksi henkilöstökoulutukseksi, sillä perusteella, että työnantaja lähettää osanottajat kurseille ja maksaa kurssijalta palkan. Näinollen

periaatepäätöksen mukaan työnantajien on maksettava myös koulutuksesta aiheutuvat kustannukset kurssimaksuina. On aihetta otaksua, että edellä kuvatun kaltainen, koulutus- ja yhteiskuntapoliittisesti tärkeä ammatillinen täydennyskoulutus ainakin oleellisesti vähenee ellei tyystin lopu metsä- ja puutalousoppilaitoksista. On vaikea kuvitella, että ammattitieto- ja -taitoja ylläpitävä täydennyskoulutus voisi kovin laajana jatkua omaehtoisuuden varassa. Työelämässä toimivien näkökulmasta lienee enemmän kuin kohtuullista odottaa, että he voivat käyttää vapaa-aikaansa ensisijaisesti virkistytymiseen ja harrastustoimintaan ja ehkä näihin liittyvään koulutukseen.

Kun työnantajat jatkossa joutuvat koulutuksen maksumiehiksi, on luonnollista, että koulutuksen laadukkuuden ohella heidän vaatimuksensa kohdistuvat aikaisempaa enemmän kurssien sisältöön, eikä olisi yllättävää, jos kurssit tästälähin olisivat voittopuolisesti ja selvästi yhden työnantajan sisäisiä kehittämistarpeita palvelevia. Tällaista koulutusta on totuttu koulutuspoliittisesti luonnehtimaan kapea-alaiseksi, yhteen työnantajaan työntekijää sitovaksi toiminnaksi.

Näyttäisi siis siltä, että ainakin metsä- ja puutalousoppilaitosten kurssitoiminnan luonne tulee muuttumaan melko radikaalisti yleisestä, julkisesta täydennyskoulutuksesta työyhteisöjen sisäiseksi henkilöstökoulutukseksi ja tämäkin vain sillä edellytyksellä, että työnantajat katsovat saavansa koulutusrahalleen parhaan vastineen juuri metsä- ja puutalousoppilaitoksista, eivätkä esim. harkitse muita koulutusorganisaatioita tai järjestä itse tätä koulutusta. Mikäli viimeainittu linja tulee yleiseksi, on oppilaitosten kurssiosastojen toiminta vaaka- ja alaudalla. Valtioneuvoston periaatepäätös antaa tällaiseen kehitykseen vieläpä tukea, kun se mahdollistaa valtion osallistumisen edelleen ammatillisten erikoisoppilaitosten, mm. teollisuuden ammattikoulujen rahoittamiseen.

Sinänsä myönteisen uuden välineen, maksullisten kurssien järjestämismahdollisuuden, hinta näyttää ainakin metsä- ja puutalousoppilaitosten kannalta liian kovalta ja järjestelmään siirtymisen aikataulu liian nopealta. Jotta pahemmilta kolhuilta vältyttäisiin, pitäisi riittävän pitkällä siirtymävaiheella varmistaa, että uuteen järjestelmään voidaan sekä sidosryhmien että oppilaitosten näkökulmasta siirtyä hallitun rakennemuutoksen parhaiden periaatteiden mukaan.

Valtion vastuu aikuisten ammatillisesta koulutuksesta

Kansalaisten hyvinvointi ja sen kohtuullinen lisääminen ovat Valtion vastuulla. Me suomalaiset uskomme, että hyvinvointimme perustuu korkeaan kansalliseen osaamiseen ja ahkeruuteen. Jos näin on, niin silloin Valtion tulee erityisesti kantaa huolta ahkeruuden palkitsemisesta ja korkean osaamisen tason säilyttämisestä. Yksilötasolla ahkeruuden palkka on hyvä palkka ja alhainen vero. Korkea osaaminen merkitsee hyvää ammattitaitoa ja sen ylläpitämistä.

Vuosi sitten valtioneuvosto teki periaatepäätöksen ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittamisen suunnitteluperiaatteista. Nyt luvassa on periaatepäätös ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämisestä.

Kun tutustuu rahoittamisen periaatepäätöksen huomaa, että siinä puhutaan nimenomaan eri tahojen rahoittamisvastuusta ja suunnitellaan rahoituskanavien muutoksia. Tässä periaatepäätöksessä ei puhuta Valtion vastuusta aikuiskoulutuksen toimintapuitteiden parantajana, toiminnan laadun kehittäjänä, lisäresursien ohjaajana ongelma-alueille eikä myöskään Valtion vastuusta koulutuksellisten tasa-arvon edistäjänä.

Periaatepäätöksen taustamuistiossa (Aikuiskasvatus 1—2/1987) on esitelty ammatillisen aikuiskoulutuksen toimintamuotoja, valtion rahoitusta ja koulutukseen osallistumista. Kuitenkaan siitä ei saa konkreettista tietoa, paljonko Valtio on rahoittanut yksinomaan työnantajien suppeiden koulutustarpeiden mukaista toimintaa, tämä lienee ollut koko periaatepäätöksen motiivi. Myös jää kaipaamaan arviota siitä, mitä periaatepäätöksestä seuraa Valtion varojen säästymisenä ja mahdollisesti vähenevänä koulutustoimintana.

Ilmeisesti opetusministeriön, kouluhallituksen ja ammattikasvatushallituksen virkamiehet ovat mahdollisesti yhteistyössä kunnallisten keskusjärjestöjen ja työmarkkinajärjestöjen toimitsijoiden kanssa korporatiivisessa konsensus-hengessä saaneet näyn uudesta uljaasta aikuiskoulutuksen kolmijaosta: omaehtoinen, henkilöstökoulutus ja työllisyyskoulutus. Missä ovat olleet käytännön aikuiskoulutustyötä tekevät rehtorit ja opettajat tai sitten alan tutkijat. Heillä olisi ollut todellista tietoa ja kokemusta siitä, miten tämä kolmijako soveltuu konkreettiin toimintaan sekä myös tietoa ammatillisen aikuiskoulutuksen olennaisista ongelmista.

Henkilöstökoulutus on ongelmallisin periaatepäätöksen käsitteistä. Jää kysymään, miten se suhteutuu muihin alan käsitteisiin, mikä on sen relevanssi toiminnan käytäntöön ja sisältöön? Ilmeisesti henkilöstökoulutusta voi olla sekä ammatillinen peruskoulutus että muu ammatillinen koulutus. Kuitenkin on perustetonta evätä valtionapu laaja-alaiselta ammatilliselta koulutukselta yksinomaan siksi, että se on henkilöstökoulutusta. (Ks. Jukka Tuomiston artikkeli Aikuiskasvatus 3/1987 eri kvalifikaatiointresseistä ja koulutusvastuusta).

Henkilöstökoulutus voi myös olla ilmeisesti sekä ammatillista että yleissivistävää. Toisaalta kunnollisen ammattitaidon saavuttaminen edellyttää aina laajaa yleissivistävää opiskelua.

Periaatepäätös sisältää myös mielenkiintoisen ajatuksen siitä, että oppilaitosten välinen hintakilpailu parantaa opetuksen laatua. Olisi mielenkiintoista tietää mihin tutkimuksiin tai kokeiluihin tämä näkemys perustuu? Yleensä oletetaan, että opetuksen laadun kehittäminen on hidasta ja runsaasti resursseja vaativaa. Helppoheitit ovat sitten erikseen. Se, että oppilaitoksista tehdään myymälöitä ja työvoimamahallinnosta ostajia, ainakin lisää näiden oppilaitosten opettajien työtä ja turvattomuutta. Työvoimamahallinnolle tulee uusia pedagogis-taloudellisia vaatimuksia.

Koska tämä päätös on valtioneuvoston tekemä, jää pohtimaan päätöksen suhdetta edelliseen aikuiskoulutuksen kehittämistä koskeneeseen päätökseen vuodelta 1978 ja lähes kaksikymmentä vuotta kestäneeseen aikuiskoulutuksen kokonaisvaltaiseen kehittämissuunnitteluun. Onko aikuiskoulutuspolitiikan perustavoitteet unohdettu? Mikä sitten on valtioneuvoston periaatepäätöksen asema ja merkitys suhteessa alan lakeihin ja asetuksiin? Miksi ei eduskunta ole säätänyt lakia aikuisten ammatillisen opiskelun rahoittamisen periaateista?

Vai onko mahdollisesti niin, että tasavallan hallituksella on kiire saada aikaan työnantajiin kohdistuva painostusmekanismi koulutusrahastojärjestelmän puolesta? Vai onkohan niin, että samalla kun yöntekijöiden työsuhdeturva paranee, niin työnantajat alkavat uudelleen laajentaa omia koulutusorganisaatioitaan suppeiden koulutusintressiensä pohjalta?

Andragogi

Aikuiskoulutusneuvoston testamentti — Hallinnollista ideologiaa kansalaisten arjesta

Aikuiskoulutusneuvoston 16.12.1987 julkaisema muistio aikuiskoulutuksen kehittämisestä 1988—1990 antaa voimakkaan vaihtelun siitä, miten hallinnon ja politiikan oma ideologinen diskurssi kulkee ratkaisevasti erillään kansalaisten ja erilaisten opetus- ja sivistysyhteisöjen elämästä. Neuvostojen ideologiset paperit panevat lukijansa tulkintataidon koetukselle yhä uudelleen.

Neuvoston muistio alkaa aikuiskoulutuksen merkityksen korostamisella ja toteamuksella, että valtion tulo- ja menoarviossa ei tätä huomioida vuonna 1988 eikä budjetin kehitysnäkymissä v. 1992 mennessä. Korkeasti päteväneuvosto ei ole siis saanut eduskuntaa vakuutetuksi niistä kansainvälisen kilpailun, teknologisen kehityksen, työelämän ja ammattien muutoksen sekä työllisyyden hoitamisen koko aikuiskoulutusjärjestelmälle aiheuttamista suurista haasteista, joista se itse kirjoittaa? Ehkä neuvosto on mieltänyt itsensä puhtaaksi asiantuntijaelimeksi, joka jättäytyy varsinaisen politiikanteon ulkopuolelle tekemään kompromisseja? Siinä tapauksessa neuvostoa on kuitenkin kritisoitava siitä, että se on laiminlyönyt oman asemansa erittelyn eikä ole paneutunut kysymykseen, miksi aikuiskoulutuksesta ei ole avattu laajaa poliittista debattia.

Mistä johtuu, että aikuiskoulutuksen merkityksestä vallitsee konsensus, mutta siihen liittyy saamattomuutta konkreettisissa teoissa? Siinteleekö hallinnollisten suunnittelijoiden ja päättäjien mielessä yhä vielä sellainen SUURI JÄRJESTELMÄ, jonka kustannusten ajatteleminenkin huimaa?

Sama keskitettyyn hallintoon sitoutuminen, joka tuo mukanaan suunnittelun vaihtoehdottomuuden ja on vaivannut aikuiskoulutuksen hallinnollista kehittämis-työtä 1980-luvun ajan, jatkuu tässäkin muistiossa. Se jarruttaa ilmeisesti jokaisen suunnitteluelimen toimintaa, koska jokaisessa pää-

töksessä on tehtävä se yksi ainoa valinta, jonka jokainen taho voi hyväksyä ja tulkita omaksi voitokseen. Epäkonkreetit periaatteet ovat konsensuksen kannalta parhaita. Sillä voidaan peittää näkyvistä sekin, että neuvostossa ei osata lausua uutta kysymystä, millaista sivistystä tarvitaan:

Uudet haasteet vaativat neuvoston mielestä, että on välttämättä kehitettävä ensi vuosikymmenen tarpeita varten aikuisten ammatillisen perus- ja lisäkoulutusjärjestelmä ja *sen tukena* toimiva yleissivistävän koulutuksen tarjontajärjestelmä. Vanha jako kummittelee, vaikka neuvostolla ei olisikaan mitään konkreettista noihin laatikoihin asettaa.

Yleissivistävään aikuiskoulutukseen neuvosto tuntuu muutoin olevan tyytyväinen, paitsi kaipaa sitä, että aikuiskoulutukselle "tulisi nyt löytää myös laadullisesti ja sisällöllisesti uutta ilmettä. Tämä on sitäkin tärkeämpää, kun lyhytjänteisyys ja pintakulttuurin vetovoima lisääntyvät yhteiskunnassa."

"Uusi ilme" tulee kyllä toteutumaankin: kun valtiovarainministeriö on päättänyt, ettei aikuiskoulutukseen osoiteta enempää resursseja, uusi strategia tulee olemaan koulutuksen enenevä kaupallistaminen (tässä muistiossa siitä käytetään nimeä maksullisen palvelun periaate), tutkintojen markkinointi ihmisille yhä uusin, vaihtuvien keinoin. Näin koulutus joutuu tosissaan kilpailemaan "ilmeelään". Ja entistä tärkeämmäksi nousee kysymys, kenellä on varaa koulutukseen.

Tulevaisuuden kannalta filosofia saattaa olla ilmettä tärkeämpi. Aineksia olisi uuteen keskusteluun sivistyksestä — myös näiden suunnittelevien neuvostojen sisällä. Uuden aikuiskoulutusneuvoston toivoisin työnsä aluksi lukevan muistion *At overskride graenser*, jonka Tanskan kansansivistyksen

ja aikuisopetuksen kehittämisselkustus on julkaissut 1986.

Hallinnon "uudistamiseksi" neuvosto esittää mm. periaatteen, että "aikuiskoulutushallinnon on mahdollistettava aikuiskoulutuksen kokonaissuunnittelu, mutta toisaalta yksittäisten asioiden ratkaisuvallta on vietävä mahdollisimman lähelle niitä, joita asiat koskevat". Termi "yksittäiset asiat" voidaan tulkita miten tahansa. Samaten "niihin, joita asiat koskevat", voidaan lukea hyvin erilaisia tahoja aina sen mukaan, missä mielessä asioiden oletetaan niitä koskevan. "Mahdollisimman lähelle" ei vielä määrittele päättäjiä. Kannattaa verrata Tanskan aikuisopetuksen ja kansansivistyksen 10 kohdan ohjelman ensimmäiseen periaatteeseen: "Aikuiskoulutusta ja kansansivistystä kehitetään hajautetun mallin mukaan, missä osanottajille, opettajille ja aloitteentekijöille annetaan laaja vapaus päättää sisällöstä ja muodosta. Julkinen valta varmistaa aikuisväestölle laajan opetustarjonnan yhtä lailla vapaan sivistystyön kuin tutkintotavoitteisen yleissivistävän ja ammatillisen opetuksen alueella sekä antaa taloudellista tukea aikuisten osallistumiselle niihin." Lukija saa tästä tietää, kuka päättää ja mistä päätetään.

Aikuiskoulutusneuvoston paperi sisältää myös hyviä toiveita ja ne on aika mukavasti ryhmitelty. Kau-neusvirheinä ovat sitten hurskaat toiveet, kuten henkilöstökoulutuksen kohdentaminen vanhempiin ikäluokkiin, jotta nämä pysyisivät paremmin mukana työelämässä.

Kun luumme ja kuulemme toistuvasti, miten ihmisiä rationalisoidaan työelämästä ulos, tämänkin ideologisen muiston arvo rapistuu. Yhteiskunnallinen lisääntyvä eriarvoisuus ohitetaan lopultakin näissä suunnittelevissa neuvostoissa — koostuvathan ne keskenään varsin tasaveroisista asian-tuntijoista.

Lausunto kehittämissuunnitelmasta

Yleissivistävän ja ammatillisen aikuiskoulutuksen välisen rajan häivyttämistä suunnitelman lähtökohdaksi voidaan pitää hyvänä tavoitteena. On aivan oikein lähestyä kysymystä yhteiskunnan sivistyspoliittisten tavoitteiden sekä yksilön ja työelämän tarpeiden sekä kehittämispyrkimysten kautta. Mm. kansalais- ja työväenopistojen kannalta jyrkkä rajanveto yleissivistävään ja ammatilliseen aikuiskoulutukseen ei ole enää onnistunut, koska käytännössä näissä opistoissa annetaan kumpaankin sektoriin kuuluvaa opetusta.

Aikuiskoulutuksen hallinnon kehittämisessä on myönteistä pyrkimys siirtää päätäntävaltaa oppilaitostasolle asioissa, joissa oppilaitoksilla itsellään on paras asiantuntemus.

Aikuiskoulutuksen tutkintojärjestelmän kehittäminen on sinänsä myönteinen tavoite, mutta eri asia on, miten realistista tai edes välttämätöntä on patistella aikuisia suorittamaan koulujärjestelmän tutkintoja. Tämä nähtiin muutama vuosi sitten, kun aikuiset eivät kovin laajalti innostuneetkaan suorit-

tamaan peruskoulun oppimäärää. Sama lievästi epärealistinen henki on pyrkimyksessä lisätä voimakkaasti tietotekniikan koulutusta eri oppilaitoksissa, sillä varsin suuri osa aikuisväestöstä katsoo tulevana toimeen myös tulevaisuudessa ilman perusteellisia tietoja tietotekniikasta.

Suunnitelmassa käytetään käsitettä ”kunnallinen aikuiskoulutuskeskus” puhuttaessa kuntatason aikuiskoulutuksen kehittämisestä. Tarkemmin ei kuitenkaan tuoda esille, mitä käsitteen piiriin tulisi kuulumaan. Kun otetaan huomioon, että kansalais- ja työväenopistoilla on kattavin oppilaitosmuotoinen aikuiskoulutuksen verkosto maassamme, lienee luonnollista, että tällaisen keskuksen ytimen muodostaisi juuri paikallinen kansalais- ja työväenopisto. Toisaalta aikuiskoulutuskeskus-nimikettä on käytetty myös ammatillisista kurssikeskuksista; jo nyt on vaarassa tulla käsitesekaannuksia. Niinikään monet kansanopistoista toimivat eräänlaisina alueellisina aikuiskoulutuskeskuksina. — Käsitteen pikaista määrittelyä siis kaivataan.

Koko suunnitelmassa on vahvasti ”koulutuksellinen” henki, saanaa vapaa sivistystyö tai sivistys ei siinä esiinny. Voidaan kysyä, onko otettu näkökulma sittenkin liian yksipuolinen ja kansalaisia objekteina tarkasteleva: nämä ovat vain kohteita, joille suunnataan koulutusta — halusivatpa he sitä tai eivät. Ehkäpä 1800-luvun kansansivistäjien ajatusten — Snellman yms. — opiskelu olisi jälleen paikallaan.

Suunnitelmassa esitetään opetusministeriölle nykyisen kansalais- ja työväenopistolain uudistamista valtion ja omistajien välistä rahoitusjärjestelyä yksinkertaistamalla. Opistojen näkökulmasta katsottuna saa esityksen formuloinnista sen kuvan, että tärkeintä olisi opistoja koskevan valtionosuusjärjestelmän uudistaminen. Näinhän asia ei ole, vaan yhtä tärkeätä on uudistaa opistojen toiminnan reunaehdot, kun otetaan huomioon muun aikuiskoulutuksen voimakas kehittäminen ja se että opistolaki säädettiin 25 vuotta sitten. Toiminnan uudistaminen tulee tapahtua rinnan rahoitusjärjestelmän uudistamisen kanssa.

Kesäyliopistotoimikunta

Kesäyliopistotoimikunnan työ on valmistunut. Toimikunnan puheenjohtajana oli korkeakoulu-neuvos *Arvo Jäppinen* ja pääsihteerinä koulutuspäällikkö *Tapio Varmola* sekä sihteerinä projektisihteerinä *Riitta Väisänen*. Mietinnössä ehdotetaan, että valtio osallistuisi nykyistä suuremmalla panoksella kesäyliopistojen rahoitukseen. Taloudellisen tuen uudelleenjärjestelyllä pyritään parantamaan kesäyliopistojen toimintaa ja lisäämään kustannusvastaavuutta. Rahoitukseen osallistuvat edelleen valtio, kunnat ja opiskelijat. Toimikunta ehdottaa, että lisättyä valtion rahoitusta myönnetään ensisijassa avoimen korkeakouluopetuksen järjestämiseen. Valtion tukeen ehdotetaan vuonna 1990 noin 6,5 miljoonaa markkaa, kun se kuluvana vuonna on noin 3 mmk.

Toimikunnan ehdotuksen mukaan kesäyliopistojen tehtävänä olisi avoin korkeakouluopetus, henkilöstökoulutus ja muu ammatillinen aikuiskoulutus sekä muu lähinnä aikuisille tarkoitettu koulutus. Kesäyliopistojen hallinnolliseen asemaan ei ehdoteta muutoksia.

Tutkimusmatkailijat ihmemaassa

Elettiin pimeää, hidasliikkeistä vuosisataa. Pimeässä, hidasliikkeisessä maassa oli kerran pieni, mutta kiinnostunut tutkimusmatkailijajoukko (n. 19 henkilöä), joka halusi tutkia tuntemattomia polkuja ja maanosia.

Maassa oli myös pirteä Rahapussiporukka, joka oli saanut uuden, kauniin rahapussin ja nyt nyörin pitelijät odottelivat tutkimusmatkailijoilta hyviä ehdotuksia siitä, minne tulisi matkustaa ja mitä silloin voisi löytää. Innostaakseen heitä Rahapussiporukka oli kirjoittanut toivomuslistan, josta piti selvittää minkälaista matkaa toivottiin, minkälainen matkan tulisi olla, jotta pussin nyörit avautuisivat. Tosin Rahapussiporukka ei ollut lukenut matkustamisen historiasta paljonkaan — ainakin näytti siltä, koska he olivat käsittäneet että Jatkuva matkustaminen oli sama asia kuin Aikuisten matkat.

Tutkimusmatkailijat kuitenkin arvelivat, että kyllä ne siitä... kunhan vähän paneutuvat niihin lukuisiin muiden, ja juuri näiden tutkimusmatkailijoiden ja maanosien kartoittajien kirjoittamiin selostuksiin ja mietteisiin, joita saa halvallakin tuon valtion omasta kirjapainosta. Ja niin ne 19 tutkimusmatkailijaa jättivät reittisuunnitelmansa Rahapussiporukalle. Monen suunnitelma ei kiinnostanut Rahapussinvartioita alkuunkaan, mutta ainakin 6 heistä sai mahdollisuuden vielä tarkentaa reittisuunnitelmaansa — tosin tehtävälle ei annettu kovin paljon aikaa; Rahapussiporukan mielestä joululoma oli siihen juuri sopivan pituinen aika.

Rahapussiporukan sanansaattaja lähetti siis kuudelle tutkimusmatkailijalle sanoman, jossa kirpeän leikkisästi neuvottiin ja kerrottiin, mitä tutkimusmatkailijan piti suunnitelmastaan ajatella. Mutta nuo kuusi tutkimusmatkasta kiinnostunutta tekivät tietenkin, aivan kuten pyydettiin, vielä selvemmin, mielestänsä vielä varmemman ja kohteiltaan vielä kiinnostavamman — tuloksetkaamman reittisuunnitelman — olivathan he kaikki monta kertaa matkanneet ja saaneet siitä diplomin ja tiesivät mitä tekivät. Niin he sitten jäivät (matkakampeet kainalossa) aika iloisina odottelemaan reittisuunnitelman hyväksymistä.

Sanansaattajan ääni oli pirteä ja helisi kuin pussissa kilahtelevat taalat.

— Olisihan sen sinun reittisuunnitelmasi voinut hyväksyäkin, mutta päätimme Rahapussiporukassa, että lakaisemme pöydän puhtaaksi.

— Puhtaaksi?, hämmästeli tutkimusmatkailija. — Miten niin, puhtaaksi?

— No, kas kun oikeastaan me halusimme Ryhmämatkan reittisuunnitelman — kokonaisen matkaohjelman! Ei yksityismatkoja.

Tutkimusmatkailija pudotti kampeet kainalostaan ja istuutui reppunsa päälle.

— Olisittehan te voinut sitten siitä kirjoittaa, ainakin viimeistään sanansaattajan pippurisanomassa. — Sitäpäitsi minun ja kolmen muun samassa tutkimusmatkatoimistossa työskentelevän reittisuunnitelmathan OVAT osa laajempaa matkaohjelmaa, jossa Ryhmämatkan jäsenten on tarkoitus saapua matkan kohteeseen eri suunnista ja näin tutkia maastoa, reittejä ja nähtävyyksiä eri tahoilta!

— Oli miten oli, sanansaattaja sanoi reippaasti, olemme lakaisleet pöydän puhtaaksi. Kukaan ei pääse uusia reittejä tutkimaan. Pöytä on puhdas! Ja sillä siisti!

Ne kuusi tutkimusmatkailijaa kuuluivat sitten Rahapussiporukan robotilta Lieveilmiö, että Rahapussiporukka oli tarkistuttanut tutkimusmatkareitit joillakin Matkaoppailla, — siis niillä, jotka ovat käyneet lyhyen ja tehokkaan matkaopaskurssin — ja jotka tottuneesti kaitsevat suuria laumoja katsomaan samoja nähtävyyksiä vuodesta vuoteen. Sen he osaavat varmaan hyvin.

Mutta ehkä he eivät tiedä, että Tutkimusmatkailija ei koskaan palaa samalle polulle. Eikä hän siis voi etukäteen tietää mitä hän tulee löytämään; muutenhan hän ei olisi Tutkimusmatkailija.

Ja niin Rahapussiporukka, pyyhkäistyään pöydän puhtaaksi kaikenkarvaisista tutkimusmatkareittisuunnitelmista, jäi tyytyväisenä odottelemaan Kevään Uutta Matkaopasta Vanhaan Tuttuun Maailmaan. Siitä ainakin tietää mitä rahoillaan saa!

Sadun löysi tomuiselta ullakolta
Singa Sandelin

Aikuiskoulutuksen arvot ja tavoitteet rakennemuutoksen keskellä

Kansanvalistusseura järjesti 17.—18.3.1988 Helsingissä seminaarin, jonka teemana oli *Aikuiskoulutuksen arvot ja tavoitteet rakennemuutoksen keskellä*. Seminaarin annista julkaistaan tässä numerossa suunnittelupäällikkö Liekki Lehtisalon ja apul. prof. Jukka Tuomiston artikkelit. Seuraavassa poimintoja osasta alustuksia.

Seminaarin ensimmäisen päivän teemana oli aikuiskoulutus rakennemuutoksen välineenä ja tämä lähtökohta hallitsi suurelta osin myös toista päivää. Kansliaministeri Ilkka Kanerva aloitti seminaarin puheenvuorollaan, jossa hän korosti aikuiskoulutuksen merkitystä sekä yhteiskunnan että yksilön kannalta. Pelkästään koulutusta lisäämällä ei ongelmia kuitenkaan ratkaista, koska tarjonta ei aina tavoita niitä, jotka eniten tarvitsisivat koulutusta. Kansliaministeri tähdensi myös yhteistyön ja työnjalon merkitystä; ei ole tarkoituksenmukaista järjestää kaikenlaista koulutusta kaikissa oppilaitoksissa.

Painokkaimmin koulutuksen merkitys hyvinvoinnin turvaajana tuli esiin työmarkkinaosapuolten esityksissä. Selvin ero työnantajien ja työntekijäin näkemyksissä oli siinä, miten aikuiskoulutus rahoitetaan sekä kuinka paljon koulutukseen käytetään työ- ja kuinka paljon vapaa-aikaa.

Apulaisjohtaja Kari Purhonen (STK) esitti aikuiskoulutuksen tavoitteiksi teollisuuden kilpailukyvyin ja tuottavuuden parantamisen, mikä välillisesti merkitsisi myös tuottavuuden parantamista. Koulutus auttaa sekä yritysten että ihmisten joustavaa sopeutumista muutoksiin. Koulutuksen tehtävänä on pitää myös yllä ammattitaitoa ja tukea yksilön itsensä kehittämistä sekä edistää uralla etenemistä.

Koulutussihteerit Jari-Pekka Jyrkänne (SAK) korosti tulevaisuuden rakentamista ihmisten toimesta poliittisin ratkaisuin; rakennemuutoskeskustelun fatalismista olisi siis päästävä. Koulutus ei saa olla keino sopeutua muutoksiin, vaan sen pitää olla keino tehdä muutoksia. Yhteiskunnan tasapainoiselle kehitykselle on tärkeää, että työntekijöille turvataan mahdollisuus koulutuksen avulla pysyä työelämän muutosten tasalla. Tulevaisuuden koulutuksessa oppimisvalmiudet ovat tärkeitä ja raja yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen välillä hämärtyy. Työelämän koulutustarpeet voidaan jakaa kolmeen luokkaan. Tarvitaan henkilöstökoulutusta, jonka suunnitteluun koulutettavilla on mahdollisuus osallistua. Irtisanomis- ja lomautustilanteissa työntekijät voivat siirtyä muihin tehtäviin joko samassa tai toisessa yrityksessä. Yksilöiden omaehtoista koulutusta on tuettava tarjoamalla opiskeluaikana riittävä toimeentulo. SAK on esittänyt sovitavaksi koulutusrahastojärjestelmästä, jonka tuotto käytettäisiin pääosassa henkilöstökoulutukseen.

Toisena seminaaripäivänä pohdittiin mm. aikuiskoulutuksen tulevaisuudenkuvaa, sen arvolähtökoh-
tia ja tavoitteita.

Rehtori Juha Sihvonen totesi, että vaikka vapaan sivistystyön tehtäväkäsityksessä on tapahtunut painopisteen muutos sivistyksestä kohti hyötyä ja virkistystä, niin silti perinteiset arvot ovat tähän asti säilyttäneet asemansa. Nyt niiden asema on kuitenkin joutunut koetukselle. Yhteiskuntapolitiikan tehtävä ongelmien korjaajana on kadottamassa merkityksensä. Tilalle on tullut pyrkimys tehokkuuteen, joka esim. koulutuspolitiikassa on merkinnyt tulosvastaavuuden ja maksupalveluperiaatteen käyttöönottoa. Vapaalla sivistystyöllä on Juha Sihvosen mukaan kaksi vaihtoehtoa: joko taipua postmoderniin kehitykseen tai pyrkiä ajanmukaistamaan perinteiset arvot ja tavoitteet. Edellinen vaihtoehto merkitsee koulutuksen tarjoamista kysynnän mukaan niille, joilla on varaa maksaa riittävän korkea hinta. Jos tavoitteeksi asetetaan perinteisten arvojen ajanmukaistaminen, niin silloin joudutaan ottamaan kantaa ainakin seuraaviin kysymyksiin:

- miten vapaan sivistystyön pitäisi suhtautua aikakauden keskeisiin ongelmiin (esim. ympäristökysymykset)?
- vieläkö vapaassa sivistystyössä pyritään koulutuksellisen tasa-arvon lisäämiseen?
- pitäisikö ja jos pitäisi, niin millä kriteereillä vapaan sivistystyön avata ovet ammatilliselle koulutukselle?
- tuleeko vapaassa sivistystyössä edelleen puolestaa oppilaitosten itseään määräämisoikeutta päättää toimintansa tavoitteista ja sisällöstä?

Pedagoginen sihteeri Ulla Puro TSL:stä piti sivistystyötä elämäntieteinä. Elinikäinen, jatkuva koulutus on muuttumassa iskulauseesta välttämättömyydeksi. Ajatteluun liittyvät taidot tulevat korostumaan: kriittisen suhtautumisen, tietojen hankinnan, käsitteiden ymmärtävän käytön, päättelyn ja perustelemisen taidot tulevat uudelleen arvioitaviksi.

Useissa puheenvuoroissa — mm. apulaisosastopäällikkö Anette Liljeström (AKH) — korostettiin koulutuksen järjestämistä aikuisten koulutustarpeen pohjalta. Opinhaluisten kannalta on toisarvoista, minkä organisaation avulla hän hankkii uusia tietoja ja taitoja. Pääasia on, että koulutus on järjestetty siten, ettei hänen elämäntilanteensa ole esteenä, että hänellä on realistiset mahdollisuudet osallistua. Hallinnon ei tulisi muodostaa esteitä, vaan luoda mahdollisuuksia. Ammatillisen ja yleissivistävän aikuiskoulutuksen rajaa tulisi madaltaa ja osittain luottaa pois. Miten tämä on käytännössä mahdollista, on kysymys, jonka herätti pitkäaikaisen kokemuksen omaavana prof. Kosti Huuhka. Toivoa vain sopii, että Kosti Huuhkan seminaarissa ”nimitämä” kahden naisen ryhmä saisi levitetyksi keskusvirastoissa ajatukselle myöntämieltä — ehkä 1990-luvulla päästäisiin sitten sanoista tekoihinkin.

Yliopistokysymys

Numminen, Jaakko, Yliopistokysymys. Otava. Helsinki 1987. 418 s.

Jaakko Numminen on julkaissut perusteellisen arvion korkeakoululaitoksen tilasta. Tätä puheenvuoroa on saatu odottaa kauan. Korkeakoulukysymyksestä kiinnostuneiden käytössä ei ole ollut ajanmukaista kokonaisesitystä.

Nummisen piirtämä kuva korkeimmasta opetuksesta on synkkä. Korkeakouluja leimaa harmaus ja tasapääsyys. Perustehtävien hoitaminen on suurelta osin hunningolla. Opetus on rutiinomaista luennointia, joka vain poikkeuksellisesti täyttää pedagogiset vähimmäisvaatimukset. Opiskelijat ovat turhautuneita eivätkä saa tutkintojaan suoritetuksi. Tutkijankasvatus on hoitamatta ja uhkana on tieteellisen jälkikasvun tyrehtyminen. Rehtorit askartelevat hallinnonin parissa eivätkä rohkene tarttua ajan suuriin kysymyksiin. Luettelo on miltei loputon. Nummiselle yliopistot ovat kulttuurin ja tieteen keskuksia, jotka sulkevat piiriinsä aikakauden etevimmät pyrkimykset. Tiedon ja mielikuvituksen yhdistäminen luo alati uusia visioita, jotka muokkaavat kulttuurin sisältöä. Korkeakoulujen edustajat ovat aidoimmillaan kaukonäköisiä suunnannäyttäjiä, joiden kannanottoja varsinkin nuoriso kuuntelee hartaasti.

Kirjan alussa julkistetaan lista merkittävistä yliopistomiehistä. Mukaan mahtuu vajaa sata nimeä, osa loistaviin suorituksiin yltäneitä yksilöitä. Lista synnyttää kuitenkin lukijassa pettymyksen. Korkeakoulujen kärki vaikuttaa sekin kapealta ja harmaalta. Epäilemättä vaikkapa suosisadan alun keisarillinen yliopisto olisi kyennyt esittämään vaikuttavamman luettelon mahtimiehistään. Suomalaisen kulttuurin keskus näyttää siirtyneen korkeakoululaitoksen ulkopuolelle. Syy korkeakoulujen yleiseen harmauteen selviää nopeasti. Korkeakoulut valitsevat opiskelijansa kiltteyden ja kunnollisuuden perusteella. Valituksi tulee se osa nuorisosta, joka jaksaa tunnollisesti suorittaa lukion, saa korkeat arvosanat ylioppilaskirjoituksissa ja osaa parhaiten pääsykoekirjat.

Näiden ulkoluvun mestareiden motivaatiota ei missään vaiheessa testata. Samaan aikaan omasta alueestaan intohimoisesti kiinnostuneet tutkijatyyppit jäävät korkeakoulujen karsinnoissa ulkopuolelle. Ei ihme, että korkeakouluista puuttuu dynamiittia, kyselevä ja etsivä mieli on kadoksissa.

Korkeakoulujen sisäänotto onkin Nummisen voimakkaan kritiikin kohteena. Hänen mukaansa tenttikirjojen ulkoluvusta valintakokeita varten, lukion kurssin kertaamisesta ja preppauskurssijärjestelmästä tulisi pikimiten luopua. Valintoihin pitäisi saada soveltuvuutta ja kiinnostusta mittaavia valintakokeita. Olisin itse valmis menemään vielä tätäkin pidemmälle. Miksi yleensä tarvitaan tietoja mittaavia kokeita, kun kaikki hakijat ovat jo suorittaneet samantasoisen ylioppilastutkinnon. Eikö valintaa voisi perustaa pelkästään soveltuvuustesteihin ja motivaation mittaamiseen?

Numminen haluaisi korkeakouluihin motivoituneempaa väkeä, intiimimpää tunnelmaa ja persoonallisempaa otetta. Nämä tavoitteet olisi helpompi toteuttaa nykyistä pienemmissä korkeakouluyksiköissä. Hieman yllättävältä tuntuikin, että Numminen ns. ylioppilassuman ratkaisuna suosittelisi avointa sisäänottoa filosofiyhteiskunnallisille aloille. Tällä epäilemättä purettaisiin hakupainetta ja mahdollisesti onnistuttaisiin valitsemaan nykyistä soveliaammat opiskelijat. Ratkaisu synnyttäisi kuitenkin tiedekuntien perusopintoihin linja-autoasemaa muistuttavan ilmapiiriin. Väkeä tulisi ja menisi yhtenäen eikä korkeakoululla olisi persoonallista vastuuta kenestäkään.

Sisäänottojen asteittainen lisääminen saattaa olla suomalaisen koulujärjestelmän toimivuuden kannalta perusteltua. Tällä tiellä tulisi kuitenkin edetä harkiten. Toistaiseksi tiedetään melko huonosti, mitä opiskelijalle tapahtuu korkeakouluopintojen kuluessa. Mitä hän oppii, mihin hän sosiaalistuu, miksi opinnot mahdollisesti viivästyvät jne. Jos opiskelijoiden määrää kasvatetaan summittain

saattaa käydä kuten 1970-luvulla, opiskelijavirtaan syntyy tukoksia. Ylioppilassumaa onkin viisasta purkaa keskiasteen koulutusta kehittämällä, kuten viimeisin opetusministeriön työryhmä esittää.

Korkeakoulut voivat avautua yhteiskuntaan muullakin tavoin kuin lisäämällä sisäänottojaan. Viime vuosien kehitysstrategia on suosinut täydennyskoulutuksen lisäämistä. Jaakko Numminen ymmärtävään asenteeseen sisältyy myös varoittavia huomautuksia. On varmaan perusteltua huomauttaa ettei yliopisto ole mikään laivaseinä. Sen tulisi keskittyä niihin tehtäviin, joita muut eivät suorita. Täydennyskoulutuksen sinänsä myönteinen laajeneminen on synnyttänyt toisenkin ongelman, johon Numminen ohimennen viittaa. Avoin korkeakoulu, joka käynnistyi lupaavasti 1970-luvun alussa, on päässyt pahasti rappeutumaan. Täydennyskoulutuskeskusten kylkeen liitetyt avoimien korkeakoulujen opiskelijat ovat jääneet yritysten täydennyskoululaisien ja sitkeiden ylioppilashakijoiden jalkohihin. Tänä päivänä koulujärjestelmän ulkopuolelle jääneen aikuisen on vaikeampi päästä korkeakouluun opiskelemaan kuin vaikkapa kymmenen vuotta sitten. Olisikin korkea aika laatia avoimelle korkeakoululle oma lainsäädäntönsä ja vahvistaa sisäänottojen perusteet.

Jaakko Numminen käsittelee perusteellisesti kaikkia korkeakoulujen keskeisiä tehtäväalueita. Hän vyöryttää suuren määrän tietoja ja viittauksia eri kannanottoihin ja höystää käsittelyä omilla kommentteillaan. Tyyli on loisteliasta ja rutikuivat komiteamietinnötkin syttyvät uuteen eloon aivan kuin salaperäisen kulttuurihengen vaikutuksesta.

Monissa kysymyksissä Numminen kannanotot seuraavat omaksuttua korkeakouluopoliittista linjaa. Poikkeuksellista on vain looginen tapa, jolla ne perustellaan. Joukkoon mahtuu toki ylätyksiäkin. Ajatus nelivuotisesta ja 160 opintoviikon multikandidaatin tutkinnosta on kiehtova. Samalla tavoin innostavia ovat Nummisen

Seminaareja ja koulutustilaisuuksia

EBAE Conference Vocational education for unemployed women, 21.—25. June, Scotland. Lisätietoja: Mr W. Bax, EBAE, Nieuweweg 4, PO, Box 367, 3800 AJ Amersfoot, Netherlands.

Transatlantic dialogue: A research exchange, 11.—13. July, Leeds. Lisätietoja: Miriam Zukas, Dep. of Adult and Continuing Education, University of Leeds, Leeds, LS 2 9 JT United Kingdom.

Adult Education and responses to unemployment. Some North American and European Experiences, 15.—17. July, Oxford. Lisätietoja: kuten Transatlantic dialogue.

21 st Salzburg Discussions for adult education leaders, 31. July — 5. August, Salzburg. Lisätietoja: Dr Ursula Knittler-Lux, Verband Wiener Volksbildung, 1150 Wien, Hollergasse 22—26, Austria.

Developing Distance Education, 14th World Conference, International Council for Distance Education, 10—17 August, Oslo, Norway. Lisätietoja: ICDE Conference Office, Markveien 35 B, PO Box 2100 Grunnerlokka, N-0505 Oslo 5.

2nd European Congress on Continuing Education and Training in Europe for employment and structural change, 27.—28. October, West-Berlin. Lisätietoja: Spectrum Communications, CmbH, Xantener Strasse 22, D-1000 Berlin 15. Kielet: saksa, englanti, ranska.

Aikuiskasvatusta kesäyliopistoissa

Kesällä 1988 voi aikuiskasvatusta opiskella seuraavissa kesäyliopistoissa:

Helsingin seudun kesäyliopisto, Helsinki (appr. alk. 18.5., HY)

Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto, Oulu (appr. alk. 15.8. TaY)

Päijät-Hämeen kesäyliopisto, Lahti (appr. alk. 1.6., HY)

Savonlinnan kesäyliopisto, Savonlinna (appr. alk. 6.6., TaY)

Turun kesäyliopisto, Turku (appr. 30.5., TaY)

Kanta-Hämeen kesäyliopisto, Hämeenlinna (osa cl:stä alk. 6.6., TaY)

---

kannanotot arktiseen keskukseen, Viikin vihreään laaksoon ja korkeakoulujen ja yritysten yhteistyöhön. Ortodoksisissa pappiskoulutuksessa kirjoittaja on jo pitkään kannattanut itsenäistä akatemiamaallia. Kaikkien tasa-arvokeskustelijoiden kannattaisi tutustua Nummisen tervejärkisiin kannanottoihin sukupuolen mukaisista kiintiöistä koulutuksessa. Korkeakoulujen toiminnan arvioinnissa kirjoittaja asettuu varovaiselle kannalle. Korkeakouluilla ei ole paluuta entiseen akatemiseen eristy-

neisyyteen. Toisaalta mittareiden taitamaton käyttö voi aiheuttaa vahinkoa korkeakoulujen omimmalle luonteelle. Pitkä tie uuteen käytäntöön on kuljettava kokeilujen ja keskustelun kautta. Kasvatustieteellisen tutkimuksen tila saa kirjoittajalta kitkeriä kommentteja. Koulun uudistajat ja kehittäjät eivät ole omassa työssään saaneet paljonkaan apua kasvatustieteen tutkijoilta. Tutkimus on suuntautunut sisällyksettömään mittaamiseen, eikä tutkijoiden ja käytännön ihmisten väliin ole löytynyt luon-

tevia yhteistyömuotoja. Nummisen ajatukset ovat terveellistä luettavaa, vaikka ei uskoisikaan niiden pikaiseen vaikutukseen.

Jaakko Numminen onnistuu koamaan korkeakoulukeskustelun monet langat kauniiksi kudelmaksi. Kirja on sekä yleisesitys että puheenvuoro korkeakoululaitoksen tilasta 12980-luvulla. Kaiken takana aistii humanistin vahvan huolestumisen. Yliopisto etsii vielä itseään.

Osmo Lampinen

II Suomalais-unkarilainen aikuiskasvatussymposium

13.—15.6.1988 Kajaanin Kaukametsän
kulttuurikeskuksessa

Maanantai 13.6.

10.00 Symposiumin avaus
Suomalaisten ja unkarilaisten edustaja
Suomalaisen yhteiskunnan koulutus-
poliittiset odotukset
Kansliapäällikkö Jaakko Numminen,
Opetusministeriö
Aikuiskasvatuksen kehitys Suomessa en-
simmäisen suomalais-unkarilaisen sym-
posiumin jälkeen (1984)
Pääsihteeri Timo Toiviainen, Vapaa Si-
vistystyön Yhteisjärjestö
Uusi tilanne — uudet vaatimukset Unka-
rin aikuiskasvatuksessa
Unkarin edustaja
Kajaanin kaupungin vastaanotto

Tiistai 14.6.

9.00 Valtion ja kansalaisten rooli aikuiskasva-
tuksessa
Apul. prof. Jukka Tuomisto, Tampereen
yliopisto
Unkarin edustajan puheenvuoro samas-
ta aiheesta
Tutustuminen Kajaanin ympäristön ai-
kuiskasvatustyyliin

Keskiviikko 15.6.

9.00 Luonnontieteiden tehtävät ja mahdolli-
suudet aikuiskasvatuksessa
Unkarin edustaja ja prof. Mikko Raatikai-
nen, Jyväskylän yliopisto
Tutustuminen Kajaanin ammatilliseen
kurssikeskukseen
Nuorten sosiaalistuminen ja maailman-
kuva
Fil. toht. Helena Helve, Helsingin Yli-
opisto.
Unkarin edustajan puheenvuoro nuori-
sosta ja aikuiskasvatuksesta.
Päätösillalliset
Symposiumissa on simultaanitulkinta.
Osallistumismaksu majoituksineen ja
ruokailuineen 1080 mk.
Ilmoittautuminen Kansanvalistusseu-
raan puh. 90-441 725

Elämäntavat muuttuvat — muuttuuko aikuiskasvatus?

XII yleinen kansansivistyskokous
Lahden aikuiskoulutuskeskuksessa
23.—25.8.1988

Tiistai 23.8.

9.30 Avaus, järjestelytoimikunnan pj. Paavo
Pekkanen
Tervehdykset
Aikuiskasvatuksen 1980-luvun lähtökoh-
dat — 1990-luvun haasteet
Kansliapäällikkö Jaakko Numminen
Valt. toht. Sakari Hänninen
Elämäntapa paikallisten, kansallisten ja
ylikansallisten virtausten ristipaineessa
Dos. Christoffer Grönholm
Sivistystyö yhteiskunnallisessa murrok-
sessa
Toiminnanjohtaja Alan Tuckett, Englanti
Lahden kaupungin vastaanotto

Keskiviikko 24.8.

9.00 Yhteiskuntakehityksen vaihtoehdot ja
kasvatuksen arvot
Kansanedustaja, kasv. toht. Aino Poh-
janoksa
Mitä aikuiskasvatusta Konsensus —
Suomi tarjoaa kansalaisilleen
Toimittaja Leif Salmén
Ryhmätyöskentelyä

Torstai 25.8.

9.00 Aikuiskouluttaja 1990-luvun haasteiden
edessä
Rehtori Juha Sihvonen
Toiminnanjohtaja Pekka Sallila
Toimitusjohtaja Jaakko Laitinen
Rehtori Pertti Pitkänen
Apulaisosastopäällikkö Olavi Alkio
Kestääkö vapaa sivistystyö vapauttaan?
Päätoimittaja Seppo Niemelä
Kansanedustaja Pirjo Ala-Kapee
Päätös
VSY:n varapj. Tapani Ranki
Osallistumismaksu majoituksineen ja
ruokailuineen 980—750 mk.

Lisätietoja ja ilmoittautuminen: Vapaan
Sivistystyön Yhteisjärjestö, Museokatu 18
A, 00100 Hki, puh. 90-449 557.

Aikuiskasvatuksen sisältö 1987

Pääkirjoitukset

	Nro	Si- vu
<i>Tuomisto Jukka</i> , Aikuiskasvatuksen kokeilu- ja kehittämistointiminta	1-2/1987	2
<i>Tuomisto Jukka</i> , Itsekkyys valtaa alaa aikuiskasvatuksessa	3/1987	90
<i>Virkkunen Jaakko</i> , Aikuiskoulutus ja osaamisen kehittäminen	4/1987	138

Artikkelit

<i>Antikainen, Ari</i> , Koulutusjärjestelmän muutos ja koulutushallinto	3/1987	92
<i>Haavio Matti</i> , Jatkuvan koulutuksen pohjoismaista oppia	1-2/1987	4
<i>Hautamäki Jarkko</i> , Tiede, teknologia ja opetus — tiedekeskuksen valistustehtävää hakemassa	4/1987	150
<i>Huttunen, Pertti</i> , Tekniikka ja traditio.		
Havaintoja tuotantotekniikan omaksumisen kehityksestä	4/1987	140
<i>Julkunen Raija</i> , Työelämän muutos ja aikuiskoulutus	3/1987	100
<i>Lovio Raimo</i> , Käytännön kokeuksesta oppiminen teknologisten muutosten lähteenä	4/1987	145
<i>Pantzar Eero</i> , Aikuiskasvatuksen kokeilutoiminnan perusteet w. 1983—86	1-2/1987	9
<i>Raivola Reijo</i> , Kansainvälinen näkökulma koulutuspolitiikan reunaehtoihin	4/1987	153
<i>Tuomisto Jukka</i> , Työelämän muutos ja aikuiskoulutus — eräiden ongelmakohtien tarkastelua	3/1987	106

Kokeilu- ja kehittämistyö

<i>Kalela Jorma</i> , Paperiliiton historiaprojekti	1-2/1987	29
<i>Kauppinen Jorma</i> , Kuntatason aikuiskoulutus suunnittelun käynnistäminen Mikkelin läänissä	1-2/1987	27
<i>Koskela Ilona</i> , Kehittävän työntutkimuksen hanke VKO:ssa	1-2/1987	44
<i>Lähdesmäki Timo</i> , Aikuiskoulutuksen johtoryhmän esitysten toteutuminen	4/1987	179

<i>Partanen Maija</i> , Jyväskylän Ikkääntyvien yliopisto	1-2/1987	63
<i>Pulkkis Anneli, Teikari Veikko, Vartiainen Matti</i> , Koulutus osana työorganisaation muuttamista	1-2/1987	60
<i>Salminen Lea</i> , Ammatillisen koulutuksen kokeilut	1-2/1987	36
Suortamo Markku, Tietotekniikan kiertokoulu	1-2/1987	50
<i>Vaherva Tapio</i> , Toimintapäivä TOP 86 Kauhava	1-2/1987	66
<i>Vepsäläinen Kerttu</i> , Tietotekniikan perusopetus kehittämisen kohteena	1-2/1987	57
<i>Vartiainen Matti, Teikari Veikko, Liljenbeck Hannu</i> , Taidon kehitys ja kuormittuminen	4/1987	161

Katsaukset

<i>Kämäräinen Markku, McMaster</i> — filosofia työsuojelu- ja työterveyshuoltokoulutuksessa	3/1987	118
<i>Melametsä Leevi</i> , Ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittaminen. Valtioneuvoston periaatepäätös ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittamisen suunnitteluperiaatteista	1-2/1987	70
<i>Riikonen Eila</i> , Kokemuksia ammattikoulun opettajien työsuojelukoulutuksesta	3/1987	121
<i>Sysiharju Anna-Liisa</i> , Aikuiskoulutusta — gerontologiaa — vaiko korkeakoulua?	3/1987	125
<i>Tuomisto Jukka</i> , Palkansaajajärjestöjen aikuiskoulutusseminaarissa esitetyt kannanotot	3/1987	112
<i>Yrjölä Pentti</i> , Aikuiskasvatuksen kehittämisessä siirrytty suunnittelusta toteutukseen	1-2/1987	79

Keskustelua

<i>Kauppinen Jorma</i> , Väärennetyt asiakirjat ja sivistystyön valvonta	1-2/1987	84
--	----------	----

Opinnäytteitä

<i>Alanen Aulis</i> , Lausunto Raimo Jaakkolan lisensiaattitutkimuksesta "Aikuisopiskelijan itsearvioitua oppimistyyliä"	4/1987	176
--	--------	-----

<i>Cole Michael</i> , Virallisen vasta- väittäjän lausunto Yrjö Enge- strömin väitöskirjasta "Learning by expanding. An activity-theo- retical approach to develop- mental research"	4/1987	173	(Ari Antikainen)	3/1987	130
<i>Engeström Yrjö</i> , Uusi oppimis- näkemys ja kehittyvä työntutki- mus	4/1987	170	(Jukka Tuomisto)	3/1987	131
<i>Jaakkola Raimo</i> , Tiivistelmä li- sensiaattitutkimuksesta "Aikui- sopiskelijain itsearvioidut oppi- mistyylit"	4/1987	176	<i>Tieteessä tapahtuu</i> Helsingin yliopiston kasvatus- tieteen laitoksen aikuiskoulu- tuksen tutkimushankkeet	3/1987	135
<i>Kirjallisuutta</i>			<i>Muuta</i>		
<i>Kusch Martin</i> , Ymmärtämisen haaste (Pekka Kalli)	1-2/1987	85	Aikuiskasvatuksen sisältö 1986	1-2/1987	87
<i>Peltonen Matti</i> , Koulutus 2000			Kansainvälisiä konferensseja	1-2/1987	86
			Muita uutisia	4/1987	184
			Ohjeita kirjoittajille 1-2/1987 ja 4/1987		
			Seminaareja ja konferensseja	3/1987	105
			Tieteessä tapahtuu	4/1987	184
			Utta kirjallisuutta	4/1987	183

Uutisia ja tapahtumia

Tampereen Yliopiston kansleri on nimittänyt fil.tri *Jukka Tuomiston* Tampereen Yliopiston aikuiskasvatuksen *apulaisprofessorin* virkaan 1.4.1988 alkaen. Onneksi olkoon päätoimittajalle!

Dipl.ins. *Päivi Siltanen* on aloittanut helmikuussa työnsä Tampereen kaupungin aikuiskoulutus-
asiamiehenä. Hänen sijoituspaikkansa on kaupungin elinkeinotoimisto, mikä jo kertoo siitä, että
aikuiskoulutusasiamiehen tulisi olla linkkinä aikuisoppilaitosten ja elinkeinoelämän välillä.
Potentiaalisia aikuiskoulutuksen tarvitsijoita on myös ajateltu, sillä valmistumassa on aikuiskou-
lutuksen tietorekisteri, joka on kaupunkilaisten käytössä. Päivi Siltanen on ensimmäinen tämän-
kaltaisen viran haltija maassamme.

Fil.tri *Yrjö Engeström* on ollut kuluvan lukukauden (1.9.87—1.9.88) vierailevana professorina
Kalifornian yliopistossa (Department of Communication). Yliopisto sijaitsee San Diegossa.

Kirjoittajat

Jyrki Jokinen, valt.kand., Kansalais- ja työväenopistojen liiton toiminnanjohtaja.
Pekka Karakoski, metsänhoitaja, Ammattikasvatustieteiden ylitarkastaja.
Liisa Korhonen, fil.kand., Kansan Sivistystyön liiton pedagoginen sihteeri.
Osmo Lampinen, valt.lis., Työsuojeluhallituksen vs. toimistopäällikkö
Lieki Lehtisalo, fil.maist., Opetusministeriön suunnittelupäällikkö
Timo Lähdesmäki, yht.kand., Aikuiskoulutusneuvoston sihteeri
Pentti Pitkänen, kasv.tri, Helsingin yliopiston kasvatustieteen dosentti.
Marja-Liisa Putkonen, fil.kand., Kansanvalistusseuran pedagoginen johtaja
Singa Sandelin, fil.tri, Helsingin yliopiston aikuiskoulutuksen vt. apulaisprofessori.
Juha Sihvonen, yht.kand., Valkeakosken työväenopiston rehtori.
Olli Rätty, dipl.ins., Ammattikasvatustieteiden osastopäällikkö
Seppo Tahvanainen, yht.maist., Kouvolan ammatillisen kurssikeskuksen osastonjohtaja.
Jukka Tuomisto, fil.tri, Tampereen yliopiston aikuiskasvatuksen apulaisprofessori.
Tapio Vaherva, kasv.tri, Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden apulaisprofessori.

Pitkänen, Pentti. 1988. The Human Aspect in Working Life Reformation.

Attended by top politicians, an economic-political conference titled "The Human Aspect in Working Life Reformation" was held in Joensuu in November of 1987. Adult education was among the leading themes of discussion at the conference. This article is a presentation and analysis of the central political and educational ideas expressed in the papers presented at the conference. Almost without exception, the speakers considered education as a means to, achieving the goals of the reformation, improved productivity and social welfare. Education was seen as a means to directing people from one occupation to another, from one task to another. Work and the economy were seen as constituting the premises and basic values dominating people and education in the views expressed by political parties and trade unions. The representatives of the opposition party were alone in placing human value to be of primary importance.

Lehtisalo, Liekki. 1988. Structural Change and Education of the Adult Population.

The article looks into the possibilities of adult education as a tool in the controlled structural change taking place in society, working life, and the cultural scene. The changes referred to presuppose entirely new type of total population education strategy based on the principle of flexible continuing education. The structural change means discarding the education policy of an industrialized society and putting into practice that of a post-industrial society. The new education policy must be one that will ensure each member of society with the necessary knowledge, skill and creative capacities.

Tuomisto, Jukka 1988: An Inquiry into the Value Bases of Adult Education.

At the basis of this article lie two sets of value antitheses central to adult education:

— study as a means to an end vs. study as a absolute value; and

— study as self-directed learning vs. study as externally initiated activity. The values at the heart of adult education are founded on the basic principle of humanism. Liberal education has been to a great extent based on precisely these principles, so that self-directive and the intrinsic value of study have in general been central to it. The value bases of vocational training have not been discussed, but they have in practice come from "the outside" from technocratic production and efficiency goals. This training has become a mere means to the reaching of these goals. Even though many adult educators think critically and independently, many others merely attempt conscientiously and efficiently to realize these externally imposed values and goals. In the development of adult education in Finland in recent years the values and goals of productivity have been emphasized. What is now needed is profound critical discussion of what this means in light of the traditional value bases of adult education.

Developing adult education 1988—1990. 1988.

The Finnish Government has appointed a new Adult Education Council for the period 1.1.1988—31.12.1990. The Council's task is to serve as a body of experts under the jurisdiction of the Ministry of Education.

The preceding Adult Education Council, which functioned for three years, published a

Development Programme for 1988—1990 at the end of its term in office. This programme is discussed in this edition of our journal by the council's secretary *Timo Lähdesmäki*. In addition, this edition contains assessments of the Development Programme by representatives of both vocational and liberal adult education.

Overall Development

The intention is in administration to delegate handling of matters to lower levels, partly from governmental central administration to the country level, partly right down to the level of education institutions. The Council sees the development of the system of examination for adults and training of adult educators as being tasks to be carried out during the next few years.

Study support for adults should be made permanently available to enable adults to participate in education programmes. The Council also attaches importance to the role of the government-owned radio service in adult education.

Vocational adult education

Vocational adult education is of central importance in the development work. Vocational basic and further education for adults should be extended in such a way as to have at least one education unit in each economic region for this purpose. There is also a need for improving cooperation and division of tasks between education units.

In working life, every personnel group should have access to training. Employers' and employees' organization should come to an agreement with regard to how this is put into practice. In addition to being organized in vocational course centres, training for the unemployed should also be available elsewhere. On the other hand, vocational course centres' sphere of activity should also be extended beyond merely serving the needs of the unemployed.

Liberal adult education

The Council stresses the importance of developing cooperation at the local level between education organizations offering liberal adult education. Efforts should be made in the direction of establishing municipal adult education centres offering adult education services for the local population. The legislation concerning folk high schools and adult study centres should be revised.

Research

The Adult Education Council also pointed to the importance of research by setting up a separate research section whose research policy programme was published at the end of 1987. Prof. *Tapio Vaherva* deals with this programme in this edition of our journal. Amongst other matters, it includes a list of urgent research projects, namely:

1. Problems associated with controlled reformation of the working life
2. Effectiveness of adult education
3. Problems associated with teaching adults
4. Problems associated with the structure and organization of studies and education and the social aspects of studying

The research policy role of government, in the view of the research section, is to improve the financial aspects of research of high scientific standard and practical significance, as well as promoting the utilization of research results and other information provided by science. Immediate measures to be taken included the establishing of an adult education research professorship in the Finnish Academy and of a permanent research section to be part of the Adult Education Council.

Translated by Erkki Pekkinen and Kenneth Chapman

Ohjeita kirjoittajille

Yleistä

Aikuiskasvatuksessa julkaistaan tieteellisiä artikkeleita aikuiskasvatuksen alueelta sekä esitellään alan kokeilu- ja kehittämistoimintaa. Lehti osallistuu myös aikuiskasvatuspoliittiseen keskusteluun ja pyrkii lisäämään vuorovaikutusta eri tehtävissä toimivien aikuiskasvattajien kesken.

Varsinaisten tieteellisten artikkeleiden (pituus 5—10 normaalia konekirjoitusliuskaa) lisäksi lehdessä julkaistaan katsaus- ja keskusteluartikkeleita (2—8 sivua), kirja-arvioita (2—5 sivua) sekä muita alaan liittyviä kirjoituksia.

Julkaistavaksi tarkoitettu materiaali lähetetään päätoimittajalle.

Artikkelit

Artikkelit lähetetään kahtena kappaleena. Niitä ei palauteta.

Otsikoiden tulee olla lyhyitä. Tarvittaessa on käytettävä väliotsikoita.

Jos artikkelin pituus poikkeaa edellä mainituista rajoista, on syytä ottaa yhteys päätoimittajaan tai toimitussihteerin.

Abstraktin eli tiivistelmän tulee sisältää suppea (enintään 150 sanaa), mutta valaiseva yhteenveto kirjoituksen sisällöstä ja johtopäätöksistä, ja sen tulee ohjata kirjoituksen sisältämiin uusiin tietoihin. Abstraktia laatiessaan kirjoittajan tulee luonnehtia myös artikkelinsa käsittelytapaa. Abstrakti palvelee lukijoita, tiivistelmälehtien tekijöitä ja tieteellistä informaatiopalvelua.

Kuvioissa ja taulukoissa tulee olla nimi ja numero. Kuviot ja taulukot on painoteknisistä syistä sijoitettava kukin omalle paperilleen. Käytetyt lyhennykset tulee ilmoittaa kuvion yms. alaosassa.

Lähdeviitteet merkitään tekstin sisään, esim. (Skinner 1960, 15—19).

Lähteet (lähdeluettelo) esitetään seuraavan mallin mukaan: Skinner, B.F. 1960. The technology of teaching. New York: Appleton Century-Crofts.

Muuta

Lehden toimitus ottaa mielellään vastaan alaa käsitteleviä artikkeleita. Niiden julkaisemisesta päättää toimituskunta. Julkaistuista artikkeleista kirjoittajille maksetaan palkkiota toimituskunnan päätöksen mukaisesti ja lisäksi lähetetään viisi lehden irtonumeroa. Kirjoittajille voidaan pyydetessä lähettää useampiakin lehden numeroita, jolloin niiden hinta vähennetään kirjoituspalkkiosta.